

CONVORBIRI LITERARE

No. 3

BUCUREȘTI, MARTIE 1919

Anul LI

DIRECTOR: S. MEHEDINȚI

CUPRINSUL:

Iacob Negruzzi. — Amintiri din „Junimea”.

I. Măgură. — Sonete.

Gr. Parascchivescu. — David „Boccegiul” (nuvelă).

Ștefan I. Nenitescu. — Astfel vorbește Domnul (poem).

Bogdan Duică. — Despre Elena Alexandri.

Cezar Pruteanu. — Fuișor de piatră (poezie).

A. Raul-Teodorescu. — Nox (Leconte de Lisle) (poezie).

D. M. Cădere. — Școala pregătitoare și seminariile normale.

Th. Palady. — Cămfec (poezie).

Cronica:

Fapte: Biologie: Cancerul și sarea; Psihologie socială: Roadele unei îndrumări netericite; Invățământ: Problema cașilor pentru școala secundară.

Recensii: Diaconul Nicolae M. Popescu: Prin Banatul Timișoarei în vara anului 1909; Société Macédo-Roumaine de Culture Intellectuelle: La question des Macédo-Roumains ou des Koutzo-Valaques; E. Diaconescu: Basarabia; Le Dobrogea Roumaine, études et documents; Eugen Relgis: Literatura războiului.

Reviste: Craiu Nou; Zorile; Sburătorul; Cultura Creștină; Știința Tuturor.

Gheorghe Lazăr. — Cronica Literară: O problemă de estetică literară.

Cezar Papacostea. — Cronica școlară: Școala poporului: Liceul.

Ioan C. Filitti. — Cronica economică: Exproprierea. — Dreptul istoric. — Chestia prețului.

BUCUREȘTI :: :: :: :: :: :: :: :: ::

Tip. „CONVORBIRI LITERARE”

Sirada Câmpineanu, 17

:: :: 1919 :: ::

PREȚUL LEI 2.75

Pm 1033

DIN PUBLICAȚIUNILE COLABORATORILOR MAI VECHI

Literatură, Filosofie, Istorie

- Blăcesandri V.** Poezii, teatru, proză.
- Bogdan I.** Vechile cronică moldovenesti până la Ureche, Buc. 1891.
- Cronici inedite, Buc. 1895.
- Vlad Tepeș, Buc. 1896.
- Documente brasovene, Buc. 1905.
- Album paleografic, Buc. 1905.
- Caragiale I. L.** Teatru, nuvele, schițe.
- Conta V.** Încercări de metalizică.
- Coșbuc G.** Balade și Idile.
- Fire de tori.
- Povestea unei coroane de oțel.
- Sacontala.
- Enzida.
- Teoria fatalismului.
- Creangă I.** Povestiri și amintiri din copilărie.
- Eminescu M.** Poezii și proză.
- Maiorescu T.** Discursuri parlamentare, 5 vol.
- Critice, ed. II, 3 vol.
- Logica, ed. V, 1 vol. 1898.
- Einiges Philosophische in gemeinsamer Form. Berlin 1861, 1 vol.
- Patru novele, trad., 1 vol.
- Precedente Constituționale, 1 broș.
- Aforismele asupra înțelepciunii în viață, de Schopenhauer, trad. din limba germană, ediția 4, 1 vol., 1902.
- Maiorescu T.** Reforma Instrucțiunii publice, 1 vol. 1891.
- «În contra Socialismului» trad. din H. Spencer, broșură, 1893.
- Copilul Eyolf**, trad. din Ibsen, 1 vol. 1895.
- Naum A.** Traduceri, Iași, 1875.
- Versuri, Iași, 1890.
- Povestea vulpilor, Buc. 1903.
- Negruzzi Iacob.** Opere complete, 6 vol.
- Oncuș D.** Zur Rumanischen Streiffrage, Innsbruck 1887.
- Geschichte der Bukowina, Wien, 1899.
- Originea Principatelor române, București, 1899.
- Din Istoria Românilor, Buc. 1906.
- Volenti N.** Poezii, Iași 1891.
- Zamfirescu Duiliu.** Nuvele, 1 vol. 1888.
- Fără titlu, 1 vol. 1883.
- Alte orizonturi, 1 vol., 1895.
- Lume nouă și lume veche; roman.
- Viața la țară, roman.

ABONAMENTUL :

Pe jumătate de an, 25 lei; pe un an, 50 lei.

Pentru institutele de cultură, ofițeri, profesori secundari și administratori de plasă :

Pe jumătate de an, 15 lei; pe un an, 30 lei.

Pentru institutori, preoți, învățători și studenți :

Pe jumătate de an, 7.50 lei; pe un an, 15 lei.

Pentru străinătate, 60 lei.

Manuscrisurile pentru *Convorbirile Literare* se trimit D-lui **S. Mehedinți**, profesor universitar, strada Racovița 12 (Telefon 17/34). Manuscrisurile nepublicate nu se înapoiază.

Autorii, cari doresc să li se anunțe publicațiile sau să li se facă dări de seamă în *Convorbiri Literare*, sunt rugați să trimează câte un exemplar pe adresa D-lui **S. Mehedinți**. Tot D-sale vor fi adresate revistele, publicațiile periodice sau ziarele care au schimb cu *Convorbirile Literare*.

Pentru abonamente și orice chestiuni de administrație să se adreseze Tipografiei „*Convorbiri Literare*”, Str. Câmpineanu 17, București.

Pentru numere eventual neprimite, administrația nu răspunde decât celor ce reclamă până într-o lună dela apariția numărului.

CONVORBIRI LITERARE

No. 3

BUCUREȘTI, MARTIE 1919

Anul LI

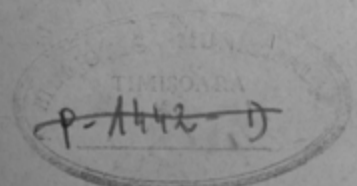
Stefan Golescu

AMINTIRI DIN „JUNIMEA“

CAPITOLUL V

TIPOGRAFIA SOCIETĂȚII JUNIMEA

„Monitorul Oficial“ al țării înființat odată cu Unirea, să tipărească până în anul 1865 la tipografii particulare. În acel an însă guvernul hotărî se înființeze o imprimărie cu caracter semi-oficial, care să aibă privilegiul tuturor tipăriturilor Statului, între care negreșit și «Monitorul». Mai mulți bărbați politici, sperând într'un câștig însemnat, formară o asociație pentru cumpărarea unei mari tipografii. Între aceștia eră răposatul Nicu Catargiu, ce-și dăduse demisiunea din prefectura din Iași, precum și Nicu Aslan directorul «Monitorului». Opoziția de atunci zicea că îndărătul acestei concesiuni se ascund abuzuri, dar eu nu sunt în putință să o constat și nici intră asemenea lucruri în cadrul suvenirilor acestora. Faptul este că odată cu căderea Domnitorului, concesiunea dată asociațiilor dela tipografie care nici nu prinsese a se instala bine, se retrase, și aceștia rămaseră cu imprimeria în totul sau în parte încă neplătită. Fie că răposatul Dimitrie Cozadini, înaintase bani, pe seama acestei tipografii, fie că eră creditorul unora din proprietarii ei, și nu aveă de unde să se îndeustuleze decât numai din tipografia foastă a Monitorului, stabilimentul acesta rămase exclusiv asupra lui. Cozadini, locuind în Iași unde fusese numit prefect după Ștefan Golescu, nu aveă ce face cu tipografia sa în București și deaceea o încărcă în niște care cu boi, după obiceiul din acele vremi, și o transportă în Iași. Dimitrie Cozadini făcuse multe specii de negoțuri și de speculații

în viața lui, dar de tipografie nu se ocupase niciodată. De aceea nu se pricepea de loc, în lipsă de cumpărători, ce ar putea face cu mașinele, teascurile, și lăzile sale cu litere. Auzind că există societatea noastră literară, el, ca om practic, se gândi îndată că ar putea trage folos din ea pentru tipografia lui, se duse la Pogor cu care era prieten, și-i propuse să deschidă în tovărășie cu Junimea, o mare imprimerie care ar bate pe toate cele existente în Iași. Lui Pogor îi plăcu propunerea, cum îi plăceau toate inovațiile; el se luă de vorbă cu noi și după oarecare discuții se făcu tovărășia cu Cozadini spre nedumerirea mea care totdeauna am avut o frică instinctivă de orice schimbare mai însemnată a unei stări de lucruri multămitoare. Iată dar societatea Junimea tovarășă cu Dimitrie Cozadini la exploatarea comercială a unei imprimerii! Stabilimentul se așază în casele Băncei Moldovei din colțul stradelor Sf. Ilie și Golia, (astăzi Vasile Alexandri și Cuza-Vodă) acum a moștenitorilor răposatului Costake Stîhi, unde a rămas până în ziua de astăzi cu toate peripecțiile prin care a trecut. Ca director se alese un neamț cu numele Bernhard, care se găsea în Iași și conducea o mică tipografie aproape ruinată. Acesta avu sarcina să deschidă lăzile, să umple căștile, să monteze mașinele și teascurile, și să puie treaba în mișcare. Toate acestea să făcură ușor, dar când la imprimat lucrurile se încurcară. În Iași nu mai apărea niciun jurnal, nu se tipăreau nici cărți și nici chiar broșuri, așa încât lucrul lipsea, dar cheltuiala mergea. La mai multe adunări ale Junimii venise și Cozadini. El vorbea cu noi negustorie și cifre, noi eram deprinși să ne întrunim pentru literatură și discuții teoretice, așa încât nu ne prea înțelegeam cu dânsul. Cozadini era necăjit, văzându-ne nepăsători pentru negoțul comun, la care el pusese mai tot capitalul și noi aveam să punem munca; Junimea era plictisită de punerile sale la cale negustorești, de cifrele și de calculele sale; și el și noi eram în acele serii, totdeauna mulțumiți când venea momentul să ne despărțim. Așa nu putea merge înainte. În curând Cozadini ne propusese să-i cumpărăm tipografia cu un preț foarte redus, însă suma pe care o cerea era totuș destul de mare, și deci treaba părea foarte grea. Găsindu-se pe atunci în Iași Nicu Casu, proprietar bogat în Basarabia și nepot al lui Pogor, el se hotărî să puie principalul capital pentru cumpărarea tipografiei dela Cozadini, și să o lase în întreținerea

Junimii, ai cărei membri aveau și ei să ia parte la cumpărare, și la contribuțiuni lunare.

Așa se făcu; stabilimentul se numi «Tipografia Societății Junimea» director rămase Bernhard, iar societatea îi priveghia administrația printr'un delegat dintre membrii ei, care aveă să se schimbe în mod periodic. Întâiul delegat al societății a fost răposatul nostru amic *I. M. Melic*, care însă dela o vreme se lepădă din însărcinarea sa onorifică, nu numai din cauza ocupațiilor sale multiple, dar și fiindcă dobândise convingerea, ca om practic, că afacerea nu poate să prospereze. Urmașul lui Melic a fost Theodor Cerchez, care propuse mai multe inovații ce s'au adoptat, între care a fost crearea unui jurnal, fără caracter politic, numit «Curierul de Iași».

Theodor Cerchez așăzându-se dela o vreme la moșia sa din județul Fălciu, Junimea delegă ca administrator pe Alexandru Farra, în timpul căruia fu introdus și Theodor Balassan, în tipografia Junimii. După câțva timp, Bernhard luă însăfârșit stabilimentul pe seama sa, plătindu-ne o chirie anuală în tipărituri. Cu Bernhard care deși om harnic, aveă obiceiul de a cheltui pe vin și pe bere toți banii ce intrau, treaba se încurcă mai tare. Bernhard își încetă plățile și noi am fost siliți să punem provizoriu pe Balassan ca director al stabilimentului; acesta a încurcat situația cu desăvârșire, așa încât imprimeria la urmă a fost vândută unui concurent al ei, tipografului evreu Herșcu Goldner din Iași. Balassan însă care prinse gust la tipografii nu se dădă bătut, el împrumută un teasc și mai multe caște cu litere care zăceau în pivnița bărbatului politic și profesor Nicolae Ionescu, și deschise o foarte modestă tipografie pe seama sa. Apoi văzând că așa nu poate aveă câștig, scoase din minți pe răposatul Costache Rosetti Solescu care comandă mașini și literă nouă din străinătate și deveni tipograf, luând pe Balassan ca administrator. În curând urându-i-se cu aceasta, Rosetti își vândă cu pagubă stabilimentul lui Nicu Gane, Alexandru Stoianovici și mie care înlăturarăm pe Balassan ca nepriceput, și mai asociându-ne cu Alex. Xenopol, răposatul Eugeniu Filipescu, Anton Naum și alții, am ținut încă mulți ani tipografia sub conducerea lui Theodor Bucliu. Mergând rău și cu acesta, am vândut-o însăfârșit unei societăți compuse din șapte institutori, care o ține încă și astăzi în acelaș local unde a fost înființată cu 23 de ani înainte.

Negreșit că despre jalnicul sfârșit al tipografiei lor, membri Junimii nu-și puteau face nicio idee în toamna anului 1866. Neavând intenția de a câștiga, ci dând încă contribuții lunare dela noi, ne pusesem în gând să tipărim gratis cărți românești bune, mai ales cărți de școală care pe atunci lipseau cu totul.

Noi ne închipuiam că lucrurile vor merge bine dela sine, par'că conducerea unei imprimerii ar fi o afacere literară și nu comercială. Optimismul merse așa departe, încât unii dela noi înființară și o librărie, numită «Librăria Societății Junimea» împreună cu un cabinet de lectură, și o așază în prăvălia din colț, în aceeaș casă cu tipografia. Inșă acest stabiliment eră numai a 2—3 dintre noi, printre care Pogor pusese capitalul principal; eu la librărie nu m'am amestecat deloc. Ca administrator în noua prăvălie, se așază un oarecare Polon Lewandovski, fost telegrafist, care nu se pricepea de loc la treaba aceasta. Negoțul părû a merge câțva timp după care dădû înapoi tot mai tare, până ce bieții proprietari vândură cărțile cum putură fiind mulțumiți să scape cu o pagubă destul de însemnată. Și aci se făcu comerț, nu cu scop de câștig, ci cu scopuri superioare de a da societății române o mai bună hrană intelectuală. Cărțile se aduceau, nu după cum eră gustul publicului nostru, ci după cum erau declarate bune de proprietarii librăriei; astfel ele rămăneau nevândute în dulapuri, cu toată îngrijirea cu care Pogor și Burghel principalii părtași, le lipeau etichete, și le țineau curate de praf.

Dar să ne întoarcem la tipografia societății.

O întrebare ce trebuia să ni se prezinte în mod natural eră de a ști care va fi întâia carte ce vom tipări și cu care vom începe edițiunile societății Junimea? Aruncând o privire în literatura națională, și întâlnind numai poezii ca la începutul tuturor literaturilor, ne veni ideea să facem o alegere din poeziile române originale cele mai bune și să edităm o mare antologie atât pentru uzul școalelor, cât și pentru public în deobște. De aceea ne hotărîrăm să facem în comun alegerea poeziilor de tipărit. În acest scop împărțirăm între noi pe poeziile române; fiecare aveă să însemneze acasă bucățile ce-i păreau mai bune din autorii cu a căror lectură se însărcinase, apoi poeziile propuse erau să fie citite împreună, și dacă ar fi dobândit aprobarea generală, trebuiau trecute în Antologie. În cea întâi Junime, ve-

nirăm fiecare cu un teanc de cărți la subțioară, cam îngrijați că Antologia noastră va deveni din cale afară voluminoasă. dar în contra așteptării tuturor, dela cea întâi cetire, lucrurile luară o înfățișare cu totul alta.

Am început, dacă nu mă înșăl, cu o poezie a lui Bolintineanu, pe care toți din copilărie ne deprinsesem a o crede foarte frumoasă. Abia cetită, Pogor o declară rea, și imposibilă de primit în Antologie, căci cartea noastră avea scopul să cuprindă numai bucăți de acele ce puteau sluji drept model și ca formă și ca fond poetic. N. Gane, N. Schiletti și eu, protestăm cu indignare contra lui Pogor și făcurăm apel la judecata lui Maiorescu. Acesta însă, spre mirarea noastră, se declară cu totul de aceeași părere ca și Pogor. La întrebarea pentru ce poezia este rea, se născu o lungă discuție care tinu până noaptea târziu și făcu imposibilă orce altă lectură în acea seară. Mai întâi Pogor după obiceiul său de a începe orce discuții dela potop pusă întrebarea prealabilă, «ce este poezia?» deacolo prinserăm a ne preschimbă ideile despre condițiunile pe care poezia în general trebuie să le întrunească pentru a corespunde scopului ei, despre ce poate și ce nu poate fi obiectul unei poezii, care este forma în care subiectul trebuie tratat, ce rol joacă imaginația și talentul, de ce ajutor este învățătura și știința și altele multe. În seara dintâi domni și aci, ca odinioară la începutul discuției asupra ortografiei, o mare confușiune, dar peste o săptămână, Maiorescu îndemnat de ideile preschimbate între noi se puse iarăși să cugete asupra acestui subiect și ne veni cu o parte din tratatul său «Despre poezia română» care mai târziu a făcut un efect așa de mare și a pus dela început pecetea originalității pe revista «Convorbiri Literare».

Scrierea lui Maiorescu deschise la cei mai mulți dintre noi, orizonuri nouă. Până atunci noi judecam valoarea unei poezii numai după un instinct natural, fără a cercă să analizăm cauzele pentru care cutare poezie ne place, iar cutare alta ne pare rea. Deatunci incoace lucrurile se schimbă, încetul cu încetul critica își făcu loc în societate, și după un șir de ani, așa ne deprinsesem cu oarecare idei fundamentale comune, încât adesea ne înțelegeam prin simple semne, fără multă vorbă.

Paralel cu cetirea succesivă a studiului lui Maiorescu care se discută cu deamănuntul în societate, urmă și lectura poeziilor

destinate pentru Antologie. Poeți de al-de Boliac, Momuleanu, Stamat, și alții asemănați, de a căror merite literare se făcuse mult zvon în public și în presă, nici putură dobândi grația de a introduce o singură bucată de versuri în Antologia noastră; din tot Mureșanu abia scăpă cunoscuta sa poezie patriotică «Deșteaptă-te Române»; Eliad, poreclit de contemporani «părinte al literaturii române» o păți și mai rău. Neologismele sale ciudate produsese numai râs și chef în societate. Chiar mult lăudatul său «Sburătorul» fu respins cu unanimitatea voturilor.

Când veni rândul lui Alexandri (de care apăruse atunci numai Doinele și Lăcrămioarele) și poeziile propuse începuse a se analiza strofă cu strofă, mai mulți din noi, a căror copilărie fusese alintată de melodioasele Doine ale poetului nostru, protestară încontra acestui mod de a discuta. Mai ales [Nicu Scheletti, mare admirator al lui Alexandri să plimbă, roș la față prin odaie, și zicea, că o poezie nu se poate despică în acest chip, că Pogor vrea numai să se joace, că el nu ia treaba noastră la serios, sau dacă o ia, că aici e prigonire evidentă. Cu toate strigătele noastre, numai două din Doinele lui Alexandri trecură, și anume *Groza* și *Ciasul rău*. Tot așa se întâmplă cu Grigore Alexandrescu și cu Alecu Donici, pe care, înainte ca ei să fie cетиți și criticați în Junimea, unii din noi îi puneau cu tot dinadinsul, alături cu cei mai mari fabuliști vechi și noi. Din Crețeanu trecu *Gondola*, din Sion nu trecu nimic, respingându-se cu energie faimoasă sa «Limba românească» atât de lăudată. Vestita «Umbra lui Mircea» fu găsită bună numai până la jumătate, iar partea a doua rea și lipsită de inspirație. Aceeași soartă o avură mai toți ceilalți poeți contemporani, și chiar cei vechi dela începutul secolului cu mici excepțiuni.

Astfel de unde noi ne închipusem că n'am avea decât să spicuim în dreapta și în stânga ca să găsim după plac poezii și multe și frumoase pentru Antologia noastră, dela o vreme băgarăm de seamă că abia am fi putut scoate la lumină o broșurică subțire și că prin urmare de editarea unei Antologii nici mai putea fi vorba. De aceea ideea publicațiunii proiectate fu părăsită.

Discuțiile acestea a fost de foarte mare folos pentru membrii societății Junimea, și îndrănesc a spune pentru întreaga direcție a mișcării intelectuale române. Mai întâi spre uimirea noastră ne-am convins de marea sărăcie a literaturii naționale de care

nu aveam nici idei, fiind dreapta măsură și dreapta judecată întunecate prin laudele ce scriitorii noștri își aduceau unii altora reciproc. În adevăr până atunci domnise printre scriitorii noștri obiceiul de a lauda și înalta tot ce este național fără a mai cerceta dacă lucrul este bun în sine. Pe cât Românii se criticau, se certau, și se ocărau unii pe alți în politică, pe atât domnea între dâșii o dulce armonie în ceea ce privea literatura. Tot ce să scria era bun. Autorii români aveau toți talent, erau oameni superiori. Ai fi zis, cetind laudele ce să dădeau tuturor scriitorilor prin gazete, că noi eram singurul popor pe lume, care avea marele privilegiu de a fi lipsit de mediocrități. Orbirea sau mania mergea și mai departe. Scriitorii de gazete puneau pe autorii români alături cu cele mai strălucite geniuri ale altor popoare; s'ar fi crezut că este de ajuns să fii Roman pentru a fi și mare poet și cugetător adânc. Într'un articol de gazetă se vorbea de însemnații noștri filosofi, pe când nu se arătase printre Români încă nici un cugetător original în materie de filosofie; într'un alt articol să compară Văcărescu și Goethe și se puneă compatriotul nostru în calitate de latin și în special de Român, mult mai presus de unul din cele mai mari geniuri poetice ce a produs omenirea. Critica lipsea pe atunci cu desăvârșire și se poate zice, fără nici o îndoială că ea a fost introdusă în mod științific de publicațiile Societății Junimea, în special prin scrierile lui Maiorescu care au avut un efect adânc și purificator pentru literatura română. În zilele de acum am ajuns la extremul contrar. Azi nimeni numai laudă și toți scriitorășii de prin jurnale scriu critice. Poate că aceste sunt pe atât de rele și nepotrivite, pe cât erau laudele generale de odinioară, dar să vede că am ajuns acolo unde suntem, prin efectul unei reacțiuni naturale.

Care era însă consecvența laudelor nemăsurate ce se aduceau tuturor scriitorilor din acele timpuri, încurajau ele măcar pe vre-unul din autori să producă, de nu mai bine cel puțin mai mult? Pe la sfârșitul anului 1866 și începutul celui următor, Eliad nu mai scria, deși toți îl tămăiau ca pe un geniu, Bolintineanu producea puțin și rău, Crețeanu încetase de a scrie după tipărirea «Armoniilor intime» Hajdeu își căuta o temelie solidă ba ici ba colo, fără a o găsi precum nu a găsit-o niciodată în mod statornic; chiar Alexandri sta supărat și mocnea la Mircești, ne mai dând semne de viață. Autori tineri aproape nu se arătau,

În toată România nu apărea atunci nici o singură foaie literară. «Revista Română» creată de Odobescu în București încetase de mult, ca și «România Literară» din Iași ce trăise aproape un an. Ai fi crezut că în întreaga Românie de curând unită nu era nici destulă inteligență, nici destul interes pentru ca să poată trăi măcar o singură publicație literară cât de mică, și apăsătorii noștri compatrioți din Transilvania și chiar din Bucovina ne întreceau întreținând în micul lor cerc măcar câte un organ orcât de neînsemnat ar fi fost, pentru a dovedi că mișcarea intelectuală, nu-i stinsă cu totul în poporul român.

Aceasta era situația în România; ea era mult mai rea decât fusese vre-o dată dela deșteptarea noastră, și o schimbare oarecare trebuia să vie. În orașul Iași se găseau pe atunci destui bărbați luminați ca să provoace ei în privința aceasta o desmorțire a spiritelor prin o puternică sguduire.

IACOB NEGRUZZI

SONET

*Aș vrea — o cât aș vrea puțină pace!
Furtunei sufletești, de-atâta vreme,
Să-i dau potol; să n'o mai simt cum geme,
Cum, volbură, m'asvârle 'ncolo, 'ncoace!...*

*Să nu mai lupt; să n'am a mă mai teme
De năluciri, la orce pas aș face,
Ci, 'n mine însumi adâncit, mi-ar place,
De-afară, nici un gând să mă mai cheme!*

*Și, așa, pe lumea mea stăpân și rege,
Alaiu și sfat de visuri mi-aș alege,
Cuvântul gol mi-ar sta de straj' afară,*

*Cătușă-aș pune gândurilor la inimi...
Apoi, tăcere... vrajă... mii de tainici
Urzeli de vise mîolcum mă 'mpresoară!...*

I. MAGURA

DAVID „BOCCEGIUL”

Il cunoșteam mai de mult de douăzeci de ani. Se prefăcuse, în vremea asta, toate — și lumea și Bucureștii. El rămăsese, însă, acelaș. Aceiași față ponosită, ca o tureată arsă; acelaș sfoiog de barbă asvârlit, peticit, pe ici colo; aceeași turbure și veșnic umedă albeață în ochiu-i stâng, bolboșat în afară; acelaș om puținel, descărnat, fără vieață.

Doar namul de buceă din spate că i se tot topise, de-ajunsesese o biată toltoasă; spata stângă, din dreptul buccelii, îi rămăsese înțepenită în sus, ca un gheb, iar picioarele i se târau, acum, grele, ca în fiare. Ca și altădată, îl auziai, mai de câte ori deschideă gura: «Cupii a meu, nou cupii, sâ-mi trăiască», cu toate că ei se sburăcise, mai toți.

De mai bine de douăzeci de ani, jupân David «chiorul», trepădă, covârșit de clăia buccelii, mărunțel și agale, toată zăulică, pe ulițele Visarionului și înc'a două, trei mahalale de prin prejur, iarna-vara, neconținut, ca un paianjen năstrușnic, pe firele lui de paienjenis.

Nu-i, prin partea locului, nimeni, care să nu-l cunoască, nu-i casă mare sau ghimerlie, în care să nu-și fi răvășit el, măcar odată pe săptămână, prăvălia cea, veșnic rătăcitoare, ca și barca lui Noe, frământând, de dorinți, cu feluritele-i nimicuri, cuconetul. Și, odată răvășit, apoi, cu fâșăiala-i ademenitoare, pe podea, maldărul cea, în fel de feț de fețe, de horbote, de panglicuțe, ciorapi cu ajur și fară, batistute, șifoane și căfe și mai câte, s'ar fi mai putut, oare, ca el să iasă pe poartă, făr'alișveris?

Că numa ce-l vedeai, prin curte, colo, păs, păs, încovrigat, cu palăriea-i tare și'nslinită, de luceă, dată pe ceață și'ndesată peste urechi, blegindu-i-le, cu fața-i smochinită și'ntunecată, cu ochiul stâng îndeobște urduros — simțiai un fel de scârbă, ca'n fața unei maimuțe, și căucoanele căutau, mai totdeauna, afară de neapărată nevoie, câte-un clenciu, să se scape de el.

— «Nu-mi trebue, nu, nimica, jupâne... Da, știi că m'ai păcălit bine, cu ciorapii cea? O prostătură — i-am văzut eu, pe urmă!...» Dar jupân David nu se treceă cu firea nici nu-și

pierdeă cumpătul, ci, bucuros că-i da prilej de vorbă, înaintă mereu :

— «Da ci vurbеști matali, chiconă dragă ! Cu ciurapi cei, așa bini să am iu, dac'am fucut civă ghișeft !... Iacă numă, așa, zou, să nu fi vinit chiar pi digiabă... Da să viеzi ci am iu azi, civă fain — ci chilipir, chiconă, ci dantelă !...» și, cu toată sila cucoanei, el îi merge mereu în urmă, cu graiul tot mai duios : «Și numă să viezi, chiconă, marfă... chi par'că custă purali ?...» și, mai înainte de a mai zice cucoana ceva, prăvălia îi eră cu obloanele trase : «Iată, viezi matali ci dântelă, ci marfă... di punctuloni, puntru matali... civă fain... și numă patrzeci santim meter !» zicea el, iar cucoana, punând, mai fără să vrea, mâna pe dantelă, începea s'o cam priviască lung și-aprins...

Nevoe nu are, deocamdată, dar dantela, vede și ea, e frumoasă, iar dorințele își făceau — furnicărae cale și cum să i se înfățișeze ele decât sub masca nevoei ? Și acum mai e vorba și de ceva chilipir — și de-i chilipir și frumos, chiar de n'ar avea, deocamdată, nevoe, nu e bine să aibă ea, acolo, un lucru ? Că, de !, nevoea e cam boclucașă, te cam ia, de multe ori, pe nepregătite — și ce bine mai prinde atunci, când se găsește !

De chilipir, nici nu mai încape indoială. Te du, bunioară, pela «Papagal», «Trei stele albastre», «Ruleta», și pe oriunde mai poțеști, c'un căpătai de probă : pe nicăieri n'ai să afli la fel dantelă cu mai puțin de 70—80 bani metrul. Și, de-i așa, apoi, cu bună seamă, că tot așa trebue să fie și cu cealaltă marfă... Și cucoana se'ndeamnă, fără să prindă de veste.

Și niște ciorapi lilă, cu ajur, cari cam bat în apa unei rochi poruncite, o ispitesc, amarnic, de jos. Ii ia în mână și n-treabă, așa, într'o doară, cât costă.

— «Chit custă mă rog, ciurap aistă ?» răspunde el cerce-tător, să vadă dacă-i plac mult. «Dintâi să viеzi numă și ciurapi !...» și apucă și el de pânza ciorapului și i-o întindea, alunecând-o întins pe degete. «Niș astă nu-i, mă rog, fildicos !... Da, atânci, și-i fildicos ?... Așa civă, la pruvilie, custă șinci lei, la mini numă trii !...»

Ca una, ce nu are numaidecât nevoe, îi spune, așa, să zică și ea ceva : «Doi franci...» Jupân David apucă, făr'un cuvânt, ciorapii, îi așeză frumos la loc, sub banda de hârtie, în duzină și, apoi, aruncându-i în maldăr :

— «Cu preț aistă, și iu cumpur, chit puțеști !...»

Când nu-i mai are, însă, în mână, cucoana simte o lipsă,, o părere de rău : «Mai găsesc eu altădată așa ceva ? Și de po-mană !...» și, puțin mai în urmă :

— «Ei, ce zici, jupâne, cu ciorapii ?»

De acum încolo, târgul eră cași făcut, pentrucă «chir David» vinde «de hatăr a mneii, și numă cu chit custă...»

David trecea, astfel, din curte 'n curte și, ici mai mult, colo mai puțin, prăvălia i se tot goliă, căci, la dreptul vorbind, nu-i tocmai puținel lucru, să nu te mai fâțâi, de colo colo, prin cel târg, ci să-ți vină prăvălia la tine, acasă — cu de toate cele de nevoie...

Și, odată, cu umbrele serii, jupân se îndreptă, cu pasul și gâtul alungit, spre-un colț umed de-al Dudeștilor, tot cumpănindu-și mulțumirea din suflet cu ușurătatea poverii din spate.

Acasă, balabustă-sa, Malcâlă, și copiii «nou cupii, să-i trăiască», îi ies, gălăgioși, în cale, îi iau toltoașa din spate și pâinile de sub subțioară și cade, istovit.

În fiecare seară, el simția tot mai mult că-i prea departe locuința de «riionul» mușterilor, dar, când eră vremea mutatului, i se lăsă, lespede pe suflet, gândul: «lu pot să fii bulnav, ci faci, atânci, cupii a meu?...» Eră bine, negreșit, să se afle într'ai lui, cari puteau avea milă...

«A făcut mișună — ce crezi!» auziai pe mulți zicând, când îl tot vedeau învârtindu-se, așa, prin cuconet. Să zicem, haide, c'o fi făcut... Să-l fi văzut ei, odată, numa, în morișca unei cucoane apucată dn toane, și-atunci să-i fi întrebat eu dacă mai avea atâta preț «mișuna» cea.

O vedeți? Tot sare, pufnește, clocotă, se'nvârtește — vijelie de colo colo, își mușcă buzele, își frânge mâinile, cu furie, se uită în oglindă, se'ntunecă, ca de-o nălucă, se strâmbă: își pare urâtă... Și-i tună și-i fulgeră, peste tot, de-ar rupe, ar sparge și-ar tipă!...

Ce-o fi având? Ce să aibă! Toane, nervi, hachițe... și n'are cu cine: soțul plecat repede, de dimineată, după trebi; servitoarea poate fugi, ca multe altele, și singură ea nu poate. Ce să facă? Se frământă, se sfâșie, cu ea, singurică, și asta-i chinde iad...

Decum aude de jupân David, o undă fierbinte simte năpustindu-i-se, deodată, spre obraji și'n priviri, începe să tremure și sare — năpărcă, depe unde se află...

— «Și mai îndrăznești, pucios și șarlatan, ce-mi ești! Maț îndrăznești, hai? La Palestina, cu șarlătaniile, la Palestina!... Și încă-mi și stai? Cară-te, cară-te, odată, cu prostăturile de-aicea, c'acuma-ți scot și ochiul celalt, de rămâi orbeț!... Aicea, numa mi te faci mititel, să-ți vinzi răscopturile, și eu — să-mi crape obrazul de rușine, hai? cu bluza ruptă, în mijlocul drumului!... Da ție ce-ți pasă? Tu, cu teşchereaua, colo, doldora, și eu — să fac venin, firește!... D'apoi batistele? Percal, drept olandă, hai?... Și câte, câte — că-mi vine, uite, nu știu cum, spurcăciune 'ncornorată!...» și cucoana și 'ncep să'asvârle, și cu mâinile și cu picioarele, marfa, care fusese, în așteptare, desfăcută, cu o ploae nu tocmai curată de ocări...

Și bietul jupân David se uită, aiurit, prostănac, la dânsa și'ndură, fără o vorbă, otrava batjocurii. Dar, când vedeă el că furia ei nu-i cruță nici marfa, tresăria, ca dintr'un vis urât:

— «Cu marfă a meu ci ai, chiconă? Astă puni puntru cupii, nou cupii, cucuniță!...» și, ca de fiorii unei mari primejdii, își adună, cu înfrigurare, marfa răvășită și ntr'o clipă, două, se făcea nevăzut.

Ne-am așteptă, firește, ca David să nu fi mai călcat prin curtea casei celeia și ne-am înșelă. Așa, n'ar fi mai dat, cu vremea, pela nicio casă și, atunci, de unde pâne, pentru cei «nou cupii și Malcâlă?...»

El, chiar a doua zi, reintră, pâș-pâș, ca 'ndeobște, la cucoana cu toane, cașicum nimic nu s'ar fi întâmplat, și, de l-ar fi gonit din nou și încă de rouă ori, el tot s'ar fi re'tors. Împăcarea se făcea, însă, repede, căci nevoile unor astfel de femei sunt și multe și grabnice și ele sunt, mai totdeauna, buni mușterii.

Ci jupân David aveă și dușmani neîmpăcați: mai întâi, câinii, cari, cum îl simțiau, se năpustiau, din toate părțile, ca la un urs și-l petreceau, într'un alaiu și hărmălae, de-i eră și lui lehamite, că, uneori, nu-i mai ajungeă, de apărare, metrul, de care eră nedespărțit, ci eră silit, să-și lase jos buceaua și să-i dea, de zor, ocol, pân'ce ieșiă cineva din casă; în al doilea rând, dușmani și mai temuți, uneori, îi erau bărbații, căci buceaua lui ciupiă, cam fără milă, pe locuri, din tainul zilnic și biete stomacuri dedeau bărzăluite, de veste. De aceea, se și vuia, când și când, împotriva-i:

— «Să nu-l mai văd pe puchinos, cu trențele lui, pe aici! Să nu-l mai văd... c'o să ne-aducă niscăi boale!...» Și nici lui David nu-i cam venia la socotială, când da cu ochii de câte unul, c'o luă, tiptil, chiar dacă nu i-ar fi spus niciodată nimic, spre poartă: pățise el, pare-se, oarecând, ceva, căci pățise multe, bietul de el!...

O zi păcloasă de toamnă. Dupăce-și răvășise prăvălia într'o mică căscioară, David intră într'o casă mai fătoasă și toltoașa i se desfăcū, ispititoare, sub privirile a trei cucoane, cari și 'ncepură să scotociască, cu oarecare înfrigurare, prin maldăr — o clipă, două, doar, că, deodată, casa lui de-un strănut strașnic al uneia din cucoane și, numaidecât, și de-al celorlalte două, cari prinse să se uite una la alta, cu ochii lăcrămoși... Și iarăși strănutară și iarăși!... Și, într'o clipă, marfa stă, asvârlită, val-vârtej, afară, cucoanele strănutau din adânc și subțirel, cu chiote ascuțite, iar David, cu pălăria plească și'nfundată peste urechi, de mânușitele cuconițelor, ascultă, buimăcit, fără a înțelege, țipătul lor: «Vai, soro, să ne și otrăviesc mizerabilul!... Ieși, ieși, tâlharule!...» Iar David se tot întrebă, nedumerit: «Ci ari, mă rog, marfă a meu, puntru strunut a dumilor!»

Pornit, cu totul desnădăjduit, el merse, ametit, pe uliță, o vreme, și, când se mai liniști, intră la o altă casă. Dar și aci, deîndatăce își desfăcu buceaua, și cucoana și servitoarea și cei patru copii, ce se strânsese — ciotcă, prin prejur, începură să strănute, haultor și'nlăcrămat... Ca lupii se năpustiră asupra lui David, să-l sfâșie, nu altceva, iar bărbatul, atras și el de țipete, spori tărăboiul, care alunse la... secție.

Și, aicea, David fu luat în deaproape cercetare — și, mai cu ghiontul, mai cu francul, pricina, însă, se lămură: în căscioară, în care intrase, mai întâi, în dimineața ceia, pecând fata răvașiă, nesățioasă, vrafal de marfă, într'un colț al odăiții, mama fetii pisă, îmbrobodită și peste gură, într'o piuliță de lemn — negreșit, teci de ardei roș și el, cu nările tăbăcite de tabac, nu simțise...

Scăpă, însă, spre seară, și de-acolo — cu moartea în suflet, însă; el nu mai ducea spre casă obișnuitele pâni, iar, în locul buccelii, a dragii lui buccelii, care fusese oprită... «spre desinfectare», ghebul spetii stângi mai crescuse, par'că, cu atâta...

Jupân David nu se lăsă, însă, doborât, ci paianjenul își reîncepă, cu mai multă îndârjire încă umbletu-i domol, pe vechile-i fire de paienjeniș, pe ulițele Visarionului și-ale împrejurimilor, până când, într'o bună zi, spre părerea de rău a multor bune «mușterice», namul de cocoasă a lui Jupân David «chiorul», nu se mai ivi...

Trecuse vr'o doi, trei ani: îl credeam prăpădit, îmi și uitasem, de altfel, de el, când, în treacăt după niște cumpărături ale nevesti-mii, dădui, la un colț frumos al unei mari străzi cu ochii de-o firmă cu slove aurite: «La buceaua de aur» și intrai și-acolo, și'n năuntru... David, cu «nou cupii și Malcâlă» — un furnicar în veșnic treapă! Iar David doar privi, cu același ochiu alburui, bolboșat în afară, cu totul schimbat încolo, însă, cu mult mai tânăr, par'că...

— «Cupii a meu, nou... Ghișeft a noastră...» îmi spuse el, cuprinzând, spre mai multă lămurire, cu o privire, bogăția ceia de suflute și marfă și, apoi, mă privi, zâmbind, à taină și fericire...

Nu știu de ce, dar zâmbetul paianjenului ăstuia, retras de pe firisoarele-i din afară și culcușit, acum, în găoacea-i plină de strânsură și poșidic, mă pătrunse adânc, mă răvăși, mă covârși și plecai, cu-o turburare nedeslușită, în suflet, care când și când, tot mă mai bântue încă...

SONET

*Ce dulce-mi mângâi tu, copilărie,
Aleanul sufletului, când spre tine
Se 'ndreaptă, 'nvins și abătut, ce plin e
De farmec graiul tău — ce duioșie!...*

*Și de-ar putea el să mi-l și aline!
Ci nu... Cu cât mi te-amintesc mai vie,
Cu cât surâsu-ți blând mai mult mă 'mbie,
Cu-atât durerile-mi sunt mai haine...*

*Și te doresc, și mă pătrunde dorul,
Așă, ca un șuvoiu, prin toate cele.
Ca pe-o iubită te doresc — pierdută*

*De mult... Și mi te-așteaptă 'ntreg poporul
De vise, 'nfrânte 'n lupta vieții mele...
Ci vin' — redă-mi viața ta, trecută!..*

ASTFEL VORBEȘTE DOMNUL

— UN TRIPTIC —

PARTEA I

Astfel vorbește Domnul :

Pe-a crucei brațe negre cuiburi doar
Vorbarețele vrăbii și-au clădit.
Avântul sufletele voastre rar
își iau ; și tot mai des este vădit
Că-s voevodul mazilit oricum
Din voi, de către voi.
Ioane, tu dece nu vii
La mine ? Ca pe-un fiu te am așteptat,
Un fiu ce-a hoinărit și s-a 'nturnat.

Răspunde Ioan :

Nu pot !
Altarul sfânt Ți-aș pângări.
Mai mult și tot mai mult
Pe mine s-a urcat noroiul urii.
Mereu mă plâng de vina tuturor,
Cu zvon cumplit, ca vuetul pădurii
Când treamătă sub vânt biciuitor.
Iară dușmanul de privesc în față
Un gând ucigător mă 'nghiață.
Degeaba m-ai chemat ;

Stăpâne, încă nu-s curat
 Și nu pot crede că voi fi —
 Nu poi veni :

Iar Domnul :

De-orișice pată,
 Pe cel ce se cufundă 'n mine,
 Ca mama iubitoare-l voiui spăla.
 Și-i da voi platoșă nevinovată :
 A mlădioasei lebede, ce 'noată
 Pe lacul ne 'ncreștit de nicio undă.
 Intrânsul n'o să se ascundă,
 Sugându-l, a 'ndoelei lipitoare.
 In vocea 'mi nu te 'ncrezi ?
 Tu, vierme-al humii,
 Cu nesupuneri te vestești ?
 Nu-ți amintești ?
 De blând sunt, vorba-mi e poruncă !
 De vrea te'naltă, și de vrea te-aruncă
 In fundul ud și nisipos al mării !

Ingână Ioan :

O ! știu ! —
 Cu toate-acestea eu nu pot să viu.

Și Domnul iar :

Profeți când mi-alegeam,
 Când dintr'un tunet le răcneam :
 Veniți ! —
 Și munții se clăteau neliniștiți,
 Talazurile 'ncremeneam
 Pe malurile ce se 'mpotriveau —
 Arhangheli ai mâniei — ei veneau !
 Și tu ești cel dintâi
 Care nu vrei
 Pe umeri crucea să ți-o iei ?
 In colbul drumului rămâi ?
 Cum ?

Uitării datu-m-ai acum?
 'Nainte de-a te fi născut
 Te cunoşteam,
 Şi sunt acela ce-a făcut
 Tu să te naşti, ca eu să te-am.

Iar Ioan :

E 'n vorba ta noian de 'nţelepciune :
 Mă 'nchin !
 Dar neamul meu, ce flămânzeşte,
 Ca un şacal se tângueşte.
 Când dânsul plânge eu suspin.
 Aicea e suflarea mea :
 De nu pot uşura poporu 'nfrânt,
 Pot să m-arunc cu dânsul la pământ,
 Cu el să strig, şi-apoi cu el să cânt.—
 Mi-e dor de Tine ;
 Însă de-aş pleca,
 Mi s-ar părea
 Că eu, trădându-mă pe mine,
 Pe tine te trădez ! Al meu stăpân,
 Îngăduie-mi aicea să rămân !—

Pe miriştele 'nzăpezite — amurgul
 Se prăbuşeşte vânat. Totul tace
 Cu 'nfiorarea unui om ce-ascultă,
 Îşi ţine răsuflarea 'ntretăiată,
 De luare-aminte ostenit, suspină.
 Şi-abia 'ncetat-a să vorbească Domnul,
 Şi noapte-al ei zăbranic îşi întinse —
 De visuri roditor — pe albe plaiuri,
 Că vaerul amarnic iar porneşte,
 Stăruitor, neliniştit, prelung.

Ioan spune :

Noi suferim !
 Atât de-amară-i silnicia noastră,
 Că nu mai ştim

De stele, de tăria-albastră,
 Asemeni lupilor înfometați,
 Noi nu mai știm
 Să deosebim
 Între protivnici și între frați.
 Dece e suferință pe pământ? — Dece?
 Presimt că 'n vrerea Ta o taină e,
 Dar nu știu care.
 Și 'ntreaga omenire se rădică,
 Pădure din deșert răsare,
 Cu-a mării nebunească — zbuciumare
 În hulă grea, obștească urlă :
 Noi suferim !

Ioan re'ncepe după un răstimp :

Erea un călăraș.
 Tresare calul :
 Gîngiile îi spumegă ca valul
 Ce-aproape e de țarm.
 Cu capul răsturnat
 Pe coama roibului culcat,
 Cu ochi pierduți,
 Răsufală canonic acel ostaș.
 Iar cei ce trec în preajma lui sunt muți,
 Sunt alungați :
 Dușmanii sunt acum învingători.
 Acoperită slava e de nori,
 De nourii 'nzeliați.
 Și vâ să moară.
 Cu ultima 'ncordare
 Se cată 'n sân, de scoate-o lumânare.
 Din tâmplă sânge-i curge ;
 Lovind amnarul
 Făclia și-o aprinde :
 Răscumpărat e 'ntreg amarul ! —
 Un tremur ; trupul i se 'ntinde —
 Spre cer se 'nalță flacăra cea mică —
 Și-ar face cruce... mâna-i plumb — și pică.

Il vezi? Il vezi? — Văzduhul e cernit,
Oriunde e urgie : tunul tună ;
De tropotul sălbatic câmpul sună ;
E neamul meu de neamuri izgonit,
Infrânt ;

Moșia 'ntreagă este un mormânt,
In țintirim o candelă, credinții
Aprinsă, arde liniștită,
De vânt ferită,

Și pare

Cum pâlپae ușor-întrebătoare.

Ea zice : « Fi va-așa mereu ?

« Dece ne chinuim ?

« Cei buni sunt prinși, legați,

« Și ticăloșilor îngenuchiați :

« Pe ei apasă pumnul cel mai greu.

« Tutindenii e-a pierzării cale :

« Plugarul

« Nu știe unde e hotarul

« Averii sale ;

« Răzășii cei bătrâni sunt încălcați !

« Se-ascute coasa răzvrătirii ?

« Vor fi vreodată secerați

« Acea, ce'n pofida firii,

« Cu-o spangă de-aur s'au învârtoșat,

« Pe vajnici însă, pe viteji,

« Ciudându-i, au încătușat ?

« E nedreptate, Doamne ! nedreptate !

« Zăbala'ntregul neam o are'n gură !

« Eu nu am urât dar simt că naște ură :

« Cotropitorul tot mai aspru e —

« Dece ? »

Și Tu Te-ascunzi în negură și fum ?

Cum poți tăceă — O ! Tată ! — cum ?

Când, colo, în smolită zare,

Te'ntreabă mica lumânare ?

Zadarnic licărește oare ?

Răspunde Domnul și-a Lui voce este
 Ca zgomotul cascadelor înalte,
 Ca marea uriașă când lovește
 De-o stâncă de granit, ca o furtună
 Năpraznică, cu grindină în valuri.

Astfel vorbește Domnul:

Mă'ntrebi? nemernice, întrebi
 Știind că lumea-am plăzmuit
 Cu vorba mea?
 Tot ce e bun și tot ce-i blestemat
 Din veacul veacului am hîrăzit
 Așa!
 Potopul slobozit-am eu!
 Mereu,
 Când se lărgește hora
 Păcatului și-a spurcăciunii,
 Aleg din nou Soodoma și Ghomora.
 Tu îndrăgita-i laurii minciunii,
 De vii acum cu jalbă ne-auzită,
 Văzând pedeapsa, iar călcarea nu.
 Greșeala și rușinea preamărită
 În suferință, încolțesc acu!
 Cu ștreangul ei te-a spânzurat mirarea?
 La căpătâi veghează întristarea?
 Dar prin tufoasa bălărie-a vrăjbii
 Nu și-a croit necinstea drumul? — Spune?
 Văzuta-i cum femeile nebune
 Alintă-al poștei șarpe'ncolăcit,
 Și n-ai dorit
 Osândă, premenire?
 În loc să'nfiorez întreaga fire
 Cu vaetele tale răzvrătite,
 Mai bine fii răzbunătorul
 Acelora ce sub copite
 Au fost zdrobiți!

Fii trâmbița, nainte mergătorul
Acelora ce sunt obijduiți !

De-al spaimei clește strâns, abea cutează,
Sfios, plâpândul om să îngăimeze.

Spune Ioan :

Insemn răpiri la nesfârșit,
Crestând răbojul vieții mele;
Eu răul încă tot n'am părăsit !
Pot să-i lovesc? Eu însumi am sfârșit?

Iar Domnul :

Judecător asupra lor,
Te judecă pe tine !
Tu te codești ne'ncrezător în mine ?
Vâtaf al orbilor
Ai vrea să fii ?
Nu știi ?
Eu vietatea'nsuflețit-am toată !
Tu care numai sfadă zămislești,
Poruncii mele mele să te pleci îndată.

Suspină Ioan :

Dar vocea mea
Nu va putea
S'ajungă
La zidul bolții : dungă
Albastră, fumurie.
Slab mi-este glasul, trupul mi-e de glie:
De ți-aș da tot
Eu tot nu pot
Să fiu precum o goarnă-ar fi să fie.
E sufletul spre tine voitor
Dar trupul i se'mpotrivește.
Cum voi grăi'n auzul tuturor ?
Frânghia neputinții gâtuște !

Și, Domnul iar :

Incinge coapsa ! propovăduiește
 La hoarde 'ntregi !
 La fel la cerșetori ca și la regi
 Cămara mârșeviii cată,
 Cu vorbe trăznitoare le-o arată,
 Spunându-le: «Pricepe și'nțelegi!»
 Te du în lume!
 Eu te trimit!
 Nu'ngădui puterea să sugrume
 Pe cel ce-i drept.
 Imi voi clădi un cuib în al tău piept,
 Și vocia ta
 Ca buciul în munți va răsună !
 Ce stai de gemi ?
 Poți să te temi,
 Când cel ce este singur tare,
 Te ia : unealtă grăitoare ?
 Tu pregeți ? Drumul ți se pare greu ?
 Prin gura ta, acum, vorbi-voi eu !

T

rec nouri cătrăniți ca desnădejdea.
 Aproape cade boltă pe pământ.
 Mai jos se lasă 'ncât atinge vârful
 Brădetului ce freamătă huind.
 Mai jos coboară, — asemenea aripei
 De vultur săgetat ce va să moară ;
 Invăluie ștejarii noduroși,
 In neguri fagii îi topește'n urmă,
 Atinge vârful paltinilor tineri;
 Se sprijină, se-atârnă de-a lor ramuri;
 O lână răvășită ce plutește...
 Cu fața la pământ e'ntins Ioan.

Pornește vântul fluerând un cântec,
 Fiind năierul norilor căzuți.

Se'ncurcă în spini ce-l biciuesc, gonindu-l,
Și el—copilul fraged, dojenit
Se caină, oftează. Se'ndârjește :
Din dinți scrâșnind, se-asvârlă și se sbate
De coastă curmezișă. Strigă, muge ;
Indoae plopilor ; fugărește norii ;
Se duce și se'ntoarce apoi ; se'mbată
De furie ; lătrând mereu mai tare,
Omătul mistuindu-l pe câmpie,
Spre cer îl poartă, cerul vrând s'atingă...
Ioan e'ntins cu fața la pământ.

Ca trestia, ce puful și-l rădică,
Și tremură de boarea ce-a plecat-o
Spre luciul metalicelor bahne,
Pe care luna pârtie-argintie
Durează noaptea—astfel el se scoală.

Ioan spune :

O ! Doamne ! Te iubesc !
Căci Tu fiind biruitor,
Mi-o fi de Tine veșnic dor.
În luptă sufletu-mi rănesc
Și cresc
Atunci când sunt învins.
În pieptul meu nu-i focul stins
Când ploaia-a picurat pe el.
Avântul meu este-un oțel
Călit.
Mai mult te laud, mult de-am suferit !
O ! Doamne, Te iubesc !
Căci dacă ești adesea iertător,
Și blând, ca zorii ce mijesc,
Tu n'ai uitat să fii răzbunător :
Cu glasul-Ți viu, înfricoșat,
Al Tău fiind, Tu, totuși m-ai chemat !
Vroiam să plâng spre Tine jalea toată,
Veștejitoarea suferință,

Tu poruncești să stau la judecată,
 S'arăt clevetitoarea necredință
 În care lăncezește neamu'ntreg ;
 Pe mine să mă dojenesc,
 Atuncea când pe ceilalți legi !
 Ai pus povară pe-ai mei umeri.
 O ! Tu ! acela care pururi numeri
 Gândirile, cuvintele și pașii,
 Puterea leului pustiei dă-mi-o
 Să pot grăi cuvântul Tău ;
 Aseamănă-mi vorbirea cu'n pârâu :
 Să se prevale
 Din măgurile sure până'n vale,
 Purtând cu sine totul pe-a sa cale.
 Eu înțeleg ce-atât am căutat :
 E drumu-adevărat,
 Suișul cel urai drept, dar cel mai greu,
 Să lupți cu Dumnezeu ! —

Strângându-și brâul, cingătoarea strânge,
 Purcede — bărbătește — în spre oameni,
 În spre orașe pline de durere,
 De chiot, hârb tăios în pacea nopții.
 Spre sate și cătune el se'dreaptă,
 Ca toți să afle ce grăește Domnul,
 Ce le vestește El prin gura sa.
 Picioarele'n zăpadă i se-afundă,
 Intipărind o urmă șerpuită ;
 Iar către slavă cugetul se'nalță,
 Intreabă, ce'ntrebat-a colo'n zare
 Făclia călărașului cel mort.
 'Naintea sa e dunga cenușie.
 Nelămurite umbre nasc mereu,
 Se deslipesc pe geana de'ntuneric.
 S'albească'ncet începe. Intr'o clipă,
 Schimbând câmpia'n mare de rubine,
 Răsare soarele mântuitor,
 Orbește totul, aprinzând cuprinsul —
 Ioan spre ținta depărtată merge.

DESPRE ELENA ALEXANDRI (MAMA POETULUI)

Mama lui V. Alexandri este cunoscută numai din ce poetul însuși a spus despre dânsa în versuri sau verbal, către amicii cari au povestit mai departe, sau în scrisori. Tot ce s'a scris despre ea, cuprins la un loc, este foarte puțin. La acest puțin pot adăoga câte ceva din izvoare ignorate până acum de biografii săi¹⁾.

1. Cozoneștii sunt, cași Alexandrii, de origine străină. Dar, când fiii și fiica unui Alexandri căsătorit cu o Cozoni devin întrupări ale românismului celui mai curat și mai consecvent, datoria biografului este să-și pună întrebarea: De unde curge neamul lor? Și mai ales: De când s'au *românizat* neamurile lor? Prin ce se poate dovedi neîndoelnic românizarea? Vasile Alexandri tatăl și Elena Cozoni-Alexandri sunt deci figuri care trebuie să fie explicate și prin cercetarea tipului familiar din care fac parte.

Aici voi încerca o astfel de explicare—o *parte* din explicare,—privitoare la mama lui Alexandri.

Cu tatăl mă voi ocupa altădată, chiar mult mai amănunțit.

2. Dacă ne adresăm faimosului arhondologist C. Sion, acesta ne servește despre Cozonești următoarele știri:²⁾.

I. Un Cozoni, *Dumitrache*, vine în Moldova de copil, cu domnia lui Constantin Moruzi. C. Moruzi a domnit dela Octombrie 1777 până la 8 Iunie 1782. Deci, la 1777, Dumitrache Cozoni era, după Sion, copil.

II. Mazilindu-se Domnul—decă după Iunie 1782—Dumitrache Cozoni a trecut slugă la boerul Roset-Baston, la moșia Bogdănești din jud. Bacăului. Insurându-se cu o Anicuță, fata unui Spiridon, grămătic al ocnelor, s'a și boerit, făcându-se pitar, pela 1784. Deci, după Sion, între Iunie 1782 și Decembrie 1784. Dumitrache Cozoni se căpătuește și se așază la țară ca om de casă al lui Rosetti-Baston.

1) Pentru D. C. Ollănescu, în cunoscutul său discurs de recepțiune, mama lui Alexandri este o simplă „domnișoară Cozoni”, cu care tatăl s'a înșurat înainte de a începe negoțul cu sare. (Pagina 12).

2) Arhondologia Moldovei. Iași, 1892, p. 170—171.

III. Din pitarul Dumitrache Cozoni și Antița Spridon s'au născut, după Sion, 3 fii și 5 fete:

a) *Mihalache*; acesta s'a dus volintir cu Ipsilanti, la 1821, și a murit la Târgoviște.

b) *Enacachi*; s'a făcut comis în domnia lui Mihai Sturza.

c) *Costache*; a fost 9 ani vameș la Vaslui; s'a făcut paharnic; «din slujbă a eșit fără doi bani». L-au lăsat și femeea, cu «două fete de gât», vorba lui Sion.

d) *Marioara*; pela 1811 fata aceasta s'a măritat cu spătarul Antohi Sion.

e) *Elisabeta*; pe aceasta a luat-o un Grec, banul Manoli Ghenadiu.

f) *Elena*; s'a măritat cu Vasile Alexandri.

g)?; a luat-o un dascăl grec, Ioan, care s'a făcut stolnic.

h)?; a luat-o paharnicul Iordache Popovici din Bacău.

IV. Tatăl acestor fii și fiice, pitarul Dumitrache, «plin de zile», a murit în anul 1850¹⁾.

Câteva știri despre rudele poetului se mai găsesc în alte articole ale scrierei lui C. Sion. Este bine, să le culegem și pe acestea.

Ad e) Manole Ghenadiu, bărbatul Elisabetei Cozoni, fusese nepotul unui egumen grec dela mănăstirea Precista din Târgul Ocnei (Arhimandritul Meletie). Nepotul a stat mult în târg până ce, pe la 1813—1814, s'a însurat cu Elisabeta. Apoi, supt Domnul Calimach, s'a boerit pitar. (Acest Calimach a fost, în înțelesul lui Sion, Scarlat, în a treia domnie, ca. 17 Sept. 1812—Iunie 1819). Apoi Caimacamul Vogoride l-a făcut pe Ghenadiu paharnic (1822); iar Mihai Sturza l-a făcut ban, mijlocitor fiind log. Costachi Mavrocordat²⁾.

Ad g) Se pare că Ioan Dascălul se numia Eustatiadi. El eră dascălul copiilor postelnicului Grigore Codreanu, care l-a pripășit pela noi. Mijlocind un cumnat influent, vornicul Vasile Alexandri, Mihai Sturza l-a făcut pe Ioan Eustatiade stolnic³⁾.

Manole Ghenadiu și Ioan Eustatiadi, unchi prin alianță ai poetului, cumnați ai mamei poetului, sunt deci Greci curați și de dată recentă. Dacă Dumitrache Cozoni le-a dat două fete, le va fi dat pentrucă aveă multe de dat, nu anume pentrucă erau Greci. Numele ginerilor români arată că el *preferă Români de mai bună condiție*, decât modești propășii greci. Oricum, faptul dovedește că vreo aversiune antigreacă el nu putea să aibă. Pe soră-sa Dumitrache Cozoni o măritase tot după un grec, un Caliarhi,

1) Notița lui Sion a fost scrisă în anul 1851.

2) Sion p. 74.

3) Sion p. 103.

venit ca și el tot cu domnia lui C. Moruzi¹⁾. Curios este faptul că, după Sion, toți descendenții acestei Cozoni, soră cu bunicul poetului Alexandri, au fost niște «nenorociți» sau rămași în lume stingheri, burlaci și fete bătrâne.

Pela începutul veacului XIX neamul Cozoneștilor oscilează așadar între grecism și românism, se aliază și cu Greci, și cu Români, fără șovăiri, după obiceiul timpului.

Totuși eu cred că, în acest timp, Cozoneștii din Târgul-Ocna erau bine copleșiți de vieața românească din acel târg și din satele vecine cu târgul; sau, cu alte vorbe, că românizarea lor eră în plin curs.

3. Dovada pentru afirmațiunea despre românizarea Cozoneștilor o scot dintr'un articol al d-lui Gh. Ghibănescu despre Târgul-Ocna²⁾.

Iată întâi ce comunică, după un document, d-l Gh. Ghibănescu: La 1815 împrejurările economice ale târgului fac necesară o cercetare a abuzurilor petrecute în proprietatea de arătură și de imaș a târgoveților ocneni. Scarlat Alex. Calimah rânduește pe banul Veisa Cazimir să măsoare moșia gospod dela Ocnă și să o hotărâneasca. Veisa vine și constată că locul gospod s'a strâmtat parte prin vânzări nedrepte, parte prin încălcări samavolnice și îi statornicește din nou hotarâle. Ca vecini ai moșiei gospod se constată: C. Ghica, biv vel logofăt, hatmanul C. Paladi, medelnicerul Enachi Crupenschi; iar de către răsărit *pitarul D. Cozoni, care este stăpân pe o mare parte din Brătești*, unde mai stăpânesc post. Alex. Suiulgiu și răzășii.

Lui Veisa i se pără că partea din urmă, reclamată de saugăi, ca fostă domnească, fusese alt trup de moșie, și anume vechii Pleșești. Cât pentru Rădiu, care începe în jos de Pleșești, ce se arată aleasă despre Bărsănești și Voicești, e azi (1815) în Brătești, stăpânită de locuitori supt numele Slăvești; și n'au scrisori, iar a Pleșeștilor sunt pierdute; amândouă aceste s'au hlizuit de răzeși supt numele de Brătești și Slăvești. *Proprietarii de azi (1815). D. Cozoni și posteln. A. Suiulgiu sunt cumpărători cu bună credință și stăpânesc de vreo 60 de ani și au dreptate acum de a fi stăpâni, mai ales că D. Cozoni are carte gospod dela Ion Teodor Vodă³⁾ cu 56 ani mai în urmă, fără a fi vreo jalbă (1759)*. Acesta-i faptul extras dintr'un document pe care l-am fi preferat complet.

Iată acum observările mele: Afirmarea documentară că un oarecare D. Cozoni stăpâniă la 1815 o moșie cumpărată la 1759,

1) Sion, p. 177.

2) Târgul-Ocna. Studiu istoric de Gh. Ghibănescu. In *Arhiva societății științifice și literare din Iași*. Tom. II (1890—1891), p. 593—644; dar în special p. 639—640.

3) Calmășul, 7 Aug. 1758—11 Iunie 1761.

desminte pe G. Sion, care datează pe Cozonești ca import grecesc abia de pe la 1777.

Absența oricărei jalbe contra celui Cozoni din Brătești dovedește că el se hrănea cinstit pe dreapta sa moșie.

Nu cunosc înrudirea între Cozoni dela 1759 și pitarul Dumitrache, bunicul poetului. Dar înrudirea lor trebuie admisă. La originea familiei întâlnim deci un traiu bine întemeiat, în regiune românească, între răzeși, în curs de românizare¹⁾.

4. Trecem acum la bunicul lui Alexandri și la fiii lui.

După Sion, bunicul lui Alexandri a murit «plin de zile». Din faptul morții lui la adânci bătrânețe reiese că fizicește, D. Cozoni fusese bine construit, rezistent, din stofa oamenilor meniți să producă bine biologicește. Cei trei copii și cele cinci fete sunt dovada cea mai bună pentru idea despre energia biologică a pitarului.

În lipsa altor știri, până aici trebuie să ne mulțămim numai cu această simplă, scurtă caracteristică a valorii genealogice a pitarului.

Despre genealogia sufletească — dela pitar la copii — nu putem conchide nimic, deoarece nici despre el nici despre Antița, despre mama copiilor săi, a cărei parte de moștenire încă ar trebui fixată, nu știm absolut nimic. Intunerecul rămâne întins beznă asupra acestor chestiuni.

Indirect intunerecul se luminează mai ales din două părți; adecă prin informațiuni sigure cărora le dau numai interpretarea modestă, dar prețioasă, pe care o merită. Informațiunile cele mai alese privesc pe băiatul cel mai mare, pe Mihail și pe a treia fată a pitarului, care este mama poetului. Dar și informațiunile despre ceilalți frați ai mamei poetului vor completa tipul familiei.

5. Despre *Mihail Cozoni*, C. Sion ne spune că a fost vointar de-ai lui Ipsilanti și că la 1821 a murit la Târgoviște. Știrea această se găsește și la Alexandri, în nota despre balada *Andrii - Popa*. Alexandri povestește²⁾: «La anul 1818 Mihail Cozoni, unchiul autorului, a fost însărcinat prin poruncă domnească, ca să pue mâna pe acel hoț vestit. Deci, întâlnindu-l la Valea-Seacă, l-au ucis din fuga calului, după o cruntă luptă de câteva ore. La 1821, când a izbucnit revoluția grecească, Mihail Cozoni, a cărui suflet măreț se aprindea lesne la glasul liber-

1) Pitarul dela 1815 nu poate fi cumpărătorul dela 1759. Va fi copilul lui, zis tot Dumitrache.

Dacă am admite că pitarul dela 1815 este identic cu al lui Sion, atunci am ajunge la concluzii greu de admis. La 1850, când a murit, el ar fi fost cel puțin de vreo 110 ani. Mama lui Alecsandri, tânără încă la 1842, măritată deci pela 1817—1818, ar fi avut la naștere, un tată de vre 60—65 de ani! Dacă ar exista identitatea, energia biologică a pitarului lui Sion ar fi un fenomen rar.

2) Ediția *Doinelor și lacrimioarelor*, 1875, p. 246.

tăfei și a vitejiei, s'a înrolat în armia lui Ipsilanti cu rang de suteș (Ekantodos) și la crunta bătălie a Grecilor cu Turcii în Valahia, la Drăgășani, a rămas pe câmpul războiului după ce *făcuse mari și minunate vitejii*.» Deosebirea dintre C. Sion și V. Alexandri este că, după unul, Mihail a murit la Târgoviște, iar după celălalt la Drăgășani; și că poetul adaogă o caracteristică din tradiția familiei: sufletul măreț, războinic; și un fapt care-l confirmă: lupta dramatică și sângeroasă cu Andrei-popa haiducul. Faptele sunt deci necontestabile. De aceea putem continua cu ipoteza genealogică: Dacă unchiul a fost un viteaz și dacă nepotul a fost un adorator al vitejilor și un cântăreț neîntrecut al lor, putem bănuî că o pricină a eroismului alexandrist va fi fost și tipul familial, nu numai impresiunea etică pe care vitejia o face totdeauna asupra tuturor sufletelor alese, dintre care, fără îndoială, poetul a fost unul din cele mai alese.

6. Al doilea drum sigur spre luminarea tipului familial al Cozoneștilor ni-l deschide mama lui Alexandri. Dacă fraseologia nu ne-ar fi atât de urâtă precât ne este, dacă n'am fi hotărâți a nu depăși niciodată limitele realității și ale interpretării celei mai pozitive, am putea vorbi îndată despre fenomenul cavaleresc de a vedea cum alături de vitejie se arată gingășia, poezia, în aceeași familie, căreia și vitejia și gingășia îi fixează o fisionomie de distincțiune. În tot cazul, din cele două figuri, figura mamei este ademenirea cea mare ca, totuși, o vorbă de admirare să nu fie suprimată, ca sfiala precauțiunii să cedeze impresiei mișcătoare ce ne-o lasă figura aceasta de Greco-română crescută la poalele munților, printre lanuri de grâu și flori de pajiște bălțată muntește. Însă despre ea vom vorbi abia mai la vale.

7. Cel mai modest dintre Cozonești pare a fi fost paharnicul *Costache Cozoni*, acela despre care C. Sion zice că «din slujbă a eșit fără doi bani», adică sărac și cum se pare, din cauza aceasta, părăsit de nevastă. Costache Sion trebuie să-l fi cunoscut bine, fiindcă îi eră într-o vreme vechil¹⁾; și îi eră și rudă²⁾.

În însemnările cele mai vechi îl găsim în două judecăți: odată cu un G. Negulici, pentru 142 galbeni³⁾; iar mai înainte, pentru niște păgubiri, cu un Botezatu Tudurachi⁴⁾; Afaceri mărunte.

În 1838, C. Cozonea—căci și așa i se zicea, nu numai Cozoni,—împrumută, *fără dobândă*, pe niște gospodari din Zăpodeni, cu 45 galbeni⁵⁾; cu cât putea, dar *fără dobândă*! Aceastai-i fapta!

Un an mai târziu el părăsește sâmeșia Vasluiului; 25 de boieri îi dau un certificat că s'a purtat cinstit, ca sameș⁶⁾. Dacă

1) *Bulletin, foaie oficială*, pe 1837, pag. 119.

2) *Loc. cit.*, 1842, p. 179—180.

3) *Loc. cit.*, 1836, p. 144.

4) *Loc. cit.*, 1832, n-rul 11, p. 3.

5) *Loc. cit.*, 1838, p. 368.

6) *Buletin*, pe anul 1839. p. 309.

el s'a retras din acest post la 1839, atunci, fiind, după Sion, 9 ani sameș, sămeșia a luat-o la 1830, deci încă de supt ocupațiunea rusească. În tot timpul acesta el a fost funcționar cinstit.

Știrile ulterioare despre C. Cozonea sunt:

La 1846 îl găsim pe Costache concurând la arendarea moșiei Porcești (jud. Roman), a mănăstirii Sf. Spiridon. Dacă la hareciuire va căpăta moșia, el are chezaș pentru plata câștiurilor pe paharnicul Ioniță Sion.

În sfârșit pe Costache Cozonea îl mai gălesc, la 1854, ca abonat al *Gazetei Transilvaniei*, fapt doveditor că afacerile naționale îl interesau și că le urmărea chiar și în gazetele din Ardeal¹⁾. În acestea a citit, desigur, și despre celebrul său nepot, poetul.

Oricât de puține ar fi știrile de mai sus, ele sunt suficiente ca să ne simțim în drept a-l socoti pe Costache Cozoni Român cinstit, om cu milă și respect de banul țării, de gospodarul român și cu interes pentru discuțiile gazetărești ale treburilor țării sale. Aceasta este însă—românizare²⁾.

8. Despre *Enacachi Cozoni*, Sion ne spune că a fost comis; și nimic altceva; din norocire, pot lămuri într-o câțva și pe acest Cozoni.

Ion Sion, fiul lui Antohi Sion, a scris despre anul 1830 o notiță pe care T. Codrescu a publicat-o în *Uricar*³⁾.

În acel an Antohi Sion fusese arestat, din motive politice. El trebuia să fie dus la București, ca să fie cercetat aici. Dar trebuiau luate și măsuri, ca Antohi Sion să nu scape, să nu fugă. Poștele făceau, două drumuri: Vaslui-Focșani-București—pe aici l-au dus pe Antohi Sion,—sau Roman-Bacău-Focșani-București. De linia aceasta, în cazul lui Antohi Sion, administrația s'a ferit: fiindcă «poștele acestui drum le țineă Vasile Alexandri, spătar și cumnat cu Antohi Sion»; iar revizor al poștelor pe această linie era Enacachi Cozoni, care era sârdar și cumnat cu Antohi. Enacachi era «tânăr și voinic», zice Ion Sion; Enacachi ar fi putut să-l ia pe Antohi și să-l treacă în țara ungurească, ca să-l scape de Ruși. Din Focșani ar fi putut ajuta și spătarul Stamat, care era cuscru cu d-na Antohi Sion. Ca să nu se întâmple așa ceva, Antohi a trebuit să plece pe linia Vaslui-Focșani-București.

Din narațiunea aceasta reiese că tânărului și voinicului Enacachi Cozoni i se atribuia îndrăzneala de a păcăli administrația militară rusească printr-o sustragere a «delicventului» politic⁴⁾.

1) *Foae pentru minte, inimă și literatură*, 1854, p. 290.

2) Se pare că în 1841 Const. Cozoni locuia în Huși. *Albina românească* din acel an, p. 128 și 136 (Persoanele intrate și ieșite din capitală).

3) *Uricarul*, vol. XXIV, p. 203—206.

4) Director al poștelor era — evident înainte de a trece la sămeșia Vasluiului — Costache Cozoni. Casa poștelor era la Copou, aproape de grădina publică (După Ion Sion).

Politicește de atunci încoace, nu-l mai găsim pe Enacachi decât în următoarele cazuri:

La 1832 el se află trecut, eră suptințeles, printre alegătorii pentru adunarea obștească, din județul Romanului¹⁾.

Interesant, poate—nu cu siguranță—caracteristic, este faptul că, apărând *Zimbrul*, gazeta la care Alecsandri a avut o parte atât de frumoasă, Enacachi Cozoni ținut să fie abonatul ei, cu alte vorbe: să se ție în curent cu ce face și dorește generația nouă)²⁾.

În resumat, despre Enacachi Cozoni nu am putut constata până acum calități sufletești active, deosebit de caracteristice; dar nici la el vreo răceală față de treburi naționale nu există. Deci se românisase și el³⁾.

9. Afară de Cozoneștii pomeniți de C. Sion mai întâlnim un *Iancu Cozonea*, comis. În Septembrie 1831 Iancu eră ispravnic la Botoșani⁴⁾. În 1835 comisul Iancu Cozonea eră director al carantinei din Galați; eră chiar un director răsplătit cu *povolenie*, un permis de export de 1500 kile de grâu⁵⁾. În 1844 el obținut și o decorație grecească⁶⁾. În 1845 găsim o probă nouă, că deși director, își vedeă și de afaceri⁷⁾. La 12 Aprilie 1851 eră mort⁸⁾.

Înainte de a muri a comis însă — la 1848 — o faptă patriotică. Acum, la 1848, el eră spătar.

M. Sturza se luptase cu revoluționarii dela 28 Martie și îi învinsese cu ușurință. O parte din ei fură surghiuniți în Turcia. Printre surghiuniți se aflau și Rosetești. Însă Iancu Cozonca eră om de casa Roseteștilor. Aducându-și aminte de aceasta, Mihailu Sturza trimite ordine ca trecerea peste Dunăre a revoluționarilor să se facă cu multă taină despre Iancu Cozonca, care-i omul lor și ar putea să-i libereze⁹⁾. Ordinele se trimite firește prin hatmanul miliției, care este fiul Domnului, Dimitrie. Acesta scrie lui Mișcenco, colonel în Galați: «Se mai trimite și trei frați Răducănești... Răducăneștii sunt: Răducanu, Lascar și Mitică. Pentru

1) *Analele parlamentare ale României*, vol. III, p. 105.

2) *Zimbrul* din 1850, p. 356.

3) Dintre afacerile sale am întâlnit în *Buletin* două știri. În anul 1835, (p. 8) E. C. vinde unui jidan (Avram Zet) produsul de pe moșia Lucăceștii și Titeștii (jud. Bacău) pe doi ani cu preț de 10.500 lei. În 1839 (p. 246) E. C. se judecă cu un Ralo Raset pentru o groapă de păcură. Din *Analele parlamentare ale României*, vol. XIV, 2, p. 220 și 512 reese că fusese și arendașul moșiei Schitul Lapoș, din care „a fost depărtat” nu se știe de ce.

4) *Analele parlamentare ale României*, vol. I, p. 250.

5) *Buletin, foaie oficială*, 1835, p. 141 și 204. cf. Hormuzachi, Suplementul I, vol. V, p. 279.

6) *Buletin, f. o.*, 1844, p. 29.

7) *Buletin f. o.*, 1845, p. 45. Eră tovarăș la arendarea unor bălți de peste Dunăre.

8) *Buletin f. o.*, 1851, p. 111.

9) *Anul 1848 în principatele române*, București. Vol. I (1902), p. 183, 216, 236—238, 240.

frații Răducănești să nu arătați Spătar. Cozoni, fiind de casa lor, și să nu facă vre-o economie spre scăparea lor.» Din pachetul de revoltați au scăpat, totuși, șase inși, printre cari se află și Lascarache Roseti. Au scăpat cu ajutorul consulului englez. Va fi contribuit și spătarul I. Cozoni? Nu se știe, dar este greu de admis ca directorul carantinei să nu fi aflat despre ce se plănuia. Nu ar fi mirare ca luminându-se misterul: cum a aflat consulul britanic despre momentul pornirii peste Dunăre? pentruca ceva mai înainte să trimeată bărcile sale, cu oamenii săi, să ia pe prizonieri, s'ar descoperi că spătarul I. Cozoni și-a făcut datoria de patriot, nu numai de om de casă al Roseteștilor, înștiințând pe consul.

10. Despre unul din unchii săi — nu se spune care — Alecsandri a scris o notiță, care confirmă convingerea că familia Cozoneștilor se românizase de mult.

S'a pomenit mai sus despre arestarea lui Antohi Sion la București. Tot atunci trebuie să fi fost dus și un cumnat al lui A. Sion, un Cozoni, despre care Alexandri scrie într-o notă la biografia lui Nicolae Bălcescu¹⁾: «Am avut un unchiu care în vremea guvernării generalului Kisseleff, fiind exilat pe trei luni la București, a vorbit toată viața lui de acea împrejurare și a fost considerat de contemporanii lui ca un soiu de hagi». Cazul pentru care a fost exilat, la București, Cozoni, nu poate fi altul decât acela al lui A. Sion. Sigur este că la mișcările acelea ale boerimeii mici contra celei mari a luat parte și tatăl lui V. Alexandri, — despre care voiu vorbi însă aiurea. În cauză erau deci trei cumnați: Cozoni, Sion, Alexandri; și toți trei luau parte activă la o mișcare politică remarcabilă a patriei lor. Când trei bărbați, din aceeași familie, fac aceeași mișcare, am dreptul să afirm că ei se simțiau Moldoveni întregi și cu îndatoriri față de viața țării.

11. Dar înainte de a trece la știrile despre mama lui Alecsandri, trebuie să fac loc ultimei observări despre Cozonești.

Judecând după amintirile ce le consacră unchilor săi, «moșilor», V. Alecsandri pare a fi avut multe simpatii pentru ei. El își aduce bucuros aminte de ei.

Afară de amintirile citate mai sus, mai găsim două, privitoare de sigur la Cozonești.

1. «Eată legenda promisă pentru anul nou. Numele de *Briar* nu este închipuit. Am cunoscut *pela 1840, la moșia unui moș al meu în munți*, un bivolar numit Briarul, un soiu de uriaș care apucă bivoliile de coarne și-i răsturnă la pământ. Suvenirul acestui om trăit departe de lume mi-a inspirat legenda aici alăturată». (Scrisoarea din 30 Nov. 1875, către L. Negruzzi, în ediția

1) *Proză*, ed. 1875, p. 555.

lui Chendi și Carcalechi, p. 79). Textul ne descopere unul din locurile în care poetul a poposit *printre popor*, la munte, îndată după întoarcerea în țară.

2. «Un moș al meu, care cunoștea lumea, răspunde la toți ce-l felicitau: Să ți se întâmple toate cele ce-mi dorești cu gândul! Căci el nu se încredea în vorbe și zicea: *Limbă dulce, acră buză; pe sub ele arde spuză*» (Scrisoarea din 5/17 Ianuarie 1889 către A. Papadopol-Calimach; aceeași ediție, p. 228). Acest moș trebuie să fi fost un isteț și glumeț filosof practic.

12. Dintre cele zece (sau unsprezece) suflete care alcătuiau familia Cozoni: Tata, mama, 3 feciori și 5 fete, cunoaștem acum cinci: pe tata, trei frați și pe mama poetului. Cu aceasta ne vom ocupa încă. Până aici am avut numai intenția să reconstruim, întrucât se poate, *mediul familiar* din care ea s'a desfăcut; din care s'a desfăcut luând cu sine însușiri care, cel puțin în parte, nu puteau să fie numai ale ei, deoarece aceste excepționale minuni de individualizare ale legilor eredității sunt așa de rari, încât nici nu ne-am gândit că ar fi avut vreo aplicare în acest caz; care — în sfârșit — a putut să fie refăcut în trăsăturile lui sufletești fundamentale. Figura mamei lui Alecsandri a căpătat astfel postamentul pe care de mult trebuia așezată mult simpatice ei înfățișare.

Pentru fiul ei, poetul Alecsandri, mama este un idol, o dumnezeire. Idolatria este un sentiment, care trebuie cercetat, ca orice alt sentiment, până în cauzele sale. Să ne întrebăm dar și aici: Ce impresiuni au rămas dela ea în sufletul poetului, pentruca din ele să se poată alcătui cu timpul acea idolatrie? Toată enigma nu se va putea deslega, deoarece mărturisirile pe care ne-am putea întemeia sunt puține; dar chiar și indicațiunile puține ce le avem vor deschide, totuși, o perspectivă asupra felului bogăției sufletești a Elenei Cozoni.

V. Alecsandri eră bătrân când îi povestea lui G. Bengescu despre mama sa, și cu toate acestea, cât de mișcat va fi povestit el, pentruca biograful să poată scrie: «Nu voi uita nicio dată emoțiunea cu care el vorbea de scumpii săi părinți și mai ales de maică-sa, pentru care el avea o dragoste nemărginită?»¹⁾ Emoțiunea aceea, de dată veche, a fost o împerechere de simțiri multe, adâncite în nervi fini, vibrători și la bătrânețe.

Mai de mult, la 1865, Alecsandri vorbise despre mama sa în notița *Suvenire din viața mea*, numindu-o «suflet nobil și îngeresc»²⁾

Cuvintele acestea sunt bogate, dar sunt colective; iar noi dorim să știm anume: în ce fel se manifestă noblețea, în ce fel se simțea îngereasca-i fire? G. Bengescu ne-a povestit cât a

1) *Convorbiri literare*, vol. XXV, p. 972.

2) Manuscriptul academic 822.

înțeles din narațiunile prețului, arătând anume ce calități au trecut din mamă în fiu. *) Bengescu scrie deci specificând:

«In curs de cinci ani²⁾ Alexandri nu văzuse pe mama sa, pe care o iubia cu un sfânt amor, și de care, astăzi încă nu poate să vorbească, fără a fi pătruns de o adâncă și duioasă emoțiune. Și într'adevăr, el datorește mamei sale câteva din darurile cele mai prețioase cu care natura l'a înzestrat: *blândețea, amenitatea, distincțiunea manierelor, delicateța simțimintelor*. Toate aceste calități, pe care le cunoaște și le prețuiește oricine a fost, măcar o singură oară, în relație cu Alexandri, luată, prin contactul zilnic ce fiul îl avu cu mama, un nou și puternic avânt și se pare că sub influența acestei femei de spirit, sufletul tânărului să se fi deodată deschis, cu toate podoabele sale, ca o floare asupra căreia se revarsă lumina binefăcătoare a soarelui».

Chipul mamei, descris astfel, se concretizează într-o cântă. Fantasia noastră are toată libertatea să și-l construiască; dar, din indicațiuni abstracte, el viu nu se poate construi decât de suflete care-și dau bine seamă de cuprinsul concret al cuvintelor, care au simțit acel cuprins în sine sau în mediul lor.

Pentru Alexandri însuși: blândețea, distincțiunea, delicateța și ajutorul devotat (și rămas neamintit) al îngrijirilor ei se condensaseră în credința că ea fusese un suflet de înger, în înțelesul cel mai concret al cuvântului.

Inconjurat de greul vieții, fie acesta, de pildă, o furtună pe mare, fie el furtuna mult mai grea din sufletul său, poetul pe ea o rechiamă, pe ea o revede, ca mângâere dureroasă, pe care îngerul său, mama, i-o face dar :

Imi place a sta singur pe-o stâncă dărimată,
S'aud pe maluri vântul cu groază șuerând.
Să văd pe 'ntinsul negru furtuna întărită
Și cerul fulgerând.

Căci inima mea astfel de jale e muncită
Și plânge cu durere, la tine când gândesc.
O! maică, înger dulce! o! maica mea iubită!
Tu ce-ai sburât din brațe'mi în leagănul ceresc!³⁾

Perdut în întuneric sub cerul fără stele,
Lipsit de-a ta ființă ce zace în mormânt.
Eu văd în nori, în valuri, icoana vieții mele
Și gem cu-a nopții vânt!

Ah! mult amar e ceasul când dorul ce jălește,
Câtând în vremi trecute un suvenir slăvit,
Se 'mpedică în sboru'i și cade, se lovește
De piatra mormântală a celor ce-am iubit!

Scrie în August 1846.

1) *Convorbiri literare*, vol. XXI, p. 1033.

2) 1834—1839.

3) Istoricește exact.

Înălțarea mamei în sfere îngerești-morale, — la Alexandri, cel puțin un timp, în sfere îngerești, reale în altă lume — este suprema obiectivare a adorației poetului. Invocarea ei este suprema încredințare; chemarea ei proba cea mai desăvârșită a sfințeniei jurământului său. De aceea memoria ei el n'a invocat-o decât o singură dată, dar, foarte caracteristic, a invocat-o ca pecetluire al celui mai adânc simțământ de iubire care l-a atins vreodată. Poetul îi spunea Elenei Negri că o iubește. Cum i-ar fi spus el mai încredințat ce adâncă îi este iubirea, decât vorbindu-i de mama sa prea scumpă?

În tine cred, Elenă, precum credeam odată
În glasul mamei mele, în sfântul ei amor;
Precum în soare crede natura 'ntunecată,
Precum geniul falnic în falnic viitor.

Tu porți un nume dulce și scump inimei mele
Un nume ce-mi inspiră un cult dumnezeesc
Și care mă încântă ca harpele din stele
Și care îmi șoptește de maica ce jălesc.

Scriș în Octombrie, 1846,

Versurile poetului sunt scrise la 4 ani după moartea mamei sale. De patru ani și câteva luni ea se depărta mereu de el, de memoria lui; versurile cetite ne descoper sfințenia dulce-dureroasă în care ea se 'nvălise vederei sale; ele scutură realitățile și păstrează transformarea ideală petrecută în imaginația emoționată a poetului, ele ne îngăduie să bănuim o realitate prețioasă, dar nu ne-o descoper în măsura în care am dori s'o cunoaștem.

De aceea este o plăcere s'o vedem odată în toată viața ei sau, mai bine, într'un moment real, în care s'a condensat cel puțin o calitate a ei, blândețea ei față de copiii săi; de aceea este o mulțumire că acel moment ni l'a povestit însuși Alexandri în scrisoarea despre Porojanu, acolo unde poetul povestește (1880) cum el și Porojanu isbiră pe palamarul dela Sf. Ilie, când, suit în clopotniță, bătea toaca: «Victima noastră se plânse la dascăl, dascălul la diacon, diaconul la preot, preotul la jupâneasa Gabița. Resultatul acestor plângeri succesive a fost că îndată furăm prinși pe împrejurul bisericei și duși dinaintea mamei mele care mă dojeni puțin cu blândețe și apoi mă șterse de sudoare pe obraz...» Netezeala aceasta pe obraz închee concret, dulce, tot ce s'a spus abstract despre blândețea mamei.

Și astfel rămânem încă, totuși, cu părerea de rău că nu am putut ști mai mult, mai multe despre ea.

Vorbind despre frații Elenei Cozoni i-am putut descrie pe toți; materialul de inducție a fost mai bogat. În cazul fetelor pitarului Cozoni, bogăția inducției ne lipsește. Despre surorile Elenei Cozoni-Alexandri nu știm chiar nimic. Până acum, despre

partea aceasta, nu putem conchide la tipul feminin familiar, nu putem lămuri prin date indirecte, prin lumini culese din mediul cel mai apropiat. De aceea terminăm aici cercetarea relativă la conținutul sufletesc al femeilor din familia Cozoni, despre care altceva nu putem adăoga afară de bănuiala că, probabil, surorile celelalte vor fi semănat cu fericita Elenă, care dintre ele va rămâne singură nemuritoare în literatura română.¹⁾

13. Știrile despre Elena Cozoni-Alexandri se sporesc tocmai la sfârșitul vieții ei; despre moartea ei și despre urmările acestei morți premature, vom vorbi acum amănunțit.

Toți biografilor știu că moartea mamei lui Alexandri i-a făcut poetului o impresiune deosebită. Dar despre împrejurările care au făcut-o atât de deosebită nu s'au ocupat nici unul. Lacuna aceasta o vom împlini cu rândurile care urmează.

Moartea Elenei Alexandri a venit subit, năprasnic. Soțul ei era dus de-acasă, în străinătate. De când, nu se știe. Se știe însă că mama poetului a fost îngropată în 6 Februarie 1842 și că tatăl s'a întors din Austria abia în 2 sau 3 Martie 1842²⁾.

Ultima dată când întâlnim pe postelniceasa Elena Alexandri plecând din Iași la moșie — probabil la Mîrcești — este ziua de 21 sau 22 Oct. 1841³⁾. În Noembrie, Decembrie și-a văzut pentru cea din urmă oară casa dela țară; a regulat, în lipsa bărbatului, afacerile casei; în Ianuarie s'a îmbolnăvit la Iași, și nimeni n'a putut-o scăpa.

În Iași bântuia o epidemie sau o boală contagioasă, pe care nici un izvor nu o precizează. Boala aceea a secerat multă lume, fără să aleagă între bogați și săraci. Boerimea era chiar speriată de jertfele culese dintre rândurile ei. Despre spaima boerimei vorbește chiar raportul consulului francez din Iași, care pomenește anume și despre moartea Elenei Alexandri. Consulul francez raportează după stilul nou, din 17 Februarie 1842⁴⁾.

«De câteva zile orașul se află într'un fel de consternațiune. A fost îngropat cu pompă fostul voevod al Moldovei Ioan Sturza. Ieri am petrecut până la ultimul lăcaș pe d-na Pașcanu, soția unuia dintre boerii cei dintâi ai țării; mâine este rândul soției spătarului Alecsandri; și în timp de opt zile, alte patru decese au răspândit doliul în mai multe familii».

1) N. Petrașcu, *Vasile Alexandri* București, 1894, p. 44, o descrie astfel: „Femeie frumoasă, blândă, iubitoare de muzică și de o politeță rară, calități ce le-a moștenit cu atâta strălucire poetul”. Iar la p. 46, descriind un portret: „Mama poetului plină de grații și de distincțiune stă mai lângă fete și se confundă cu ele în frăgezime și frumuseță”. Izvorul primei descrieri, cu iubirea de muzică, nu mi-e cunoscut.

2) *Albina românească* din 1842, p. 76.

3) *Loc. cit.*, 1841, p. 340.

4) Hormuzachi, *Documente*, vol. XVII, p. 837.

Pentru poetul Alecsandri, care-și iubia mama mai mult de cât pe oricine, lovitura aceasta neașteptată a fost o sdruncinare groaznică.

Puținul noroc care s'a putut amesteca mângâitor în nenorocire i-a sosit din partea amicilor tineri cari se aflau pe lângă el.

Trei ani după moartea mamei sale poetul îi aduce lui Ion Ghica aminte de cuvintele pe care acesta i le-a spus atunci, mângâindu-l bărbătește. Strângându-i mâna, Ion Ghica îi zisese ¹⁾: «Curaj, amicul meu; și mai ales fii destul de tare, destul de generos, ca să nu te mai gândești la tine, ci la aceia care de aici înainte își pun în tine toată nădejdea lor, la acei — care au nevoie de brațul tău, pentru ca să se susțină în lume și de inima ta, pentru ca să se mângâe».

Cuvintele bărbătești, de intuiție psihologică aleasă, ale lui Ghica n'au trecut fără să lase urme. Acum (1845) Alecsandri îl asigură pe amicul său că așa a făcut; și că făcând astfel a găsit un adevăr etic pe care i-l comunică: «Pentru a-ți ușura puțin propriile dureri, trebuie să le jertfești durerilor altora. Trebuie să devii consolator, pentru ca să scapi de desnădejde». Impins de inspirațiunea unui prieten, sufletul poetului se dedică mângâierii fraților săi, meditează asupra faptei și efectului ce ea îl producea asupra făptuitorului și găsi și pentru sine — întâia oară în viață — un adevăr de mult găsit, adevărul pe care Schopenhauer îl formulase, cu mai puțină finețe, așa: În nenorocire mângâierea cea mai efectivă este să cauți la alții, care sunt și mai nenorociți.

14. Afară de prietenii poetului s'a înfățișat, ca consolator, un preot. Pe mamă o prohodiră preoți mulți. Pompa a fost mare; serviciul frumos; dar cuvântarea funebă a fost rece. Finețea sentimentală și spiritul literar al fiului care-și îngropă ce avea mai scump trebuie să fi fost jignite de lipsa de orice sentiment din discursul funebru al lui Suhopan, care făcî o disertație bisericească și dovedi că între el și răposata nu existase nici o legătură, nici o cunoștință mai intimă, din care să poată țâșni o caracterizare a celei ce s'a dus.

Totuși, ca biografi conștiincioși, trebuie să luăm act și despre această cuvântare.

Cuvântarea lui Suhopan are titlul:

1) Scrisoarea către Ghica, din 3 Ian. 1845. *Manuscrisul academic* 803, p. 15—16.

C U V Â N T
la
I N M O R M Â N T A R E A
Răposatei C. C. Postelnicese
ELENCO ALECSANDRI
născută Cozoni

Rostit
de Prea Cuvioșia sa P. Arhimandrit
VLADIMIR SUHOPAN
Ierachiris și Rector Seminariei Moldaviei
IN BISERICA
SF. IERARH SPIRIDON
LA 6 FEVRUARIE 1842

Tipărit cu cheltueala D. Sardariului

IANACACHI COZONI

fratele răposatei

I A Ș I I
LA CANTORA FOIEI SĂTEȘTI
1842

Discursul lui Suhopan a luat ca temă pe: Ioan Cap. 5. stih. 24.

Ierachiris-ul se'ntreabă'ntâiu: Ce este moartea? Ce se face, după moarte, cu «prințiul», cu puterea vieții, care este sufletul? Ca să rezolve problema, el întreabă pe rând, pe filozofii, pe care-i citează pe scurt: Socrate; Plato, prințul «secției academice», a cărui idee despre viața vecină eră cu totul «pângărită»; Aristotel; Cicero; Zino; Schepticii; epicurienii; Pitagoras; dar după el — toți greșesc!

Deci Suhopan se întreabă din nou: ce margini are mintea omenească de nu pricepe? De netrecut! De aceea, ca să pricepem, trebuie să ne întoarcem la creator, ca tot prin el să înțelegem ce este «prințiul»!

Iisus ne-a spus că cela ce ascultă cuvintele lui are viață vecinică. Sfatul lui ne duce spre acea viață. Plecând însă spre cel ce ne-a zidit, nu mai avem pricină de întristare.

Discursul trece apoi la o serie de prescripții morale, dela a căror împlinire în viață atărnă moartea fără frică, moartea senină.

Și tocmai la sfârșit, după atâta comună teorie bisericească, tocmai la pagina 13, Suhopan se ocupă și de moarta care-i stă în față. Puține destăinuște el despre ea, totuși destăinuște ceva:

«Vedeți și cunoașteți cine este aceasta, care zace fără cu-vântare în mijlocul nostru. Ah, este o cucoană, care deși ca o garoafă curând au desfiorit, însă *o pildă cucoanelor eră. Ea păziă legea și credința: ea au îndeplinit datoriile sale către evgheniosul soțul său*; pentru aceasta o au și blagoslovit-o Dumnezeu cu mlădițele ei. O grozavă moarte, pentru ce nu te-ai îndurat de *tinerefele ei*, pentru ce n'ai îngăduit ca să se indestuleze de bucuria pruncilor săi, pentru ce ai rupt legăturile cele sfinte, acumă *când soțul său se află în țări străine?* Inșă nici tu nu umbli după voea ta; ci după a aceluia ce au făcut toate.»

Urmează apoi rugăciunea ei din urmă, zisă de preotul care o prohodește. Din rugăciune reese: că la înmormântare se făcuse mare rândueală arhierescă; că toată boerimea eră de față; și că pe sora sa, de față, moarta o rugă să mângâe pe părintele lor; apoi, sosind cu gândul la soțul răposatei și la copii, Suhopan devine ceva mai cald: «Și acum mi se răsfrânge glasul când gândesc la tine, soțul meu cel scump; inima mi se rupe și ne-contenite lacrimi însoțite de adânci oftări mă împiedică a îndelungi ziua bună, când îmi închipuesc fața ta cea întristată și privesc la fii și fiica care mi-au dat Dumnezeu; mi se uimește mintea și mă pierd în simțiri. Ah! multe legături dulci deodată le-am rupt; parcă n'aș avea nici o simțire, neîngăduind întoarcerea ta din țări străine; însă ce să fac, nu atârnă dela mine, scumpul meu, de a mai rămâne aici și a mă îndulci de dragostea ta, căci mă chiamă cel de sus, căruia nimeni nu se poate împotrivi. Rămâi dară sănătos, iubitul meu, și fii încredințat cum că simțirile mele către tine nu se vor ștege, ci se vor desăvârși; păzește zălogul carele ți-am lăsat, pre fiii mei și-i povățuește ca să umble în căile Dom-nului, că numai aceștea sunt vecinice. Inșă mă uit împrejur și nu te aflu. Ah! așa este; tu te-ai înstrăinat. Cine dară să-ți vestească tânguiera despărțirii? Veniți voi, fiii mei, și fiica mea, veniți ca să vă înbrățișez, că de acum nu voi mai grăi cu voi, nici vă voi mai îmbrătoșă, veniți ca să vă binecuvânteze, că mă duc în lume la cel ce m'au chemat. Vestiți soțului meu și pă-rintelui vostru zioă bună dela mine și-l mângâeți prin as-cultare și bună purtare. Nu mă uitați, dragii mei, că mă duc în locurile necunoscute și mă voi rugă pentru voi. Vestiți și fraților și surorilor zioă bună dela mine».

Și, în sfârșit, — ca să fie ecsactisim bisericește — moarta se bucură că merge la cer, care trebue să fie mai frumos decât lumea aceasta...

15. Grozav trebue să fi fost momentul când mama tânără încă, frumoasă, bună, dulce își dete răsufarea din urmă în bra-țele poetului, care o iubiă, o adoră! :

Amicii l-au mângâiat; el însuși și-a micșorat durerile cău-tând să le micșoreze, prin consolare, pe ale altora.

Totuși sguduirea nervoasă din acel moment îi lăsa urme adânci, de a căror vindecare tatăl poetului se îngriji imediat.

Alecsandri eră, de sigur bolnav. El încercă, să se vindece să se distreze, dar nu putu. Plecă deci din Iași, deși eră încă frig; ajunse și la Lemberg; căută și aici distracție, discuții, dar nu reuși. Cauza că nu reușia eră, după el, *l'état d'inquietude permanente ou je me trouve*, starea de neliniște permanentă în care se află, cum scrie el lui I. Ghica¹). El adaoge: Amabilul nostru amic, doctorul, este cu mine, deoarece fără el mi-aș perde capul (*je perdrais la tête*). Doctorul a fost C. Vârnav, pe care-l pomeneste abia în scrisoarea din Iulie 1842, scrisă din Iași, în care-i comunică lui Ghica că a făcut o cură Priessnitz și Vârnav, ca să se mântuească de efervescenta sângelui (*l'effervescence de mon sang*) și ca să-și găsească ce căută din iarna celui an 1842: *le calme nécessaire*, liniștea care-i trebuia²).

Neliniștea despre care vorbește Alecsandri, efervescenta «sângelui», cura de apă rece recomandată de doctor indică o zguduire nervoasă, pentru a cărei definitivă potolire s'a recomandat tot atunci petrecerea în liniștea dela țară (Mircești) și în aerul răcoros al munților Moldovei, adecă acele excursii al căror rod fericit nu a fost numai potolirea nervilor, ci și culegerea poeziei populare, care, pentru el personal, trebuie să fi fost și o abatere a atenției dela nervoasa sa «efervescentă» prin ocuparea delicioasă, distractivă cu acea poezie.

Astfel devine clar și motivul igienic, pentru care Alecsandri trebuia să meargă la țară și la munte, unde ar fi găsit poezia populară, chiar dacă amicul său Alecu Russo nu ar fi existat.

Acum aștept chiar ca și d. P. V. Haneș să nu se mai îndoească de seriositatea biologică a cauzelor care-l duceau pe Alexandri, pe atunci, prin munți.

Cura cu apă rece l-a interesat pe Alexandri și mai târziu. Eu cred chiar că el însuși a repetit-o. Ca dovadă de interes se poate ceti articolul său despre cura de apă rece dela *Lăpușna* (în Bucovina), pe care o descrie ca om care a fost acolo. Articolușul, iscălit V. A. s'a publicat în *Propășirea* din 18 Iunie 1844, p. 184.

1) Scrisorile din manuscrisul academic 803 p. 1—2; și p. 3—4.

2) Despre Dr. C. Vârnav vezi și notița din *Propășirea* (1844), p. 32. Bănuesc că întâia cură de apă rece Alexandri a făcut-o chiar la Gräfenberg (în Silesia), unde Priessnitz își deschisese sanatoriul său încă din 1827, în 1839 el avusese 1780 de bolnavi. Dr. Vârnav, care-și făcuse doctoratul la Pesta și se ținea în curent cu medicina austro-ungară, va fi dat ideea acestei curi de apă rece.

Sguduirea nervoasă căreia Alexandri îi datoră o suferință îndelungată, măsură ulterior sentimentele cu care el învăluise în inima sa pe aceea care-i dăse viața, iubirea cea mai dezvoltată și o parte mare din sufletul său frumos ¹⁾.

G. BOGDAN-DUICĂ

ANEXE

I.

LĂPUȘNA

(Bucovina)

Lăpușna este unul din cele mai frumoase și mai romantice locuri din Bucovina! Munți nalți acoperiți cu brazi, văi înflorite și misterioase, pârae limpede ce curg vesel pe patul lor de petricele; cer albastru și luminos, aer viu și curat; toate le găsește cineva la Lăpușna.

Poeții găsesc locuri ce insuflă meditații înalte; oamenii de lume găsesc locuri desfătăcioase pentru primblat; amoretzii găsesc dumbrăvi tainice care mângâie sufletul; naturalistii, geologii găsesc obiecte nenumărate de studiu; iar mai ales bolnavii găsesc sănătate! Cine dorește să-și petreacă toată vara cu plăcere și cu liniște să meargă la Lăpușna. Cine vrea să-și înflorească colarea voioasă pe obrăzi să meargă la Lăpușna. Mai ales acum de când proprietarul mult fericit al acelui loc îmbelșugat, d-l Iordache Vasilco, au deschis și au întemeiat o așezare de feredee de apă rece, în soiul acelor vestite dela Gräfenberg, acum zic, să se grăbească a alerga acolo toți acei ce pătimesc.

Ei vor găsi acolo case bune și odihnătoare, tractir curat și mulțumitor, și în sfârșit toate înlesnirile trebuincioase din partea d-lui Vasilco, care nu cruță nimica spre deplina întemeiere a acestei așezări filantropice și care, atâră de șoseaua minunată ce au făcut din satul d-sale Berhomete până la Lăpușna, afară de toate îmbunătățirile ce aduce neconținut la casa feredeeilor de apă rece, se îndatorește a procura și feredee de zer și de slatină persoanelor ce vor avea trebuință.

Noi urăm așezării dela Lăpușna ispravă bună și viitor mare. Tot odată găsim de datoria noastră a recomandă în această foaie

1) Pe mama lui Alecsandri în afaceri n'um întâlnit-o decât o singură dată: Postelniceasa Elena împrumută pe paharnicul Costache Popovici cu 455 galbeni; iar C. Popovici îi amanetează casele din Iași (*Buletin, foaie oficială* pe a. 1841, p. 391). Se pare însă că acest Costache Popovici este rudă cu cumnatul postelnicesei, Iordache Popovici.

numele d-lui . . . prin a cărui practică cunoștință s'au ridicat atât de potrivite, zidurile acelor băi; și ne pare rău că nu cunoaștem numele doctorului însărcinat cu privigherea, pentru că să putem completa această înștiințare.

Bucovina e sora Moldovei; și orice înaintare folositoare omenirii se face în pământul ei trebuie să găsească un glas de mulțumire în inimile tuturor Românilor!

V. A.

II.

COZONEȘTII DIN MUNTENIA

Suprafața geografică pe care se pot constata Cozonești, —despre care nu putem nici afla nici afirma că sunt înrudiți, deși probalul este, cu cei dela Târgu-Ocna — a fost mai mare decât reese din expunerile de mai sus.

În anul 1810 se află în Prahova printre cei trei funcționari, pe care îi integistrează lista din arhiva Chișinăului: doi *zasi-dateli* (asistenți ai ispravnicului, care eră lancu Filipescu): Const. Lipoianu și *treți-postelnicul* lancu Cozoni.

În 1813 găsim (în Maiu 20) pe un Costache Cozone *ispravnic* de Prahova, împreună cu al doilea ispravnic Costache Filipescu. Amândoi erau datori să despăgubească pe niște locuitori cu 1215 taleri, despre care Vodă avea să decidă. Vodă eră Caragea, (*Analele Academiei Române*, memoriul isroric al lui V. A. Ureche, Seria II, vol. XX, p. 327—328).

Tot supt Vodă Caragea întâlnim, în 1815 Aprilie 5, o *hăt-măneasă*, Cozonica, printre pensionarele Cutiei milosteniei luând pe lună câte 100 de taleri. (Aceleași *Anale*, vol. XXIII, p. 132).

La 1832 (Mai) se alcătui lista de «fețele ce li se cuvine a primi indemnizație pentru scutelnici» tot în Muntenia. Printre paharnici găsim pe Costache Cozoni (*Analele parlamentare ale României*, vol. II, p. 304).

În acelaș an, în Aprilie, tot în Muntenia, întâlnim printre pensionare pe D-na păhărniceasa Costandin Cozonea, cu 50 de taleri pe lună; și pe Elenca paharnicului Cozonea cu 40 de taleri pe lună. (Aceleași *Anale*, acelaș volum, p. 352).

FUIȘOR DE PIATRĂ

*Fuișor de piatră visele-mi legară ;
N'am ales pe nimeni inimii de crainic
Să colinde 'ntreagă țară după țară,
Căci muri sub seară
Dorul meu cel tainic...*

*Te-am văzut o clipă, gândul meu cuminte,
Impietrit în pala razelor de lună,
Azi—abiă de tine de-mi aduc aminte ;
Jurământul minte,
Mîntea mea e aspru clocot de furtună.*

*Te 'nnălțai din umbra zidurilor moarte
Și cântai cu noaptea și plîngeai cu vânturi ;
Azi trecuțu-mi pare că deschide-o carte
Gîndurilor moarte,
Moartelor avânturi...*

*Ochii-mi duc povara clipei depărtate...
Ca 'n altar de rugă, în genunchi te pleci
Visurilor mele astăzi fărămate,
Ce adorm uitate
În noian de vremuri ca 'n morminte reci!*

CESAR PRUTEANU

N O X^{*)}

Din LECONTE DE LISLE:

*Sus pe clinele de munte vânturile domolite
Fac să-și plece 'n somn trudite frunzile copacii 'n șir,
In frunzișul ud de rouă pasărilor-s ațipite;
Steaua 'naurește spuma valurilor de safir.*

*Lângă margini de ponoare, pe sălbatice suișuri
Aburi albi, ușori și leneși drumurile le 'mpânzesc;
Luna tristă scaldă 'n raze mohorâte frunzișuri,
Nu se mai aude larma haosului omenesc.*

*Peste prunduri depărtate cântă marea cea divină
Și nestrăbătuții codri parcă gem prin mii de guri,
Iară limpedele aer către cerul de lumină
Poartă cânturile mării și suspinul din păduri.*

*Hai, urcați viori divine, vrednici și statornici crainici,
Spovedanie duiosă dintre ceruri și pământ,
Înălțați-vă la stele și 'ntrebați, spre aștri tainici,
Prin nemărginirea oarbă, drumuri veșnice de sânt.*

*Mări și codri de visare, grai desprins din veșnicie,
Voi în zile de restriște ați răspuns la chinul meu,
Voi mi-ați alinat amarul și tristețea mea pustie
Și în inima-mi trudită de dureri — cântați mereu.*

A. RAUL-TEODORESCU

*) Din viitorul vol. de lălmăcirii în versuri: „Răsfrângeri”.

ȘCOALA PREGATITOARE ȘI SEMINARIILE NORMALE

II) Ce fel de școli secundare ne trebuie

Pentru satisfacerea nevoiei de a se creia un număr atât de mare de școli normale, seminarii teologice și gimnazii, e bine de cercetat în primul loc toate condițiile cari fixează rostul unei școli, ca înainte de a păși la cheltueli prea costisitoare, să vedem dacă trebuie să continuăm a crea școlile la fel cu acele pe cari le avem, sau ar fi mai avantajos pentru Stat, atât din punct de vedere social, de a păși la creațiunea unui tip nou de școli, cari să aducă cel puțin aceleași servicii culturii, în condițiuni mai lesne de realizat.

Vom analiza aici — pe rând — motivele ce se pot pune înainte pentru crearea de școli la fel cu cele existente, sau de un tip deosebit.

a). *Motive de ordin cultural, material și tradițional.* Dacă rezultatele date de către actualele gimnazii și seminarii teologice nu sunt pe deplin mulțumitoare și se fac adesea propuneri de revederea organizației lor, în schimb asupra școlilor normale — în forma lor completă, cu 6 clase — sunt prea puține obiecțiuni de ridicat, rezultatele obținute cu aceste școli fiind în general cât se poate de mulțumitoare, învățătorii fiind bine pregătiți și sufletește și din punct de vedere tehnic. Ar urma, că cel puțin pentru școlile normale, dacă e nevoie de sporit numărul lor, să se continue cu răspândirea tipului actual de școală cu 6 ani și cu internat, să nu rupem cu tradiția făcând încercări cu rezultate problematice. Dacă la această concluzie ne duce constatarea imediată a rezultatelor produse de aceste școli, atunci firesc se naște întrebarea, de ce în anii 1914—15 s'au creat școli normale cu 2 ani de pregătire pedagogică, în loc de școli cu 6.

ani, cari au dat rezultate atât de satisfăcătoare? Să fie numai dorința de a se spori cât mai repede numărul învățătorilor? Nu poate fi acesta motivul; căci în loc de 4 școli normale cu 2 clase și cu cheltuială osebă de personal, administrație, local, etc. se putea mai lesne, mai economic și mai eficace din punct de vedere didactic, să crezi tot atâtea divizionare pe lângă 4 din școlile normale complete, cari dispuneau de încăperi, și slavă Domnului, că există loc! Acelaș spor de învățători s'ar fi obținut în condiții mult mai bune. Intenția autorului acestor tipuri de școli normale — cu caracter provizoriu la început, dar cu tendința de a se permanentiza în urmă — a fost de a ușura sarcina materială prea mare ce suportă Statul cu o școală normală de 6 ani și cu internat: când elevii normaliști ar putea primi tot așa de bine cultura generală a primelor 4 clase și în un gimnaziu oarecare, unde întreținerea unui elev este mai mică decât într-o școală normală completă. În adevăr, o școală normală cu 6 clase costă pe stat, ca personal și întreținere, în mijlociu cam 175.000 lei anual, câte 30.000 de fiecare clasă, pe când un gimnaziu cam 60.000 lei, adică 15.000 lei anual de fiecare clasă; ceea ce înseamnă o diferență destul de simțitoare, care s'ar ridică la peste 900.000 lei anual, în caz când s'ar crea alte 15 școli normale complete, adică minimum necesar pentru a produce corpul învățătoresc de care avem nevoie. În această socoteală nu intră și cheltuielile reclamate de clădirea ori chiria localurilor, cari se deosebește simțitor când e vorba de două ori de șase clase. Se înțelege lesne, de ce soluția atât de apreciată ca rezultate a școlilor normale complete este ocolită din pricina dificultăților financiare pe cari le provoacă.

Dacă prin crearea de școli normale complete se ivesc numai greutăți mari bănești, în schimb soluția de a se crea școli normale cu două clase, suprapuse unor gimnazii, școli în adevăr mult mai economicoase costând în mijlociu personalul și întreținerea cam 45.000 lei anual, este cu toate acestea puțin recomandabilă și chiar vătămătoare altor interese școlare; de oarece aceste școli absorb o parte dintre absolvenții gimnaziilor, atât de necesari liceelor și altor școli speciale și superioare; încât pentru evitarea acestei lacune ar fi necesar de creat tot atâtea gimnazii noi, ceea ce înseamnă ca economia, ce părea că se realizează, să fie numai aparentă, întru cât 60.000 (gimnaziu) + 45.000

(și normală cu 2 clase) = 105.000 lei, adică nu tocmai departe de budgetul unei școli normale complete. În acest caz este de preferat crearea unei școli normale complete, care are cel puțin o organizație de sine stătătoare și face educația elevilor timp de 6 ani în vederea unui anumit scop; pe când școlile normale cu două clase așa cum sunt organizate nu au personalitatea lor distinctă, fiind mai mult niște anexe ale gimnaziilor, întru cât corpul lor didactic, afară de profesorul de pedagogie, este acel al gimnaziului, așa că nu întrunește nici condițiile legale de recrutare a corpului didactic pentru școlile normale.

În fața acestor considerații vrednice de luat în samă, și anume, că pe deoparte o școală normală completă de învățători costă relativ mult pe stat, deși s'ar putea face pregătirea generală a elevilor în primii 4 ani în o școală mai puțin costisitoare; iar pe de altă parte școlile normale cu 2 clase suprapuse gimnaziilor nu corespund cerințelor pentru cari au fost create, legiuitorul din 1918 trebuia să se gândească la o soluție, care să înlăture un neajuns ca și pe celalt.

b) *Motive de ordin pedagogic.* O cerință generală, pornită întâi din Anglia prin școala Reddie, îmbrățișată și practică în toate celelalte țări de cultură, reclamă scoaterea școalei din mediul puțin prielnic al orașelor — mai ales al orașelor noastre! — și așezarea ei în atmosfera satelor, unde școlarii pot fi educați în deprinderi mai simple, dar sănătoase și mai puțin depărtate de felul de viață al părinților. Legătura cu viața reală a neamului nostru ar fi mai strânsă, cecace ar aduce mai multă dragoste și mai mult interes pentru Neam și Țară.

Legiuitorul chemat să îmbogățească învățământul cu noi creațiuni școlare, nu putea să nu țină samă de această mare cerință a vremurilor de astăzi.

c) *Motive de ordin social și etic.* Până 'n prezent săteanul nu dispune de nici o școală secundară pusă cu totul numai spre folosința lui și aproape de dânsul; pe când orășanul are tot felul de școli la îndemână, așa să instruirea copiilor orășanului se face fără mari sacrificii din partea părinților. E drept că nici o școală secundară nu închide formal porțile copiilor de săteni; aceștia sunt liberi să străbată unde doresc, sau mai exact *unde pot*. Dar să cercetăm puțin cum stau lucrurile în realitate:

În 1910—11 găsim în toate clasele de gimnazii, licee, seminarii, școli normale, comerciale, inferioare și superioare de agricultură și de meserii ale Statului, un număr de 9458 elevi proveniți din învățământul rural și 12063 din acel urban, deși în intervalul 1902—903 până la 1909—10 (timpul în care au absolvit școala primară acei elevi), școala rurală a produs 144371 absolvenți, pe când cea urbană numai 49087 absolvenți; așa dar școala secundară a Statului a fost la îndemână — în acel interval de timp — *numai pentru 6.6 % din numărul absolvenților școlii rurale și pentru aproape 25 % dintre absolvenții școlii urbane.*

Disproporția este și mai nedreaptă când cercetăm cifrele numai pentru gimnazii și licee, unde găsim — în 1910—11 — înscrși 4956 rurali și 9214 urbani, adică 3-4 % din numărul absolvenților școlii primare rurale față de aproape 19 % din numărul absolvenților școlii urbane. Cifrele vorbesc îndeajuns, așa că numai e nevoie de nici un comentariu!

Și nici nu se putea să fie altfel după actuala organizare a școalelor noastre secundare față de săteni. În școlile cu internat (normale și seminarii), sau în școlile de prin sate (elementare și chiar inferioare de meserii și de agricultură), sătenii străbat ușor față de orașeni, căci sunt destul de bine pregătiți și au ușurările materiale cari le dau puțința de a suporta cheltuelile reclamate de facerea studiilor; pe când în licee și gimnazii, unde abia se primesc anual cam 50 bursieri în toată țara, copilul săteanului nu poate face studii decât dacă părinții dispun de îndestulătoare mijloace bănești pentru a face față cheltuelilor cu gazda, cărți, îmbrăcăminte și altele, cheltueli destul de mari în orașe, mai ales în ultimul timp; pe când în sate asemeni cheltueli sunt simțitor reduse. Dar, pe lângă greutatea materiale ce se impun săteanului, care ar dori să poarte la învățătura aleasă pe copiii săi, și cari fac din el un tributar al orașelor, chestiunea gazdelor din orașe au o latură gravă, care privește direct educația tineretului școlar. În adevăr sunt îndeobște cunoscute condițiile, mai prejos de orice critică, de igienă trupească și sufletească, ce domnesc în majoritatea gazdelor din orașele noastre. O anchetă edificatoare în această privință, dată și publicității ¹⁾, a fost făcută de către corpul

1) Cultura Română, 1909.

didactic al Seminarului Pedagogic universitar din Iași. Citind rezultatele constatate: promiscuitate, joc de cărți, băutură, trândăvie, etc., te întrebi, cum se mai poate strecura câte un tânăr sănătos și fără vicii din aceste focare de distrugere fizică și morală!

Hotărât, chipul actual de repartizare a școlilor secundare este și antidemocratic și antinațional; căci îndepărtează în chip nedrept pe fiul săteanului dela binefacerile culturii și dela accesul învățământului superior, singura cale de prefacere largă a păturilor conducătoare, cari la noi par a se istovi mai repede de cât în alte țări.

De aceea socotim, că a sosit timpul să dăm săteanului școala lui secundară, în mijlocul satelor mari, în atmosfera care-i priește și care nu primejduiește sănătatea și sufletul copiilor.

d) *Motive de ordin național.* Prin egala îndreptățire la binefacerile școalei a tuturor streinilor ce locuiesc în România, aceștia nu vor mai fi îndepărtați dela școlile secundare prin măsuri de ordin administrativ; așa că intrarea fiilor de săteni în gimnazii și chiar în școli normale devine tot mai grea, îndeosebi în orașele Moldovei. Să nu ne facem iluzii; în câțiva ani majoritatea populației școlare din gimnaziile și liceele Moldovei va fi de origină evreiască. Nu putem rămâne nepăsători în fața acestei perspective. Problema nu se rezolvă prin crearea de noi gimnazii în orașe; pe când crearea unor școli similare la sate, unde populația evree este deocamdată foarte redusă, va da posibilitate elementului românesc, cel mai sănătos, să răzbată în toate categoriile de școli. Încă un motiv de a merge și la sate cu școlile secundare.

Școala pregătitoare. Cercetările făcute până aici duc la concluzia înființării unor gimnazii rurale, cât mai omogen răspândite și destul de numeroase pentru a înlesni trecerea în fiecare an prin ele a 3—4000 absolvenți ai școalei rurale. Aceste gimnazii rurale ar fi niște școli de cultură generală cu 4 clase, în cari — pe lângă fondul comun actualelor gimnazii, seminarii și școli normale — s'a adăos lucrul manual, practica agricolă, muzica bisericească din actualele școli normale și seminarii, precum și o limbă modernă (l. franceză) dela gimnazii; iar pentru elevii cari ar dori să urmeze cursuri liceale sau comerciale, s'a prevăzut și predarea limbilor latină și germană, întocmai ca în gimnaziul orășanesc pentru a nu exista vreo deosebire între

pregătirea săteanului și a orășanului, care să împedice pe cel dintâi de-a urma cursuri superioare alături de cel din urmă.

Aceasta este *școala pregătitoare*, e *gimnaziul rural*, în care se îmbină cultura generală gimnazială, cu viața rurală. În aceste școli se vor pregăti viitorii preoți și învățători la un loc cu viitorii medici, avocați, etc. urmând ca fiecare să-și aleagă la 15—18 ani drumul de urmat mai departe.

Pentru a asigura școlilor normale și seminariilor un număr îndestulător de absolvenți ai școlii pregătitoare, e necesar ca jumătate din numărul acestor școli să funcționeze fără limbile latină și germană.

Cu chipul acesta desfășurându-se primele 4 clase din școlile normale și seminarii, clase de cultură generală, nu profesională — se reduc la 4 numărul anilor de studii în seminariile teologice, unde vor intra absolvenți de ai școlilor pregătitoare la o vârstă la care vocațiunea și alegerea carierei este în tot cazul mai posibilă decât astăzi, când copilul trebuie să se destine carierei preoțești dela vârsta de 12—14 ani.

Deasemeni studiile profesionale în școlile normale, devenite seminarii normale pedagogice, se sporesc cu un an — trei în loc de doi — prin introducerea limbei franceze și a unei mai logice distribuirii a studiilor.

Reduse astfel la rolul lor profesional seminariile pedagogice și cele teologice, cu un număr de ani pe jumătate ca înainte, *aceste școli pot realiza în actualele localuri, cu personalul didactic existent și cu bugetul în ființă, pregătirea unui număr îndoit de mare de absolvenți ca în prezent, prin crearea de clase paralele, ceea ce constituie un avantaj enorm pentru bugetul Statului.*

În adevăr, iată bilanțul cheltuelilor reclamate de cele două soluțiuni posibile :

a) *Continuarea creării de gimnazii, școli normale și seminarii după organizarea până la 1918.* Sunt necesare 15 gimnazii, 15 școli normale complete și 5 seminarii teologice. Lăsând la o parte cheltuelile cu clădirea sau chiria localurilor, avem numai pentru personal și întreținere (după bugetul 1916—1917):

Un gimnaziu costă în mijlociu 60.000 anual, ceci pentru 15 gimnazii, avem un total de 900.000 lei; o școală normală completă costă în mijlociu anual 175.000 lei, deci 15 școli

normale reprezintă o cheltuială anuală de 2.700.000; un seminar teologic costă anual cam 240.000 lei; pentru 5 asemenea seminarii se va cheltui 1.200.000 lei anual. În total aceste creațiuni vor costa aproape 5 milioane lei.

b) *Crearea de școli pregătitoare și dublarea claselor de învățământ numai profesional în seminariile normale pedagogice și teologice.* Dugă lege bugetul unei școli pregătitoare complete cu 4 clase, personal și întreținere, se ridică la 40.000 lei. Cu 80 școli pregătitoare se pot obține 3000 absolvenți anual, prea îndestul spre a satisface nevoile seminariilor normale teologice și pedagogice și a da cel puțin 1000 elevi pentru cursul superior de liceu și de comerț. Urmează că aceste școli ar aduce o sarcină bugetară de 3.200.000 lei anual, ceea ce reprezintă o economie de aproape 2 milioane anual față de cheltuiala reclamată de prima soluție.

Trebue să ținem samă și de faptul, că înzestrarea școlilor pregătitoare cu localurile necesare prezintă mult mai mici greutate materiale decât acele reclamate de ridicarea unor gimnazii și mai ales seminarii și școli normale. E destul să ținem samă, că în multe sate rămân disponibile conacuri și clădiri de foarte mari proprietăți, ce trec în mâinile obștiilor de săteni, și cărora nu li se poate da o mai bună întrebuințare decât cea de a se face o școală secundară pentru fiii de săteni. Apoi eforturile școlare rurale, cari au îmbrățișat cu căldură ideia școalei pregătitoare, sunt gata să facă orice sacrificii pentru ridicarea de localuri de școli. În unele localități s'au adunat zeci de mii de lei în câteva săptămâni! Într'un cuvânt, toate împrejurările sunt favorabile ideii creării școlilor pregătitoare.

D. M. CĂDERE

CÂNTEC

*Și v'am rugat, ochi,
Lacrămi nu vărsați,
Și te-am rugat, pept,
Așa să nu bați.*

*Și ți-am spus, iubire,
Să nu mă încerci,
Dar nici tu n'ai vrut
Rugii să te pleci.*

*Căci din Mai o floare
Care n'are spin,
Auzindu-mi ruga
Cu adânc suspin,*

*Mi-a trimis mireazmă
La dorul deștept,
Și-apoi roșea floare
Mi-a căzut la pept.*

*De cât ochii însăși
Mi-e mai dragă floarea,
La peptu-mi aproape
Și-arată splendoarea.*

*M'a silit iubirei
Ca să-i cer iertare.
Ce-ai făcut din mine,
Mică, dulce floare!*

I IOVANOVICI-ZONAJ
Trad. de TH. PALLADY

CRONICA

LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

FAPTE, RECENSII, REVISTE

1. FAPTE

BIOLOGIE. Cancerul și sarea. — Cu tot noianul de cunoștințe și de cercetări, problema cauzei cancerului continuă a fi, încă, de domeniul ipotezelor. Dintre acestea, cea mai nouă e aceea a americanului Eduard Percy Robinson publicată în „Medical Record” din Septembrie 1917.

În această ipoteză nu mai e vorba nici de vre-un parazit, nici de vre-un microb oarecare sau de vre-o substanță toxică, ci e vorba de un element care intră în hrana obișnuită ca un ce indispensabil, și anume: sarea de buclătărie (clorur de sodiu). Autorul se bazează în susținerea acestei ipoteze pe următoarele date: I) Cancerul e mult mai frecvent la popoarele civilizate, față de cele primitive din Argentina, Mexic, India, Africa, etc., la care aproape nici nu există. II) În țările unde alimentația principală e alimentația vegetariană (Japonia, China) cazurile de cancer sunt de asemenea o raritate. III) Uneori tumorile canceroase și-au oprit creșterea, ba chiar au dispărut, în urma unui regim vegetarian și aclorurat mai îndelung.

Plecând dela aceste considerații, Edw. Robinson crede că ceea ce s'a adăugat în alimentație cu progresul civilizației și în mod crescând este *clorur de sodiu*. Acesta, consumat vreme îndelungată și în mare cantitate, ar produce modificări în constituția chimică a plasmiei și consecutiv o modificare în proprietățile sale fiziologice, care poate la rândul său să influențeze organele sau țesuturile. De aceea, organele cele mai des atinse de cancer sunt cele mai bogate în sânge; autorul pune în legătură și faptul că la femei, la care cancerul e mai frecvent cu 50%, și cantitatea de sare din sânge este mai mare. Pentru ca sângele modificat de clorur de sodiu să poată produce cancer într'un organ oarecare, se mai cere după Edw. Robinson și o sensibilitate specială a organismului pentru sare, un fel de idiosincrasie pe care autorul o numește — *clorurism* — ceva analog cu fenomenele de iodism și bromism care se observă la unele persoane în urma ingerării de ioduri și bromuri. Negreșit că simptomele clorurismului cer ani de întrebuintare a sărei, clorura de sodiu fiind un element normal al plasmiei sanguine.

Influența nocivă a clorurului de sodiu din plasmă s'ar exercita în deosebi asupra țesuturilor prealabil atinse de o inflamație sau supuse la traumatisme. Hereditatea în materie de cancer, după ipoteza lui Robinson, s'ar explica prin moștenirea unei idiosincrasii speciale față de cloruri, care s'ar manifesta numai în a doua jumătate a vieții.

În sprijinul acestei ipoteze autorul nu aduce nici cercetări chimice și nici experiențe. Ca o primă verificare ar fi de cercetat ce se întâmplă cu tumorile canceroase la indivizii supuși unui regim fără sare. Observările clinice și experiențele de laborator vor fixa însă locul cuvenit acestei ipoteze față de cele emise până la ea.

I. I. N.

MEDICINA. *Seroterapia în Tifosul Exantematic.* — Printre multele mijloace de tratament al Tifosului exantematic s'au încercat și injecțiuni cu ser de convalescent de tifos exantematic sau chiar de cal vaccinat cu emulsii de organe dela Cobai infectați experimental.

Încercări s'au făcut în străinătate și la noi în timpul campaniei la spitalul de contagioși No. 1 de sub conducerea mult regretatului prof. dr. Brukner. D-l Dr. I. Gheorghiu, în teza sa de doctorat (1917) strânge încercările asupra 36 bolnavi, injectați intravenos și trage câteva concluzii din care se vede că acest mijloc terapeutic „nu scurtează boala și nu are acțiune directă asupra temperaturii”. S'ar observă „o desinfecție urmată de o sedățiune a fenomenelor nervoase” în formele nervoase ale boalei, unde serul a dat cele mai bune rezultate. Convalescența deasemenea pare „a fi influențată în mod favorabil”.

Din cei 36 bolnavi tratați astfel, cei mai mulți în stare gravă, se numără 9 decese. De remarcat este că „medicațiunea obișnuită nu s'a suprimat la niciunul din bolnavii tratați cu ser de convalescent”.

V.

Insemnări privitoare la istoria culturii românești.

PSIHLOGIE SOCIALA. *Roadele unei îndrumări nefericite.* — În cei din urmă patru ani, și mai cu seamă după intervenirea noastră în conflictul mondial, s'a dat pe față un fenomen sufletesc, ale cărui efecte asupra vieții publice românești vor dăinui multă vreme încă.

La 1913, imboldurile optimiste ce răsăreau din conștiința că ne aflaserăm întru totul la nivelul cerințelor unei situațiuni anevoioase, imprimeau o vie mișcare inițiativei eroice de revizuire a instituțiilor și a ideilor fundamentale în organizarea statului și societății noastre.

În mediul oamenilor nestăpâniți de interese particulariste domnia o efervescentă rodnică în rezultate, care pe alocurea se și întrevădeau. Multimea însăși era pătrunsă de așteptarea bucuroasă a unor prefaceri, dela care nădăjduia mai mult bine și o cumpănire mai puțin vitregă a datoriei și a drepturilor.

Pentru oricine avea ochiul atîntit asupra stărilor de atunci, plutea în aer ca un svon de veste bună. Era ca și cum s'ar fi auzit din nou, cu alt înțeles, acel străvechi: „Nescio quid majus nascitur!” Lozincă vremiei părea să fie îndemnul viguros: „Înainte!”

Aceste elemente reale de forță colectivă au trecut însă neluate în seamă tocmai de către cei cari s'ar fi cuvenit să le prețuiască după măsura importanței lor, și să facă din ele o bază trainică a tăriei noastre naționale. Și astfel, începuturile care făgăduiau așa de mult, au încremenit pe loc, unele au fost chiar ucise conștient în germen.

Tot ce sta în legătură cu planurile de reorganizare a vieții administrative și culturale, a căzut în sincopă, fulgerat de apoplexia neutralității politice. Orice mișcare pozitivă pe vre-unul din numeroasele domenii de manifestare publică, era osândită ca un furt în paguba „energiei totale” a neamului nostru. Nici o problemă cu ramificații în ordinea morală, nu și-a mai primit deslegarea, uneori imperios cerută. O jalnică păragină pe întinsul, așa de animat înainte, al vieții noastre.

În schimb, ni s'au atârnat, de mâini și glesne, lanțurile doborâtore ale „unității impuse de gravele momente pe care le străbatem”. S'a pornit

deci, după clasicul tipar al ideologismului, dela credința necoaptă că armonizarea sufletească s'ar putea înfăptui prin innăbușirea cugetării active. Și atunci au apărut schemele de gândire, iar melodramatismul sentimental s'a furișat pe încetul în locul atitudinii de sinceritate față de noi înșine.

Discuția obiectivă a fost prohibită. O singură opinie pentru toți! Epitetul a devenit moneda curentă în piața intelectuală. Valoarea lui se cota după greutatea în chilograme a injuriei pe care o putea cuprinde.

Urmările acestui dresaj apar în vremile de azi cu o spăimântătoare evidență. Criza ideilor a sfârșit prin a conduce la deprecierea catastrofală a dicționarului. Oamenii și lucrurile nu mai pot fi azi decât sublimi sau infami, geniali sau nerozi, canonizarea și anatema țin toată cumpăna aprecierilor. În latura muncii, o privește asemănătoare; nervii întinși la maximum de rezistență pe călușul încredării, au pierdut obișnuința vechiului joc normal; ei nu mai cunosc decât sau apatia somnolenței, sau destinderea explozivă.

Iată pentru ce marile bucurii nu mai deșteaptă în sufletele noastre ecoul puternic și limpede pe care am fi avut dreptul să-l nădăjduim, iar unele perspective îngrijitoare, ce se ivesc la orizonturile îmbăcsite de pulbere și neguri, nu izbutesc aproape de loc să ne scuture din toropeala dormitării!

Ochiul ținut prea îndelung la întuneric nu mai poate învăța curând să privească iarăși lumina în față.

Gheorghe Lazăr

ÎNVAȚAMANT. *Problema cărților pentru școala secundară.* — De câtva timp, o nouă reformă a întregului învățământ se află în stare de pregătire. Asupra condițiilor în care se lucrează la această operă de importanță hotărâtoare pentru viitorul nostru cultural, ne vom putea rosti mai târziu, când planurile de acum vor dobândi înfățișarea concretă a unui proiect de lege. Atunci se va ști dacă adunarea materialului s'a făcut în afară de obișnuita pripă, dacă atmosfera în care se vor fi căutat normele de orientare a fost sau nu limpede, și dacă, pentru ducerea la îndeplinire a celei mai vaste încercări de a reorganiza învățământul românesc, s'a înțeles nevoia unei „mobilizări generale” a forțelor noastre didactice.

Deocamdată, ne mărginim la constatarea că, din vechile întocmiri, aproape nimic fundamental nu va putea fi păstrat. Edificiul de până acum va trebui supus unei refaceri, care să pornească din temelie și să atingă toate amănuntele. În această ordine de fapte, credem că manualele didactice pentru învățământul secundar sunt obiectul unei probleme care nu se mai poate mulțumi cu deslegările din trecut. În parte, răspunderea lipsei de pregătire temeinică a tineretului nostru cade și pe seama defectuoasei alcătuirii a cărților de studiu. Vina de căpetenie o poartă însăși programa analitică: postulatele ei vagi cu pretenția de a formula „directive” care adeseori își află desmintirea în felul cum se recomandă gruparea materiei, în absurdă confuzie ce domnește între esențial și accesoriu, în totală nesocotire a posibilităților de timp.

E drept, însă, că nici „Comisiunile de cercetare” a manualelor nu s'au încumetat să reacționeze. Ele ar fi putut lărgi din proprie inițiativă cadrul așa de elastic al competenței lor, încercând să determine o modificare a spiritului și amănunțelor programei analitice, acolo unde aceasta se dovedea neaplicabilă. Prilejurile nu au lipsit. Căci de nenumărate ori, tocmai cărțile făurite după litera de evanghelie a „directivelor” puneau într-o lumină isbitoare lacunele de metodă și conținut ale tipicului oficial. Și astfel, organul cel mai în măsură de a contribui efectiv la îmbunătățirea manualelor didactice, a consacrat pe zeci de ani cărți menite parcă înădins să fie o pacoste pentru școlari, o piedică pentru dascăli, și un geniu rău pentru mersul învățământului îndeobște.

Isvorul neajunsului se putea bănuî de oricine are experiența câtorva ani de predare în clasă. Nouăzeci la sută din manuale au fost fabricate sau după „canonul ministerial”, sau după modeluri străine. Cărțile trăite cu adevărat înainte de a lua ființă pe hârtia manuscrisului, elaborate oarecum organic și supuse verificărilor zilnice în curs de ani până la redacția definitivă, — acestea se numără la noi pe degete. În schimb, literatura noastră didactică oferă culegătorului de anomalii un teren de spicuire bogată. Avem din belșug manuale improvizate în cursul unei singure luni de vacanță mare. Cunoaștem altele, mai vechi ce e drept, a căror paternitate, și-ar disputa-o furtunos doi sau trei autori occidentali, uimiți de a se fi pomenit colaborând pe neștiute la o carte românească de școală. Am putea indica iarăși vreo câteva în care stenografia copistului se resimte: neîngrijirea formei, disproporția haotică a planului, dau pe față, cale de o poștă, vijelioasa pripă a înjghebărei lor.

Însă dovezile de ușurătate nu se opresc la cele de mai sus. Ele culminează în ideea stranie pe care unii profesori și-au făurit-o despre competența cerută unui autor de manuale pentru învățământ. Cu o neînchipuită candoare s'a mers până la credința că o diplomă academică poate conferi cuiva dreptul de a se aventură, după bunul său plac, pe orice domeniu al literaturii didactice. Astfel cutare diletant, muncit de pasiunea productivității rentabile, nu a pregetat să-și înscrie numele pe frontispiciul unei cărți de istorie. Limbă germană sau Instrucțiune Civică, deși chemarea sa, mai puțin discutabilă în altă direcție, ar fi trebuit să-l împiedice de a-și riscă autoritatea. Tot așa de caracteristic pentru lipsa oricărui simț de răspundere școlară e și amestecul unor membri ai învățământului în confecționarea de manuale cu desăvârșire străine adevăratei lor specialități.

Exemplificările acestor cazuri, așa de numeroase din nefericire, ne-ar constrânge să depășim cadrul expunerii de față.

Socotim, însă, că faptele înșirate până aici, vor putea ilustra îndeajuns nivelul scăzut, pe care literatura noastră didactică a isbit să-l atingă în cei din urmă douăzeci de ani, prin comercializarea unei indeletniciri odinioară îngăduite numai spiritelor pătrunse de cea mai desinteresată înțelegere a menirii lor educative.

Și dacă se dorește în perfectă sinceritate o îndrumare nouă a învățământului românesc, lupta va trebui pornită cu aceeași tărie pe toate fronturile.

Gheorghe Lazăr

2. RECENSII

DIACONUL NICOLAE M. POPESCU. *Prin Banatul Timișoarei în vara anului 1909.* (78 pag. Editura Librăriei Pavel Suru. București). — Conținutul acestei broșuri, apărut mai întâi acum opt ani în revista „Biserica Ortodoxă Română”, păstrează încă o mare actualitate prin legătura sa directă cu anume preocupări dominante ale timpului de față. El redă, sub forma unui ziar de călătorie, amănuntele de o remarcabilă varietate ale unei excursii de aproape o lună, pe care autorul a întreprins-o în Banat, spre a culege informațiuni de ordin cultural pentru Casa Bisericeii. Paginile broșurei sunt cea mai vie dovadă a chipului distins în care Părintele Nicolae M. Popescu a știut să răspundă însărcinării date. Ele vor fi o lectură folositoare pentru oricine dorește să cunoască interesanta provincie din spusele unui observator plin de pătrundere, sigur în alegerea „taptului caracteristic” și sobru în povestirea sa, totdeauna atrăgătoare. Din partea noastră, am dori o cât mai largă răspândire acestei meritoase lucrări, a cărei apariție a venit la vreme. V. C. Z.

SOCIÉTÉ MACÉDO-ROUMAINE DE CULTURE INTELLECTUELLE. *La question des Macédo-Roumains ou des Koutzo-Valaques.* (Bucarest. Imprimerie „Cultura” 1919, — Peste câțva timp, conferința dela Versailles va

notară harta politică a Europei viitoare. E poate cea mai anevoioasă din problemele istorice care au fost puse vre-odată. Căci interesele potrivnice sunt așa de numeroase și punctele de privire uneori așa de ireductibile, încât pare aproape cu neputință ca deslegările ce se vor da să mulțumească deplin pe toată lumea. Vor avea, cel puțin, membrii „areopagului” din Versailles intuiția limpede a măsurilor de luat pentru înăbușirea focarelor de veșnice frământări ale Europei de sud-est? Se vor fi gândit ei îndecajuns la însemnătatea chestiunii minorităților din peninsula balcanică? Întrebările acestea răsar elocvent din conținutul broșurei de mai sus. În câteva pagini, societatea macedo-română adresează opiniei publice din țară și străinătate, un apel întemeiat pe considerațiuni etnice, culturale și politice, arătând importanța elementului cuțovlah, drepturile sale istorice la o viață autonomă, primejdia care-l amenință mai cu seamă din partea șovinismului grecesc și putința unei îndestulări echitabile a desideratelor sale prin două soluții paralele. Cea dintâi privește soarta majorității poporului macedo-român și propune alipirea la statul albanez. A doua reclamă pentru satele răzlețe din Grecia, Bulgaria și Serbia, recunoașterea autonomiei locale în administrație, biserică și învățământ.

L.

E. DIACONESCU, Basarabia, scurtă privire istorico-etnografică, Boțoșani 1918. — Autorul arată împrejurările în care Moldova dintr-un Prut și Nistru a fost deslipită; apoi înșiră suferințele neamului românesc în tot timpul robiei rusești. Se relevă planul salanic de colonizare cu elemente streine, precum și vinovata nepăsare a Românilor liberi, față de cei cari stau în gura șarpelui. În deosebi iese foarte vinovată boerimea de peste Prut, care s'a dat repede după păr, rusificându-se. Dimpotrivă, preoțimea s'a ținut mai bine. În timpul din urmă, fusese și biserica împănată de streini; așa că, dacă n'ar fi venit unirea, jumătate din Moldova lui Ștefan cel mare era în primejdie de moarte. — Cărțica e scrisă limpede și cu inimă.

M.

LE DOBROGEA ROUMAINE, études et documents par N. Iorga, I. Roman, N. Sadoveanu, A. Lapedatu, S. Murgoci, G. Vâlsan, C. Brătescu, București 1919. — O serie de articole și studii asupra pământului și poporului nostru de peste Dunăre. Cum au năvălit în Dobrogea, Bulgarii, înțeleși cu Austriacii și Ungurii încă din 1914 să pună mâna pe acei colți de pământ, au început o vie propagandă spre a dovedi drepturile lor istorice, geografice și etnografice asupra ținutului respectiv. De unde până în 1912, geografii și etnografii lor recunoșteau că în regiunile dinspre mare, elementul bulgar fusese măturat chiar dela venirea Turcilor în Europa, acuma căutau să dovedească lumii, că în Dobrogea a fost începutul și temeiul vieții lor ca neam și stat. — Poate ca niciodată, discuția științifică nu s'a coborât mai mult la metodele obișnuite ale gazetărilor de ocazie. Din fericiire, adevărul a fost relevat la timp atât în teritoriul ocupat, cât și în Moldova, unde comunicația cu presa streină eră posibilă. Cu această ocazie, mulți Români au aflat mai deaproape cât de multă viață românească a fost și este legată de România dintre Dunăre și Mare. *La Dobrogea roumaine*, deși adresată streinilor, n'ar trebui să lipsească din biblioteca niciunei școli.

S. M.

EUGEN RELGIS, Literatura războiului și era nouă, București 1915. — „Nu putem scrie despre această literatură, de cât cu dureroase esilări și cu revollă greu de reținut”, spune autorul. Arată apoi cu pilde luate din literaturile streine și dela noi, ce cumplite salturi de conștiință au făcut în timpul războiului și pentru interesele războiului, scriitori și artiști care și-au uitat credințele și idealurile. Până și filosofii, atât de reci, au luncat. Bergson, cel cu evoluția creatoare „eșuiază jalnic prin aplicări forțate și inegale”, punându-se în slujba polemice politice. Ch. Richet deasemenea, se

puhe în genunchi în fața războiului și, uitând știința, face versuri de ocazie... „Verbalismul desfrânat, idealismul siluit” cucerește chiar pe oameni în toată firea. Incaltea Ernst Lissauer ne dă și un „cânteac al urei” (Hassgesang). Alături de adevărat, că e grozav „de fragilă conștiința individuală, când e prinsă de iluziile, psihozele sau curentele colective”. Autorul crede că „valoarea literaturii e în primul rând morală” și așteaptă o literatură nouă, sănătoasă cu respect față de umanitate. S.

3. REVISTE

CRAIU NOU. *Revistă bilunară.* Anul I, Nr. 4 — 5. 1/14 Martie. — În acest număr al revistei din Sibiu întâlnim o gingașă poezie a d-lui Oh. Bran, intitulată: „Să te văd iară”. O vibrație de cel mai discret lirism, al cărui farmec stă în marea simplitate a formei, se desprinde, în accente sfioase de șoaptă, din unele strofe:

De când dormi sub val de neauă
Și-ți cerni vremea, amorțită,
Nu te-a prins vreun dor de mine
Cărăruie părăsită? (s. I)

N'a venit pe unde vântul,
Ca pe-o clipă să se-aline...
Și doi ochi adânci și tineri
Și-au uitat de mult de tine. (s. IV)

Să-ngropăm de-acum trecutul
Unde-o fi mai grea țărâna
Că-ți trimit pe vânt solie
Că să dea cu tine mâna. (s. V.)

Mai multă îngrijire, uneori, pentru partea externă a creațiunii poetice, ar da inspirației d-lui Bran adevăratul ei relief. V. C. Z.

ZORILE. *Revistă bilunară.* Anul I, No. 1, din 15 Martie 1919. — Primul număr al unei publicații noi, apărute în Craiova. Să fie oare un semn hotărât că viața intelectuală din Oltenia se îndrumăază către o adevărată intensificare? Deocamdată orice răspuns ar fi prea timpuriu. În fruntea revistei nu întâlnim obișnuita profesiune de credință pe care mai toate organele de acest fel au simțit îndemnul să o facă la întâia lor apariție, pentru a-lămuri scopul ce urmăresc. Pagina penultimă poartă un scurt manifest lapidar în cuprinsul căruia se accentuează în chip semnificativ asupra „năzuinței omului către Frumos”. Autorul definește apoi orientarea noiei reviste prin formula: „Nu o amintire din trecutul îndepărtat; ci o presimțire, o răsfrângere a viitorului!” De asemenea, încheierea, în laco-nismul său: „nu eri, mâine!” pare a indica o atitudine de reacțiune sănă-toasă prin luptă. Suntem în așteptarea dovezilor. Lipsa unui articol-program în accepțiunea clasică e poate ea însăși o mărturisire că revista părăsind calea, așa de umblată, a făgăduințelor menite să rămână angaja-mente platonice, ține să justifice dreptul său la viață prin valoarea po-zitivă a manifestărilor sale. Din sumarul acestui număr culegem: poeziile d-lor: Mihail Cruceanu „Strada mea” și B. Luca „Metempsicōză”, precum și paginile de schiță ale d-lui F. Aderca intitulate „Patimi”. V. C. Z.

SBURATORUL, *revistă literară, artistică și culturală.* Anul I, No. 1 din 19 Aprilie. — „Cei ce pornesc această revistă... sunt la mijlocul că-rării vieții. N-au uitat însă fiorii de odinioară și nici gustul și desgustul de lume, incapacitatea adaptării și credința în himere imposibile. N-au abdicat dela idealismul lor. Palidul domn al visurilor nelămurite nu se mai lasă pe raza argintie a lunii. A plecat spre alte generații ce se ridică. În noi și-a desăvârșit însă opera... Necunoscutul nu ne mai chină. Știm ce voim... Cu sânge rece și în deplină conștiință a unei datorii superioare, trecem pe lângă larma vieții, renunțăm la bunuri mai înfloritoare, pentru a ne așterne gândurile și visurile pe pagina albă de hârtie ce se va duce

spre tinerii pe care-i sărută astăzi buzele de foc ale sburătorului". (E. Lovinescu).—Rândurile de mai sus au, fără îndoială, caracterul unei mărturisiri autobiografice. Ele tind să redea în linii mari o evoluție sufletească. Fazele acesteia se pot privi ca tipice pentru toți oamenii cari au cunoscut romantica oscilare tinerească între cer și pământ. E veșnicul basm al personalității care se frământă un sir de ani în chinurile căutării unui conținut propriu. A-l fi găsit nu e însă totul. Mai trebuie ca dezvoltarea individuală să implante în urma ei pe drumul, explorat uneori cu jertfe de sânge, *pietrele miliare* ce vor sluji altora ca mijloc de a se orienta. Altminteri întreagă viața omenească, dela începuturile ei și până azi, nu ar fi decât repetarea nesfârșită a unei aceleiaș drame în milioane de versiuni singulare. Iată pentru ce, la apariția „Sburătorului” ne întrebăm dacă revista care a isbutit să adune în jurul său o atât de numeroasă falangă de colaboratori, se va simți datoră să arunce *lestul* unor îndrumări pozitive în sufletul așa de sbuciumat al tinereții noastre de azi. Rămâne de văzut.

FI. D.

CULTURA CREȘTINĂ. Anul VIII. No. 5-6. Martie 1919, Blaj.—În orașul de numele căruia se leagă amintirea începuturilor noastre de cultură modernă, se tipărește dela 1912, sub conducerea unui comitet puțin numeros, această publicație bilunară. Scopul său pare a fi, în prima linie, să contribuie la o cât mai largă educație profesională a clerului greco-catolic. E totuși îmbucurătoare lipsa acelui spirit de exclusivism îngust care în alte ramuri de manifestare bântue azi mai mult ca oricând viața noastră „culturală”. Revista din Blaj s'a dedicat unor preocupări ce trec în genere dincolo de sfera interesului strict confesional. Deaceia unele articole cuprinse în numărul pe care îl avem sub ochi, se recomandă prin marea actualitate a conținutului lor. Între acestea, notăm: „*Căminurile studențești*” de Senior și „*Locul de cinste*”, al cărui autor, d-l dr. Ion Bălan atinge problema însemnătății clerului ardelean pentru dezvoltarea unui curent idealist în masele poporului și în toate categoriile societății românești dintre Tisa și Carpați. Deasemenea, articolul părintelui Ion Modrigan aduce o serie de amănunte prețioase pentru istoria literară, cu privire la *condițiunile în care s'a tipărit Biblia lui Samuil Clain*, imprimată în Blaj acum 124 de ani.

L.

ȘTIINȚA TUTUROR. Revista săptămânală pentru popularizarea științelor. Numerele din 17 și 24 Martie 1919. — Publicația îngrijită cu atâta hărnicie de către d. Dr. Călugăreanu își urmează drumul. Ea aduce în fiecare săptămână câteva pagini noi de cuprinsul cel mai interesant pentru cultivarea în deosebi a tineretului din învățământul secundar. Între o sumă de articole și note informative asupra unui mare număr de probleme științifice cardinale, însemnăm: articolul directorului revistei, intitulat: „*Memoria*”, care oferă elevilor de clasa a VII-a o luminoasă lectură, explicativă pentru capitolul corăspunzător din cursul de Psihologie. Tot astfel, traducerea cuvântărei d-lui Raymond Poincaré la sărbătorirea marelui chimist francez Berthelot în ziua de 5 Octombrie 1908. În adevăr, cu greu s'ar fi putut găsi o expunere mai limpede și sugestivă a rolului științelor în progresul și educarea spiritului omenească. De asemenea, atragem luarea aminte asupra biografiei inginerului american Fr. W. Taylor, omul aproape necunoscut la noi, care a isbutit să dea industriei un suflet nou. Ar fi îmbucurător ca folositoarea publicație de sub conducerea d-lui Dr. Călugăreanu să nu lipsească din mână nici unui școlar dornic de lărgirea cadrului cunoștințelor sale.

L.

CRONICA LITERARĂ

O problemă de estetică literară

„El-Zorab“ de G. Coșbuc

În anul 1912, pe când culegeam material pentru un studiu asupra poezilor sileziani din prima jumătate a veacului trecut, am descoperit între baladele contelui Strachwitz ¹⁾ o narațiune cu subiect exotic, versificată în terține și purtând titlul: «Die Perle der Wüste» (mărgăritarul deșertului), iar sub acesta indicația: *Journal de Smyrne*. Ea începe astfel ²⁾:

Zum Pascha von Beirut, vor seinem Heere,
Als just die Schaufel hielt der Bügelhalter,
Her trat ein Araber vom roten Meere ³⁾.

Dela întâia strofă ni se furișă în minte bănuiala, deocamdată nebuloasă, că am mai fi întâlnit undeva o introducere asemănătoare. Și, în adevăr, a cincea terțină adăogă o precizare mai mult:

Darauf der Scheich, mit schmerzbewegtem Mute:
«Ich bringe dir ein Ross, o Herr, zu Kaufe...» ⁴⁾.

Impresia nelămurită dela început dobândește acum o înfățișare intrucâtva mai limpede. Aveam, deci, înaintea ochilor prologul unei

1) Născut la Peterwitz în 1822. Mort la Viena în vârstă de abia 25 de ani, după ce, prin eleganța viguroasă a formei și prin sonoritatea versului, câștigase de timpuriu un loc de frunte în pleiada poezilor „Germaniei tinere“. Influența celor mai de seamă reprezentanți ai post-clasicismului se recunoaște în manifestările dela începutul activității sale. În balade inspirația lui Uhland este uneori atât de covârșitoare încât merge adesea până la identitate. În „Reime aus Süden und Osten“, poetul apare pe alocurea ca un alter ego al înaintașului său Platen. În «Gepanzerte Sonette» vibrează avântul bărbătesc al lui Rückert. Emanciparea se vestește însă, cu toate semnele premergătoare ale unei puternice personalități, când o boală cruntă veni pe neașteptate să curme firul acestei vieți pline de cele mai frumoase făgăduințe.

2) M. Graf Strachwitz. *Gedichte*. Gesamtausgabe. Reclam. p. 158-59.

3) «La Pașa din Beirut, în fața oștii sale, tocmai pe când se pregătea să încalce, se ivi un Arab dela Marea Roșie».

4) «Iar șeicul atunci, cu sufletul sbuciumat de durere: „Stăpâne, îți aduc spre cumpărare un cal.“».

balade al cărei subiect ni se anunță pe departe cunoscut dintr-o altă literatură modernă. Dar cum se va depăși firul până la capăt? Am zorit mersul citirei și — mai fiecare pas înainte ne aducea câte un nou element de certitudine. La cea din urmă strofă, — căci narațiunea cuprinde în totul treizeci și una, — îndoiala care ne întovărășise în chip subconștient pieri cu desăvârșire în fața adevărului ou neputință de tăgăduit.

«*Die Perle der Wuesten*» eră aidoma, în ce privește conținutul, cu «*El-Zorab*» al marelui nostru Coșbuc!

Totuși, un simțământ de evlavie care nu îngăduia nici o rezervă, ne îndemnă stăruitor să amânăm capitularea, în ciuda elocventei mărturisiri a faptelor. Nu cumva se repetă și aici unul din acele numeroase cazuri de asemănare la distanță a două creațiuni care să nu fi avut în realitate niciun punct de atingere? Nu cumva isbitoarea analogie a subiectului, — în conturul său general, în succesiunea momentelor epice, în desnodământul și finalul tragic, — se va fi datorind aceluși izvor de inspirație, pe care poetul german îl destăinuia sub titlul baladei sale?

Am reluat cu deamănuntul citirea ambelor texte. Confruntarea, un adevărat exercițiu de microscopie literară, a sfârșit prin a da câștig de cauză bănuelii noastre dela început.

«*Die Perle der Wuesten*» e prototipul direct al lui «*El-Zorab*»!

Căci în balada poetului nostru se întâlnesc o sumă de transpuneri *ad-litteram* din textul german. Chiar începutul ne apare ca o analogie semnificativă: «*Zum Pascha... Her trat ein Araber*» (I, 1—3) pe care Coșbuc îl redă, mai concentrat și mai viu, înlăturând cadrul marțial evocat în fugă de Strachwitz: «*La Pașa vine un Arab*». (I. 1). Mai departe, autorul german, stăpânit de verva sa descriptivă care adesea îl târăște pe drumurile lăaturalnice ale digresiunii, detaliază portretul eroului: «*Weiss war sein Kleid...*»¹⁾ (II. 2), element căruia Coșbuc i-a dat o întrebuințare mai fericită în strofa XVII, versul 2 al baladei sale: «*Ardun al tău în alb veșmânt*». În poezia lui Strachwitz, tânguirea șecului către puternicul Pașa din Beirut culminează în această impresionantă simbolizare a foamei: «*Und meinem Weibe dorrt der Quell der Brüsten*»²⁾ (X. 3). Cu deosebirea unui singur amănunt regăsim aceeași figură în «*El-Zorab*»: «*Nevestei mele i-a secat al laplelui izvor*» (III. 4—5). Reminiscențele urmăresc însă și mai departe pe Coșbuc. În «*Perle der Wuesten*» Arabul își oferă calul spre vânzare în schimbul aceleași sume ca și Ben-Ardun: «*Für tausend Tamans sollst das Tier du haben*»³⁾ (XI. 3). La Coșbuc: «*O mie de șehini primești?*». (VI. 1). Singura diferență este numele monedei. Apoi cele două narațiuni își continuă mersul paralel, cu apropieri vădite în momentele caracteristice. Ambii eroi dau prilej cumpărătorului să admire calul: «*Und in die Runde traben, liess er*

1) «Vestmântul său era alb».

2) «Iar soției mele îi seacă izvorul sânilor».

3) «Cu o mie de Tamani poți avea calul».

am Seil den vielgepries'nen Renner». ¹⁾ (XI. 1—2) Fragment care devine la Coşbuc: «El poartă calul dând ocol în trap grăbit» (V. 1—2). Aci localizarea s'a petrecut deci numai în parte. Şi mai jos, în amândouă baladele, frumuseţea fugarului şi eleganţa neasemănată a mişcărilor sale pricinueşte o adâncă uimire. Amănuntul expresiv al «bărbei netezite» îşi are sorgintea în poezia lui Strachwitz: «Und schnurrbartstreichend staunten seine Männer» ²⁾ (XII. 3). Imprejurarea că în balada germană este vorba numai despre mustăţile oamenilor Paşei, nu scade întru nimic valoarea dovezii. Aiurea, sub transpunerea şi metamorfoza cu desăvârşire spontană a imaginilor, se recunoaşte încă foarte lămurit influenţa destul de apropiată a modelului: «Schaumwellen glich die Mäh'n, das Auge flammte» ³⁾ (XIV. 1). «Cum mesteci spuma albă 'n frâu, cum joacă coamei galben râu» (XIX. 1—2). Şi asemănările se păstrează până la capăt. În minutul despărţirii de cal, atât eroul lui Strachwitz cât şi al lui Coşbuc se întâlnesc o clipă asupra aceluiaş gând: «Du wirst... Nicht mehr mit meinen Kindern Datteln schmausen» ⁴⁾ (XX. 3). «Copiii mei... De acum smochini din mâna lor Ei n'or avea cui da» (XII. 1. 4—5). Iar puterea atecutului se manifestă la ambii în acelaş chip: «Und küsste auf den Hals das Tier und weinte». ⁵⁾ (XXII. 2). În balada românească elementele principale revin: «Cuprinde gâtul lui plângând». (XI. 1). În scena conflictului care izbucneşte apoi între cele două personaje antagoniste, jaloanele dialogului sunt pe deaîntregul identice: «Gib mir mein Ross zurück!» ⁶⁾ (XXIV. 3), se roagă şeful lui Strachwitz; «Dă-mi calul înapoi!» (XXII. 5), strigă desnădăjduit Ben-Ardun. Răspunsurile celor doi cumpărători nu se deosebesc nici prin formă, nici prin ton: «Mein ist das Pferd» ⁷⁾ (XXV. 2). «E calul meu şi n'asteptă...» (XXIII). Chiar năpădirea slujitorilor Paşei asupra îndărătnicului care nu voia să plece, este zugrăvită de ambii poeţi cu ajutorul aceluiaş verb: «Mit draht'nen Peitschen sprangen die Tartaren» ⁸⁾ (XXVIII. 2) «Sar eunucii, vin, îl prind» (XXVIII. 3).

Asemănările înşirate mai sus vor fi indelustătoare pentru a vedea legăturile de filiaţiune între cele două balade. Însă Coşbuc nu s'a mărginit la imprumuturile acestea de natură întru câţva mai mult formală. O analiză mai adâncită va descoperi o seamă de înrudiri intime care s'au încheiat pe calea unei asimilări organice a câtorva elemente din chiar ţesătura subiectului şi din arsenalul mijloacelor lui Strachwitz.

- 1) «Şi puse mult laudatul său fugar să ocolească în trap».
- 2) «Iar oamenii săi încremeniră de uimire netezindu-şi mustăţile».
- 3) «Coama era asemenea unor valuri înspumate, ochiul îi flacăra».
- 4) «Tu nu vei mai mânca smochine cu copiii mei.».
- 5) «Şi sărută gâtul calului şi plânse»..
- 6) «Dă-mi calul înapoi!».
- 7) «Al meu e calul!».
- 8) «Cu bice de sârmă săriră Tătarii».

Întâlnirile de acest fel dau pe fața punctele de afinitate electivă ale sufletului celor doi autori. Și ele nu sunt puține și nici întâmplătoare.

Vom arăta pe cele mai caracteristice.

Spre pildă, aceeași figură de stil, hiperbola, servește în amândouă baladele pentru a reda iuteala de uragan a cailor. Singura deosebire stă în alegerea termenului de comparație: «*Kennst du den S'mun, den todbeschwingten Jäger? Oft hab'ich ihn ereilt im tollsten Jagen, Und ihn beim Bart gezaust, den Steppenfeger*»¹⁾ (VII. 1—3). «*N'ai să-l mai vezi în sbor nebun, pe urma unui șoim ușor, ca să-ți împuște șoimu 'n sbor*». (XVI. 2—4).

Și de asemenea, atât eroul poetului german, cât și Ben-Ardun simt nevoia de a exprima puternic greutatea cu care se despart de caii lor. Structura gândirii merge până la identitate în ce privește conținutul: «*Ich gab'es nicht um Ormus' Perlenküste! Doch in der Öde hungern meine Knaben*»²⁾ (X. 1—2). «*Mi-e drag ca ochii mei din cap și nu l-aș da nici mort! Dar trei copii de foame-mi mor*. (II. 4—5. III. 1).

Tot astfel în efuzia rămașului bun, aceeași simbolizare plastică a lipsei animalului iubit din viața de fiecare zi a stăpânului și din mijlocul familiei sale. O anticipare a sentimentului de pustietate, urzit din fibre asemănătoare: «*Du wirst nicht mehr mit mir die Luft durchsausen, Den Sand von deinen Fersenbüscheln spritzend*»³⁾ (XIX. 2—3). «*Copiii mei nu s'or jucă Mai mult... De acum eu nu te-oi mai vedea Cumiei pământul în galop*». (XII. 1—2; XVIII. 2; XIX. 3).

Și amândoi Arabii se gândesc, e drept, în atitudine sentimentală deosebită, că noul stăpân va merge în luptă cu calul cumpărat dela ei: «*Wirst du vor prächtigen Geschwadern schwärmen*»⁴⁾ (XXI. 3). «*Și te vor duce la război!*» (XXII. 1).

Iar când se hotărăsc să rupă mai bine învoiala decât să înstrăineze unica lor comoară, ei își exprimă la fel mișcarea sufletească: «*Nimm ab den Sold mir!*»⁵⁾ (XXIII. 2). «*Ia-ți banii, Pașă!*».

Ideea că nimic pe fața pământului nu ar putea să-i despăguiească de pierderea cailor, se traduce cu același dispreț nemărginit pentru orice fel de plată: «*Was soll das schneide Gold mir?*»⁶⁾ (XXIV. 1). «*Ce bine 'mi poți tu da?*» (XXVII. 5).

Răspunsul retezat și amenințător al Pașei este aproape identic

1) «Cunoști Simunul, vânătorul purtat pe aripi de moarte? Adesea l-am ajuns din sborul cel mai nebun și l-am scuturat de barbă, pe acest măturător al stepei».

2) «Nu l-aș da nici pentru coasta de mărgăritar a Ormuzului! Dar în pustie suferă de foame copiii mei».

3) «Tu nu vei mai spinteca furtunos împreună cu mine aerul, împingând nisipul de pe smocurile de păr ale copitelor tale».

4) «Vei sbura în fruntea splendidelor escadroane».

5) «Ia-mi plata înapoi».

6) «Ce-mi poate folosi netrebnicul aur?».

în amândouă părțile : *«Darauf der Pascha : „Juckt dich dein Genicke? Mein ist das Pferd, dein ist das Geld, so bleib' es, Und gehst du nicht, lass' ich dich hau'n in Stücke!“* ¹⁾ (XXV. 1-3). *«Se 'ncruntă Paşa : „Eşti nebun ? Voeşti pe Ieniceri să-i pun Să te dea cânilor ? Aşa ! E calul meu, şi n'asteptă De două ori să-ţi spun !“*» (XXIII. 1-5).

Chiar apelul desnădăjduit la mărînimia cumpărătorului se regăseşte în ambele texte. Coşbuc îl strămută însă după întâiul refuz al Paşei : *«Sei hold mir!»* ¹⁾ (XXIV. 3). *«Ai inimă!»* (XXV. 3).

Iar cele din urmă cuvinte ale Arabilor exprimă aceeaşi înfruntare dărză a sorţii de care ei acum nu se mai îndoiesc : *«Mich aber, Pascha — magst du pfählen lassen»* ²⁾ (XXXI. 4). *«Şi acum, mă taie, dacă vrei Şi aruncă-mă la câni!»*. (XXXI. 4-5).

Din arătările de până acum se desprinde un fapt neîndoielnic : Poetul român a cunoscut balada lui Strachwitz, a folosit în cea mai largă măsură planul ei, fără nicio schimbare esenţială în succesiunea momentelor lui epice, a păstrat conturul sufletesc al celor două personaje de căpetenie, şi nu s'a ferit de a împrumuta un şir de amănunte pe care le-a transpus, fie textual, fie prin adaptare, în povestirea sa. Ne aflăm oare în faţa unui plagiat ? Mulţi ar inclina poate către acest verdict.

E tegerând spiritul de analiză până acolo încât să privească deosebit conţinutul şi forma operei de artă, ca elemente ale unei adevărate creaţiuni dualiste, ei ar putea rosti, cu cea mai netulburată linişte, osânda asupra unui poet care în loc de a construi subiectul lucrărilor sale din material cu desăvârşire nou, va încerca să dea o viaţă proprie unor teme vechi, realizate dintr-o perspectivă sufletească deosebită şi cu mijloace de alt caracter de către înaintaşii săi.

Noi, însă, nu credem că ne este îngăduit să împărtaşim aceste vederi.

Orice produs al puterii de creaţiune artistică trebuie judecat cu deosebire după criteriul *autonomiei* sale în mijlocul manifestărilor de aceeaşi categorie. Câtă viaţă intens caracterizată cuprinde ? Ce durabilitate îi făgăduieşte organizarea spontană pe care a primit-o dela autorul său ? Cât de largi orizonturi deschide în sufletul nostru ?

În această direcţiune va trebui căutată deosebirea între inspiraţie şi plagiat ; între opera de artă, independentă chiar când a fost clădită cu material aşa zicând împrumutat, şi produsul unei facturi de înighebare mecanică, în al cărei total părţile se echilibrează fără putinţa aceluia joc armonios ce dă iluzia vieţii, ridicate oarecum deasupra contingenţelor pământeşti.

Călăuziţi de acest îndreptar vom căuta să ne dăm seama de

1) «La acestea (ii răspunde) Paşa : „Te mănâncă ceafa ? Al meu e calul, banii sunt ai tăi, astfel va rămâne hotărît, iar de nu pleci voui da porunca sa te spintece în bucăţi.“».

2) «Fii îndurător cu mine!».

3) «Şi-acuma, Paşa, dacă vrei poţi da şi ordin să mă tragă în ţeapă».

valoarea lăuntrică a baladei «El-Zorab» față de poezia germană care a inspirat-o.

Căci între cele două realizări ale subiectului cunoscut, ies la iveală, după o cât de sumară analiză, deosebiri cel puțin tot așa de fundamentale ca și asemănările înșirate mai sus.

Cea dintâi răsare isbitor dela început. Prin bogăția exagerată a notelor sale descriptive «die Perle der Wüste», întrece cu mult pe «El-Zorab», și în această privință balada poetului român se dovedește dintru început superioară modelului său. În adevăr, popasurile pe care autorul german le face pentru a ne zugrăvi cu deamăruntul înfățișarea emirului (II. III) apoi imaginea elegantă a calului (XXII. 2, XIII-XV), au efectul aproape nemulțumitor al unor digresii rău venite. Și în tot cursul povestirii ne ciocnim la fiecare pas de aceste împiedecări ale ritmului epic. În poezia lui Coșbuc, elementul descriptiv, ca atare, lipsește pe deahtregul, sau este subordonat cu o remarcabilă îndemânare, necesităților imperioase ale tehnice.

În al doilea rând, poetul german a răspândit în atmosfera baladei sale o vibrație de sentimentalism pe care nicăieri nu o întâlnim în «El-Zorab» cu această înfățișare de moliciune sufletească. Pașa întâmpină «gar gnädig» pe arab cu invitația aproape declamativă: «*Steh' auf, o Sohn der Wüste!*»¹⁾ (IV. 3). Aluzii la starea deprimată a eroului revin adesea: *Darauf der Scheich mit schmerzbelegtem Mute*²⁾ (V. 1). — *Der aber stand mit schwermütvollen Mienen*³⁾ (XVII. 1). — *Er aber sprach mit Augen feucht erblitzend*⁴⁾ (XIX. 1). Această exagerare culminează în sensibilitatea aproape omenească pe care autorul o împrumută calului: *Und selbst die Stute weinte helle Tränen*⁵⁾ (XXII. 3). Aci se cuprinde, fără îndoială, o mare doză de melodramatism, care atinge treapta ultimă în scena finală: *Und lautlos, ohne Klage, Sah er sein köstlich Tier zusammenknicken, Das blickt'ihn an, als ob's noch Dank ihm sage.*⁶⁾ (XXX. 1-3).

Deși amândouă baladele seamănă în chip netăgăduit prin arhitectura lor generală, o examinare comparativă mai apropiată descoperă adânci deosebiri în ce privește *economia* internă. În «Perle der Wüste» se dă o mare atenție cadrului decorativ, pe când poezia lui Coșbuc îl nesocotește, lăsând mediul sufletesc să emane cu spontaneitate din structura psihică a personajelor, din felul vorbirii lor, și din amănuntele, totdeauna caracteristice ale situațiilor ce se desășură ca dela sine.

1) «Ridică-te, o, fiu al deșertului».

2) Tradus în nota No. 4 dela pag. 264.

3) «El sta însă locului cu fața îndurerată».

4) «Dar el vorbi cu fulgerări umede în priviri».

5) «Și chiar calul plânse cu lacrimi mari cât pumnul».

6) «Și el își văzu fermecătorul animal prăbușindu-se la pământ, mut, fără tănguire, și privindu-l de par'că ar fi vrut să-i mai și mulțumească».

Iar fazele dramei se articulează între ele cu logica de fier a unei motivări și pregătiri pe care am căuta-o zadarnic în balada germană. Apariția lui Ben-Ardun «*cu ochiul stins, cu graiul slab*» ne ajută să întrevădem o parte din urzeala acțiunii viitoare. Pe când portretul emirului din «*Perle der Wüste*» (II. III) nu cuprinde nicio notă care să evoce suferința foamei și nevoia de a vinde calul cu orice preț. Urmează apoi, de ambele părți, lauda celor două animale. În «*El-Zorab*» cumpătarea așa de expresivă a stăpânului care lasă faptele să vorbească. În poezia lui Strachwitz, tonul emfatic menit parcă să deștepte mai mult neîncrederea ascultătorului — nouă versuri de un hiperbolism aproape neverosimil (V, 3; VI-VII), Ben-Ardun e chinuit de gândul că orice clipă de întârziere poate să aducă moartea alor săi. Deaceia, în nerăbdarea sa de a isprăvi târgul cât mai de grabă, el repetă invitația de trei ori una după alta și încheie lăsând mărimumiei cumpărătorului să hotărască prețul. În poezia germană, eroul nu e deloc zorit. El are timp să mai laude calul încă odată și la urmă, fără să mai aștepte cuvântul Pașei, arată singur suma care o dorește. Cu atât mai semnificativă e scena care se desfășoară acum în «*El-Zorab*». Scănteierea ochilor Pașei, admirația lui incremenită, apoi întrebarea dacă Ben-Ardun «primește» o mie de țechini, — această nuanțare puternică și fină contrastează cu momentul corăspunzător din balada germană unde faptele sunt risipite în cuprinsul a optsprezece versuri. Poetul român a conturat aici în două-trei cuvinte motivarea luptei pe viață și pe moarte ce se va da între Ben-Ardun și cumpărător pentru stăpânirea calului. Și acum, tranziția fulgerătoare: explozia de recunoștință pentru dărnicia Pașei, zorul de a se întoarce acasă, puhoiul de gânduri ce se învâlmășesc unul mai îmbucurător decât altul în mintea Arabului «beat de mult noroc» și, deodată — izbucnirea subită a sentimentului că se desparte pentru totdeauna de «*El-Zorab*». E întorsătura tragică a baladei, piatra sa angulară. În poezia lui Strachwitz ea lipsește. Tot ce urmează până la desnodământul narației lui Coșbuc este o gradare a conflictului: drama interioară, concretizată în admirabilul monolog, — așa de rudimentar schițat în «*Perle der Wüste*»; — apoi ciocnirea cu Pașa, — atât de lipsită de orice dezvoltare dinamică în poezia lui Strachwitz; — duelul pe rând sguduitor și patetic, viul schimb de lovituri și replici între cei doi antagoniști care își dispută cu mijloace inegale pe El-Zorab; încercările eroului de a birui neînduplecarea stăpânului puternic și nemilos; însfârșit, după istovirea întregului arsenal, pasul desnădăjduit al omului care și-a pierdut cumpăna și nu se mai dă înapoi dela nicio cutzanță, — pe când balada germană îl întârșiază umilindu-se treptat în fața adversarului său — și astfel pedeapsa băței cu biciul ne apare ca o samavolnicie de prisos, iar uciderea calului nu reiese cu întreaga motivare psihologică.

Iată pentru ce balada lui Strachwitz rămâne dela început și până la sfârșit, o trumoasă narație plană, cu momente uneori plinede încor-

dare, cu prea-lungi pauze descriptive, cu dialoguri indeobște larg ritmate, cu adjectivări mai mult ornamentale decât tipice, cu numeroase încercări, adesea nefirești, de a imita graiul colorat al primitivilor stepei arabe. Dinpotrivă, «El-Zorab» se înfățișează neasemănat mai unitar în conținutul și forma sa. Gradația momentelor epice este înfăptuită prin admirabila desvoltare dramatică a stărilor sufletești, care decurg una dintr'alta cu o înlănțuire, fatală în cel mai artistic înțeles al cuvântului. Toate mijloacele formale și tehnice se înmănunchiază pentru a conduce acțiunea epică la culminarea conflictului și la desnodământului catastrofal. Prin temperamentul său de poet al mișcării sub toate aspectele ei, Coșbuc a știut să descopere în materialul baladei lui Strachwitz tocmai laturile care au scăpat în chip firesc intuiției lirice a scriitorului german.

Deaceaa, după credința noastră, se poate afirma că «El-Zorab» este o creațiune originală în ce privește realizarea poetică. Ea stă alături de balada germană, ca o producție neatârnată care și-a găsit punctul de sprijin numai în echilibrul intern al organizării sale.

Iar dacă ne este îngăduit să o judecăm după însemnătatea ei ca deslegare a unei probleme de artă, avem dreptul de a o așeza mult mai sus decât opera lui Strachwitz, în ierarhia valorilor estetice.

GHEORGHE LAZĂR

CRONICA ȘCOLARA

„Școala poporului”. LICEUL.

„La nevoi locale — jertfe și control local.”

Printre legile votate din inițiativa domnului S. Mehedinți, fostul ministru al învățământului, a fost și una, care modifica art. 16, al. I, II și III din *Legea Învățământului secundar și superior* și abrogă al. III din art. 61, al *Legii pentru organizarea Ministerului de Instrucție*.

Pentru aplicarea acestei legi modificatoare, promulgată în «Monitorul Oficial» No. 165 din 14 Octombrie 1918, s'au alcătuit două regulamente: unul, privitor la *taxele școlare în licee și gimnazii, școli secundare gr. I și II de fete; altul, pentru funcționarea cursurilor particulare cu profesori de stat*. Ca un corolar necesar, s'au adus și modificările cuvenite *Regulamentului examenelor generale și de diferență ale școlarilor pregătiți în particular pentru cursul secundar*, firește, numai în punctele ce privesc taxele școlare și repartitia fondului din taxe între stat și membrii Comisiunii examinatoare.

Ca o întregire a măsurilor de reorganizare, ca să zicem așa, *exterioară*, a liceului, trebuie să se menționeze și deciziunea ministerială 70.541 din 27 Septembrie 1918, prin care se iau dispozițiuni noi cu privire la inspectoratele: educativ, administrativ și tehnic; cel dintâi, concentrat într-o măsură mai largă în mâna directorului școlii respective.

Acest mănunchiu de dispozițiuni, modificatoare sau creia-toare, constituiau o reformă, care dădea liceului o viață administrativă, morală și materială, cu totul alta decât o are astăzi. Pe de o parte ținea să facă din liceu un nucleu de viață proprie, cu inițiativă și mișcări spontane; pe de alta să-l ridice la adevărata lui menire înaltă: de a fi laboratorul sufletelor ce vor alcătui mâine păturile conducătoare, trebuind a-și recruta

prinurmare elementele școlare, pe drept cuvânt, din *toate clasele* ce alcătuiesc societatea poporului românesc.

* * *

Din cercetarea principiilor care au călăuzit pe reformator în modificările aduse organizării administrative a liceului, se va proiecta, poate, puțină lumină asupra oportunității acestei reforme, astfel precum a fost preconizată. Cu același prilej cititorul care nu a putut cunoaște la timp originalele acestor dispozițiuni, va afla incidental și unele amănunte ale reformei.

* * *

Din patru laturi se atingeau condițiunile de funcționare a liceului.

1. *Școlarii*, în înțelesul mediului social de unde se recrutează și a însușirilor sufletești ce-i îndreptătesc să bată la poarta acestui așezământ școlar.

2. *Mijloacele materiale de înzestrare și întreținere a școlii* în înțelesul provenienței și suficienței lor față de nevoile de acum.

3. *Corpul profesoral*, în privința stării lui materiale.

4. *Directoratul*, în înțelesul unor determinări de atribuțiuni.

În sfârșit, prin *«Regulamentul pentru cursuri particulare cu profesori de stat»* se puneau bazele învățământului particular, cu eliminarea dintre părinte și profesor a intermediarului și înlocuirea lui printr'un comitet eforial și stat.

* * *

1. *Școlarii*. Legiuitorul are o primă chemare: întocmai ca un maestru al îmbrăcăminte, care potrivește hainele după trup, el făurește corpului social cadre legale, înăuntrul căroră societatea să se miște în voie; totuși, nu mai puțin, potrivit și cu principiile de dezvoltare a puterilor de viață naționale.

Școala, de fapt, pregătește astăzi societatea de mâine; singură ea poate da *mâine* o altă societate, mai bună, mai înarmată în lupta pentru existență. Tocmai de aceea școala trebuie să aibă în vedere mereu lipsurile ce au diferitele categorii sociale, *astăzi*. În acest înțeles, legiuitorul școlar este în mod neîntrerupt în atârnare de nevoile firești, actuale, din sânul societății; problemele școlare răsar din aceeași tulpină, și deodată, cu problemele sociale locale. A copii organizații școlare străine, cum s'a făcut la '98, este o adevărată *rătăcire* politică.

Dacă de pildă țara noastră, prin creșterea populației, este covârșită de nevoia economică și socială, ca cei 6 milioane de muncitori ai pământului să cunoască în mod mai rațional și agronomia și industriile agricole, nu este datorie profesională

mai înaltă și mai grabnică de cât aceea a legiuitorilor economiei naționale și al învățământului, ca ambii să creeze sau să completeze învățământul agricol și industrial.¹⁾

Dacă în sânul clasei de mijloc se face un gol simțit, legiuitorii pomeniți sunt datorți ca, de îndată, să ia măsurile cuvenite: unul pentru înlesnirea posibilităților de creiere a acestei clase, cellalt pentru alimentarea ei cu elemente pregătite; căci școala specială, în acest caz, nu este de cât un leac, care, ca orice leac, nu poate trezi morții, dar poate fi de folos mare, când elementele ce pregătește sunt necesare societății, sunt deci absorbite de aceasta, tocmai în rosturile pentru care au fost pregătite.

Când deci se înfățișează problema liceului, apare îndată și latura socială a chestiunii; și nu se poate pricepe lămurit rostul lui dacă mai înainte nu se va fi răspuns la o seamă de întrebări, ca acestea: ce clasă socială vor alimenta cei ce străbat această școală; ce însemnătate, în raport cu marile interese naționale, are clasa socială alcătuită din «abiturienții» liceului; în ce mod și din ce mediu social se recrutează elementele lui școlare; în sfârșit, ca o concluziune firească a tuturor întrebărilor: își atinge liceul menirea, în starea de acum a lucrurilor?

* * *

Ca așezământ de cultură generală, și, mai multă teoretică, liceul nu pregătește pentru o carieră anumită, ci *conduce* numai spre aceasta; *universitatea* dă specializarea, deci și cariera. În bună logică liceul nu se poate concepe ca ceva deplin, fără universitate.

Cum orice element a cărui activitate se desfășoară: în politică, în artă, în știința teoretică sau aplicată, trebuie să posede, la baza alcătuirii lui sufletești, studiile de liceu și universitate, sau o școală superioară, liceul alimentează, putem zice, clasa cea mai înaltă a țării; aceea, care în ordinea politică face și desface totul; în ordinea culturală, crește știința și arta lumii cu plusul specific geniului național, idealul uman suprem.

Din faptul însă că liceul este ca și laboratorul unde se prepară sufletele clasei care ține destinele și reprezintă cultura întregului popor, rezultă în chip necesar că și școala cea mai plină de răspundere este liceul.

Pe de altă parte, un elementar principiu democratic, de sănătate fiziologică de armonie și unitate sufletească între clase, cere ca, la primenirea păturilor de sus, să participe toate clasele sociale.

1) Notăm în treacăt, că în ce privește învățământul acesta, d. S. M. alcătuiuse proiectul de organizare a învățământului primar cu adausul de 2 ani pentru școala de gospodărie rurală.

O întrebare: este aceasta cu putință, a fost vreodată, în liceul nostru, care, putem zice, este aproape inexistent pentru locuitorii de țară, masa cea mai numeroasă a poporului? Câți săteni pot străbate prin lungă cărare de privațiuni a celor 12 ani de studii liceale și universitare? Și, din aceștia, dacă sunt, în câți mai supraviețuiește vigoarea fizică și morală? Orașul, gazdele, umilințele, un infern de suferințe, îl secătuesc și fiziologic și sufletește.

Precum în democrația politică nu se ajunge deodată, ca prin vrajă, la summum de fericire cu simpla acordare a votului obștesc, astfel în școala democrată nu se atinge nici pe departe idealul printr'o elegantă declarațiune de principiu, fie și constituțional, cum că școala «stă deschisă tuturor». Conducătorii, dacă sunt sinceri democrați, trebuie să pună de acord cuvintele, frumoasele principii, cu realitatea faptelor; în cazul de care vorbim, o datorie sfântă cere să se creieze pentru săteni nu numai *libertate virtuală* de înscriere în liceu, ci și *posibilitate reală* ca să se folosească de această școală într'o măsură mai largă.

În lumina acestor considerațiuni teoretice lucrarea ministerului Mehedinți se proiectează clar și cu contururi destul de simple; pe de o parte s'a creiat școala pregătitoare la țară, în mijlocul condițiunilor de viață rurală, ca un prim grad de șc. secundară, cu puțința de trecere după *pregătirea* de acolo, spre orice ramură, practică ori teoretică, potrivit chemării individuale: iată de ce școală „*pregătitoare*”; pe de altă parte — și aceasta interesează aci — a impus prin lege — art. 16 modificat și prin Regulament, art. 9 — la oraș, pe lângă fiecare liceu și gimnaziu, de băieți sau fete, un internat de selecție, în care sub privigherea pedagogică a unui profesor, copiii cei mai înzestrați la minte, dar săraci și de departe, aveau să fie întreținuți cu din prisosul taxelor (30% din produs) vărsate de cei avuți (40% din școlari) sau cei cu mai puțină chemare sufletească pentru o școală de aristocrație intelectuală.

Un popor trăiește prin și pentru cultura lui; prin aceasta își și justifică dreptul la o viață sub soare. De aci o datorie: primul și cel mai de seamă punct din programul învățământului unei țări, este să-și cearnă astfel copiii, să-i selecționeze așa, în cât să nu se piardă nici o inteligență deosebită. Aceasta impune o îndoită lucrare: întâi — tot copilăretul țării să treacă prin sita școlii; al doilea — cei cu vocațiune sufletească, și cari, lăsați în voia soartei, s'ar pierde pentru cultură, să fie ajutorați și scoși la iveală prin învățatură academică. Numai prin această selecție de eugenie intelectuală se va produce intensitatea culturală cea mai mare și, consecuent, numai astfel poporul își dă întreaga, justa lui măsură în concertul cultural al umanității.

Și aci întrebarea: în ce măsură își dau astăzi contribuția lor, în reprezentarea clasei conducătoare, acei ce reprezintă în

proporție de șase față de șapte părți din populația țării? Abia dacă, grație tot internatelor, mai scapă vreun normalist ori seminarist, care împins de o străbună energie dacică, a covârșit toate zăgazurile și a ajuns în vârful calvarului!

În statul nostru — cel vechiu — nici școala nu cercetează pe toți copiii unei generațiuni, nici selecția între cei cercetați nu este justă. Din nouă sute de mii de copii în vârstă școlară statistica arată că-nici o treime nu se folosesc de ea; și, din cei ce calcă prin școală, abia o zecime isprăvesc clasele primare. Dar chiar între absolvenții școlii primare selecția se face, în ce privește liceul, pe o bază nedreaptă: ea se aplică mai numai copilăretului orășenesc; din lipsă de mijloace, din lipsă de interes pentru învățatură, din ignoranță, sătenii nu-și trimit copiii la acest fel de școală. Orășanul are toate școlăle, săteanul nici una!

Iată de ce s'a recurs la internate obligatorii, pe lângă fiecare liceu și gimnaziu, susținute cu taxe din partea celor cu dare de mână sau a aceloră pentru cari liceul constituie un lux; iată de ce s'au dat și satului școlăle lui secundare: pregătitoare, normală și seminarium.

* * *

Legiuitorul mai are o chemare: întocmai ca un medic ortopedist, el trebuie să întărească dispozițiunile bune ce iau naștere în popor, sub formă de obicei al locului, și să oprească, să înfrâneze și să îndrepteze pe cele rele, spre a nu degenera în plăgi sociale.

Poporului nostru nu i s'a dat o îndrumare spre munca productivă; nu avem o industrie agricolă, energiile naturii stau neîntrebuțate, comerțul mare nu ne aparține; în schimb moravurile politice au tot umflat cadrele administrative, pentru a primi în ele, ca funcționari, tot mai numeroși clienți ai politicei de partid. De aci, o tendință în spiritul public, mai ales orășenesc, spre slujbe și sinecure.

Paralel cu funcționarismul, observăm cum elementul național este zi cu zi, pas cu pas, alungat din vechile lui pozițiuni productive și de schimb, de către străinii cari, grație unei solidarități de fier și a unei specifice dibăcii, ne cuceresc. «Burghezia» românească, aceea care dă țării bogăție și copii, filtrul primenirii claselor sociale, este pe ducă; și doar într'însa stă tăria și ponderea unei societăți normal dezvoltate.

Privit din latura școlară fenomenul apare astfel: liceul, pepinieră de funcționari, a devenit școala cea mai căutată de public; în fiecare an, la fiecare gimnaziu sau liceu sunt 200—300 de înscriși pentru 50 de locuri; natural, prin el se ajunge la slujbă sigură — cu sau fără licența în drept. Din contră, școlăle de muncă practică și productivă: de meserii, de agricultură, de

comerț, abia își recrutează numărul trebuincios de elevi; de altfel, cu ori câtă mahnire trebuie să mărturisim: nici nevoia socială nu cere asemenea elemente; adeseaori, chiar absolvenții acestor școale devin tot funcționari de stat. Am avut tristul prilej să constatăm cum aproape toate absolventele școlii profesionale gradul II nu doresc nimic mai mult decât să devină și ele profesoare. Un teanc respectabil de petiții umple la fiecare început de an, arhiva ministerului de instrucție. De sigur, nevoia socială nu le absoarbe, căci atelierele și magazinele, în majoritate străine, își au elementul feminin al lor. Problema devine, în acest punct, socială, școala neputând face altceva de cât să-și pună la dispoziție concursul său. Cuvântul dintâiu și hotărîtor îl are aci legiuitorul economiei naționale.

Pornind dela aceste triste constatări, fostul ministru concepușe planul de a transforma în ateliere toate «școalele» cu caracter profesional.

Revenind la publicul ce alimentează liceul, școală prin excelență a funcționarilor, observăm că aproape sută la sută locuiește în mijlocul sau în marginele orașelor. Cine cunoaște din experiență această pastă omenească, își dă seama că 95% dintre dâșii sunt cu mult mai proprii pentru o activitate materială, producătoare, decât pentru cea sufletească sau funcționărească, parazitară.

Este prea prețios un loc în liceu pentru a fi dat oricărui nechemat, e prea scumpă munca pentru a nu ne îndrepta energiile spre dânsa, e prea sărac statul pentru a-l împovăra de paraziți, e prea numeros elementul rural, pentru a nu-i face loc în școala ce conduce la primenirea păturii dirigente.

Încheiem primul punct cu cuvintele din «Expunerea de motive» ce însoțea legea modificatoare:

«... Merită atențiunea domniilor voastre și fenomenul social ciudat, că, în vreme ce sub raportul economic suntem așa de subrezl, ducând lipsă de practicieni distinși în diferitele ramuri producătoare, publicul nostru se îmbulzește la gimnazii și licee, care sunt în definitiv niște școale teoretice și de lux, a căror menire nu poate fi înțeleasă fără corolarul său necesar: universitatea.

«Cum însă, buni și răi, bat toți la porțile liceului, cum dintre aceștia mulți ajung fără pregătirea sufletească cuvenită, o alegere se impune încă din liceu.

«Avem nevoie cu mult mai mare de școale practice, de comerț, de agricultură, de meserii, etc. — pe care să le populăm prin scutiri de taxe și alte înlesniri și cari pe de o parte să ne dea elemente care să scoată bogățiile ascunse ale țării, prin muncă productivă, pe de alta, în ordinea so-

cială, să creeze viitoarea burghezie națională, care astăzi ne lipsește.

«In schimb, vom abate tineretul dela drumul, larg deschis astăzi, spre slujbele de stat.

«In felul preconizat mai sus vom putea, măcar în parte, sa înlăturăm funcționarismul.»

Am zis: legiuitorul are menirea să și îndrepte pornirile rele ale poporului, nu numai să canalizeze în legi, pe cele bune.

* * *

2. *Mijloacele materiale.* In sistemul de guvernământ, excesiv de centralizator, al țării noastre, totul pornește din biourile administrației centrale din Capitală și se întoarce totul, acolo. Clădirea unui local, o reparație, chiar un adaus de mobilier într'o școală de sat din cel mai depărtat județ, nu se poate întreprinde decât prin încuviințarea și de către Ministerul din București; firește, cu respectarea unui întreg cortej de forme străgănitore: rapoarte la revizorat, referate la minister, expertize, devizuri, aprobarea ministrului pentru suma cerută etc. Un articol, luat la întâmplare, din legea de organizare a ministerului de instrucție — Cassa Școalelor — este în măsură să dea o idee mai clară a sistemului. Art. 53 zice:

«Cassa Școalelor va hotărî în fiecare an, cari sunt localurile de școală cari trebuiesc *construite sau modificate și mobilate* în cursul anului următor, ținând seama de necesitățile instrucțiunii și de fondurile disponibile pentru acele lucrări. Deciziunea Cassei Școalelor, *după ce va fi aprobată de ministru*, devine obligatorie pentru comune și județe; ea le va fi comunicată cel mai târziu până la 1 Iulie al fiecărui an».

Este vrednic să se observe cum, chiar pentru o diferență de mobilier, descentralizarea nu merge nici măcar până la Administratorul Cassei Școalelor! Căci art. 53 zice că deciziunea nu devine obligatorie decât *«după ce va fi aprobată de ministru»*. Și asemenea aprobări se cer dela același ministru pentru mii de localuri, din tot cuprinsul țării, și ministrul mai are mii de categorii de aprobări de dat — diferitelor direcțiuni de învățământ!

Sistemul centralist, aplicat în această măsură, își are și astăzi foloasele sale, în țările coloniale. Acolo, un civilizat, din rassa «homo europaeus», versat în arta de a cârmui și a administra, aflându-se în mijlocul unei populațiuni inferioare, vroește să ridice prin muncă ordonată, prin capitalul metropolei, prin promptă execuție, la maximum de dezvoltare, o regiune încă sălbatică. Insuflețit de cele mai nobile gânduri și neavând o ambițiune mai înaltă, ca aceea de a deprinde populația cu un mod

mai civilizat de a trăi și produce, europeanul guvernator aplică, în măsura capacității sale, cu succes sigur, principiul centralist. Aplicat însă la un popor care nu e lipsit de simțul politic, (care în tot cazul are și o menire mai înaltă), de către oameni a căroră menținere în fruntea administrației atârnă de buna dispozițiune a elementelor ce alcătuiesc un partid — în genere atât de puține că se pot satisface toți prin slujbe la stat, județ ori comună — sistemul centralist autocrat alunecă ușor pe panta hatirurilor pentru «grosul» partidului. Astfel, nevoia de a satisface partizanii, face să se deturneze dela adevăratul scop și mijloacele materiale și cele morale, de care dispune statul. Într'un asemenea caz, nu este mirare dacă bănuțul săracului, dat în silă receptorului dintr'un sat depărtat, servă adeseori la susținerea cheltuelilor electorale sau a sinecurelor politice: fonduri secrete, diurne etc.

Pe de altă parte într'o țară, azi socotită vrednică, în ordinea politică, de votul obștesc, să nu se lase localnicilor, în acest veac al libertăților și democrațiilor naționale, nici dreptul și, respectiv, sarcina de a se îngriji însiși de casa, de băncile, de tabla pe care or învăța carte copiii lor? Pare cam anacronic.

Este însă un motiv, care are o adâncă rezonanță în sufletul fiecăruia: că ceea ce-l costă pe om jertfă, muncă, bani, aceea el caută să păstreze cu sfințenie și «să-i fie încalte de folos»; dimpotrivă, obiectul anonim, lucrul statului, este socotit ca «res nullius»; și, lucrul nimănui se poate strica în voe, căci îl va reface — este obligat să-l facă — cine l-a mai făcut. Din acest chip de a judeca rezultă o nepăsare, care aduce așa de bine cu aceea a minorului «copil de bani gata» care, nesocotindu-și hainele și ghetetele, știe că tată-său îi va pune 'n loc altele, că în orice caz el nu va umbla desculț și desbrăcat. Evident, ne aflăm în fața unui motiv pedagogic cu atâta mai temeinic, cu cât își are rădăcina în mod permanent și nezdrcinat în adâncul sufletului omenesc.

Pe acest temei sufletesc s'au ridicat și se întrețin sute de școli, care datează din timpuri imemorabile, în ținuturile locuite de Români, ale Peninsulei Balcanice; pe același temei se ridică școala și biserica din Ardeal; și într'o parte și în cealaltă statul nefiind decât, în cazul cel mai bun, inexistent.

Din aceleași considerațiuni — în afară de eventualele rezultate bune, ce pot decurge: ca pregătirea spre o mai matură înțelegere a vieții politice, ș. a. — au luat naștere legea efortilor școlare pentru cursurile primare și a comitetului școlar mixt pentru licee și gimnazii, de băieți sau fete.

Aceste școli au un personal didactic al cărui număr variază între 7 și 30; toți sunt oameni de cultură academică, toți prezintă garanția cinstei ce le îngăduie să rămână în sânul corpului de educatori ai țării.

Se poate susține că un astfel de colegiu, în cap cu directorul, la care se alipește și o delegațiune de părinți ai elevilor, nu este în stare sau nu prezintă garanțiile cerute ca să ducă destinele și să administreze cum se cade, un singur așezământ școlar?

Se poate susține cu seriozitate că ceea ce face astăzi în administrația centrală *un singur* profesor, chemat după criterii discutabile, pentru *toate școalele din țară*, nu vor putea face mâine *toți profesorii* unei școale pentru această singură instituție?

Comitetul școlar mixt, prevăzut de art. 16 ter al legii taxelor școlare și prin regulamentul special alcătuit, se compune din consiliul diriginților (numai profesorii titulari) și o delegațiune de trei părinți, aleasă anual de adunarea acestora. Din acest comitet se dezignează președintele — directorul — un casier și doi cenzori.

Comitetul administrează un fond ce se alimentează, în afară de venituri extraordinare: donațiuni, șerbări, etc., și din venituri ordinare produse de 60% din taxele școlare, și din fondul ce rezultă din solvele elevilor interni.

Spre a se vedea de ce fond s'ar dispune anual la un liceu numai din veniturile ordinare, și anume cele produse de taxe numai, vom da câteva cifre, luând ca tip liceul obișnuit, cu două secții. În 12 clase, câte 50 elevi, vom avea în mijlociu 600 elevi. În acest caz taxele, aplicate integral la 40% din elevi, pe jumătate la 30%, vor produce anual 132.000 lei. Din aceștia scătându-se 40% venit la stat — spre a alimenta creșterea bazei de salariu a profesorilor la 550 lei lunar — rămân în cassa liceului aproape 80.000 lei. Acest venit anual se distribuie, în linii generale, astfel: 30%, adică 23.760 pentru internat, alți 30%, adică 23.760 lei, pentru reparațiuni, mobilier, material didactic, bibliotecă, laborator, muzeu, ajutoare elevilor săraci. Firește, înăuntru acestei repartiții, comitetul școalei proporționalizează sumele după nevoile respective ale anului școlar în curs.

Cine poate spune îndeajuns ce preț au aceste sume, în cassa fiecărei școale, astăzi, când totul este în ruină, mai ales localurile publice cari au servit și în Muntenia și în Moldova de cazărni? Local, mobilier, material didactic indispensabil ca: hărți, tablouri, laboratorii, muzee, biblioteci ș. a. sunt astăzi pe deantregul de refăcut, și statul are de restaurat o țară întreagă: linii ferate, telegrafe, tot felul de localuri publice, etc. Și toate aceste materiale sunt de sigur cu mult mai scumpe azi ca în timpii normali.

Intr'un cuvânt: față de starea financiară strimtorată prin care trece statul, avem producerea unui venit, prin aceste taxe de circa 5 milioane, din care rezultă: *pe deoparte creșterea salariilor corpului didactic secundar, pe de alta refacerea materialului de învățământ — fără ca statul să se resimtă, nici să poarte vre-o grijă.*

Nu putem încheia fără să subliniem faptul că, oricât de mare este necesitatea acestor venituri totuși în concepția reformatorului nu banul a fost mobilul reformei ci principiul educativ care se poate rezuma în cuvintele expunerii de motive: *la nevoi locale, jertfe și control local*.

3. *Corpul profesoral*. Al treilea punct atins de reformă privea retribuțiile corpului didactic secundar. Din nefericire, acest corp nu s'a putut ridica, unit, la o înălțime de vederi obiectivă, pentru ca de acolo să impună, în chestiunile profesionale, cu hotărâre punctul său de vedere. Din această pricină profesorul secundar a avut adesea de îndurat. Astfel, de pildă, situația lui materială, încă de mult, este cu totul insuficientă în raport cu condițiile de viață în care e menit să trăiască. Un punct câștigat prin reforma ce discutăm era *„completarea salariilor profesorilor după noile cote stabilite”* (astfel grăește legea) aceste cote sunt, după art. 16 ter, de 30% peste salariul actual, și nu ca spor caduc ci salariu propriu zis.

Spre a se preîntâmpina dificultăți financiare, care ar fi putut să sdruncine siguranța acestei creșteri bugetare, s'a procedat după principiul cunoscut în finanțe că dacă se indică și procură izvorul de venit, nimic nu împiedică admiterea cheltuelii respective. Pentru aceasta se constituiau venit la stat 40% din taxele elevilor de stat și ale celor particulari. Rezultatul era că dela 1 Apr. 1919, odată cu formarea bugetului baza de salariu trebuia crescută, conform legii, la 550 lei lunar.

Afară de aceasta, prin investirea comitetului școlar cu anumite sarcini, se creiau și membrilor lui respective retribuțiuni. Astfel: directorul de liceu, pe lângă salariile de profesor și director, primea în calitate de președinte al comitetului școlar 100 lei lunar, diriginții încă 50 lei lunar.

Instituirea prin regulament a claselor paralele sau — pe lângă gimnazii — a celor superioare, *cu plată*, dădea tuturor profesorilor un plus de ore, pentru care s'a prevăzut câte 40 lei ora pe lună; unui dirigințe 50 lei, iar directorului câte 25 lei de clasă.

Un director de gimnaziu, de pildă, neavând nici o gradație ar fi primit următoarele sume:

Salariul de bază	550 lei
Direcția de stat	50 »
Patru clase superioare cu plată, a 25 lei de clasă	100 »
Ca președinte al ambelor comitete, al gimnaziului și al cursurilor cu plată	100 »
Total	800 lei lunar

fără a mai fi luat în plus nici o oră dela cursurile cu plată.

particulare, totuși sunt scutiți de plată, de tot, iar 25% de jumătatea plății cuvenite; de asemeni, unii beneficiază și de internat.

2) Pe profesori, fiindcă au prilejul să depună un plus de muncă retribuit în chip onorabil.

3) Pe părinți, fiindcă o întreținere a copilului într'alt oraș, unde este liceu, nu costă numai 50 lei pe lună, ci mult mai mult, fără garanțiile îngrijirii părintești.

4) În sfârșit, pe așezământul școlar, care din plusurile fiecărui an își sporește și perfecționează materialul didactic al școlii.

Atmosfera morală a educației câștigă și prin eliminarea dintre profesor și părinți a intermediarului, care adeseori privea întreprinderea unui institut particular mai mult din latura comercială decât din cea educativă.

* * *

4. Cel din urmă punct al reformei este *Directoratul*. Aci sarcina cronicarului este ușurată prin însăși deciziunea 70.541 din 27 Sept. 1918, care cuprinde instrucțiunile necesare către directorii de licee și gimnazii și, implicit, caracterizează reforma. Iată acest text:

«Inspectoratul a avut până acum mai mult un caracter administrativ; partea educativă și chiar științifică a învățământului rămăseseră în umbră.

Pentru a îndrepta aceste neajunsuri, începând cu noul an școlar inspectarea școalelor se va face după rânduiala următoare:

1. Directorii trebuie să împlinească sarcina de inspector pentru școala lor. În fiecare săptămână directorul va intra măcar într'una din clase și va sta de față la desfășurarea întregii lecții, în timp de un ceas.

Rezultatul observărilor sale va fi trecut într'o condică specială, unde se va însemna:

- a) obiectul lecțiunii făcute,
- b) ținuta elevilor în genere, nivelul educațiunii lor în ce privește sănătatea, curățenia, atenția, spontaneitatea, temeinicia cunoștiințelor ș. a.
- c) personalitatea profesorului în raport cu elevii.
- d) desiderate pentru viitor.

Acel registru cu observări săptămânale, privind până în amănuntele ei măcar lecția unui profesor, e menit să pună în relief notele cele mai caracteristice asupra fiecărui membru al corpului didactic, în vederea formării statului său personal. O copie după raportul de inspecție va fi trimisă la sfârșitul fiecărei luni la minister. Astfel, registrul inspecțiunilor directoriale va constitui un fel de inventar moral al fiecărei școlii.

2. Inspectarea *specială a studiilor*, având mai mult un caracter tehnic, se va face de profesorii universitari și secundari, recunoscuți pentru interesul lor deosebit față de învățământ, precum și pentru experiența lor în predarea studiului respectiv.

Orice profesor trebuie să fie cercetat măcar odată în doi ani de inspectorul tehnic. Acești inspectori vor fi plătiți cu diurne, în urma raportului ce vor înainta după fiecare inspecție.

Raportul va cuprinde în deosebi note asupra progreselor profesorului respectiv în specialitatea sa, (studii, publicațiuni, ș. a.), precum și asupra perfecționării și originalității sale în predarea obiectului lor de studiu.

3. Inspectorii administrativi vor îndeplini rolul inspectorilor actuali: anchete, orarii ș. a. Numai aceștia vor avea salariu fix, iar cei din categoria întâi și a doua vor primi diurne. Sarcina noului inspectorat presupune o recrutare cât mai riguroasă a personalului administrativ școlar și în deosebi a directorilor, asupra cărora cade partea cea mai grea a controlului.

Până va căpăta ființa legală proiectul de lege asupra inspectoratului, directorii actuali vor lua asupra-le sarcina inspecțiunilor săptămânale. Felul cum își vor îndeplini datoria va fi luat în seamă între condițiile cerute la alegerea directorilor definitivi și a inspectorilor definitivi.

În același timp studiile religioase vor fi inspectate de episcopii fiecărei eparhii. Deasemeni, pot fi inspectori foștii miniștri de Culte și Instrucție cari sunt profesori, având dreptul de a înainta rapoarte ministerului.

Episcopii și foștii miniștri nu vor primi nici leafă, nici diurnă. După fiecare period de patru ani se va ține o adunare a inspectorilor educativi, tehnici și administrativi, împreună cu membrii consiliului permanent, ai consiliului general, ai statului pedagogic superior, cu episcopii și foștii miniștri de Culte, pentru a hotări asupra nevoilor învățământului. Acest senat pedagogic va fi menit să scoată învățământul de sub înrăurirea factorilor străini de școală și de priceperea adevăratelor interese ale culturii românești.

Directoratul educativ, tehnic și administrativ, adaus reformei care dădea autonomia materială a liceului, este cel din urmă punct care face din școala secundară o citadelă de sine stătătoare: cu mijloace, cu administrație, cu control propriu.

Punctul de gravitate al școalelor este astfel mutat din birourile administrației centrale în incinta fiecărui așezământ școlar de grad secundar.

Dar garanția succesului reformei trebuie căutată aiurea: în precizarea strictă a responsabilității — și aceasta este cheia administrațiilor serioase.

* * *

Printre dispozițiile de reformă, ca să zicem așa, *interioară*, (fiindcă se atinge programa de studii) a liceului, este locul a aminti aci — fie și în trecut — cele enunțate de fostul ministru al instrucției într-o adunare a directorilor de școli secundare din Moldova. Este vorba: de înființarea a ceea ce numia domnia sa «*bacalaureatul special*», de unificarea secțiilor, și de reducerea unui an; așadar revenirea la liceul cu 7 clase.

Odată cu desființarea celui de-al optulea an, o modificare radicală în repartizarea materiilor pe clase s'ar fi impus. În special principiul celor două cicluri suprapuse, în care studiile cursului inferior se repetă în cursul superior era să facă loc învățământului progresiv, unic; iar repetarea mai dezvoltată să se mențină numai pentru materiile esențiale.

În privința bacalaureatului însă asemănarea cu cel vechiu nu se poate face nici pe departe. Acum era vorba de o precizare a direcțiunii de studii [și deci și a examenului final] de către însuși candidatul, după propriile lui înclinări.

De pildă. Un elev din clasa VI sau a VII, simte în decursul acestor ani de studiu o firească vocațiune pentru cariera științifică. Atunci el, fără a fi dispensat de materiile de studiu ale direcțiunii literare, își va trece examenul final, «*bacalaureatul*», la obiectele grupei științifice. Nimeni nu obligă pe tânăr să se înscrie la examenul unei grupe sau al alteia. Nimeni nu-l împiedică să ia cunoștință largă și de materiile celorlalte grupe pe care le studiază egal cu toți colegii săi (condiția firească a unei bune alegeri); dar, când el însuși se înscrie *astfel* la o grupă, dă maximum de aptitudini la examenul său, și în aceste condițiuni *i se poate pretinde* o cunoaștere serioasă a fondului specialității alese, altminteri, el rămâne cu adevărat un inapt pentru cariera intelectuală, dacă nici la studiile ce i-au plăcut mai mult nu dă un minimum de răspunsuri pozitive.

Cum însă această reformă se atinge de programe, ea trebuia să facă obiectul de studiu al întregului corp profesoral, în decursul anului școlar 1918—1919; după care, coordonându-se materialul, se putea ajunge la concluzii, într'adevăr mature.

CEZAR PAPACOSTEA

1 Ianuarie 1919.

CRONICA ECONOMICĂ¹⁾

Exproprierea. — Dreptul istoric. — Chestia prețului

I

În memoriul prezentat M. S. Regelui de o delegație de proprietari, la 12/25. Februarie a. c., se relevă un articol din ziarul «Alarma» dela 28 Ianuarie, în care se zicea că țărânilor i se dă pământ pentru că are *dreptul istoric* asupra lui, iar proprietarii «actuali sunt niște uzurpători». S'ar fi putut aduce și alte citații în acest sens.

Această idee s'a acreditat la noi de mult, pentru diferite motive pe care nu e locul a le desvolta aci. A fost mai întâiu necunoașterea în deajuns a documentelor și dorința de a obține cât mai grabnic o îmbunătățire a stărei sociale a păturei celei mai numeroase; a fost apoi neînțelegerea studiilor savante ce au apărut în chestiune și uneori tendința de a silui adevărul istoric în vederea realizării mai rezezi a reformei sociale ce se impunea. În fine n'au pătruns încă în marele public luminoasele cercetări, prea timpuriu întrerupte, ale mult regretatului C. Giurescu, care rectifică sau lămuresc cele cunoscute din bibliografia anterioară²⁾.

În momentul exproprierei, a căreia utilitate socială nimeni n'o mai discută, cred de folos a rezuma, pe înțelesul tuturor, rezultatele științifice în privința dreptului istoric asupra pământului.

* * *

Proprietatea deplină a pământului a existat la noi încă înainte de încheierea principatelor în organizație de Stat. Clasa proprietarilor, care forma totodată clasa boerească — independent de dregătorii, — era suprapusă păturei flotante a rumânilor sau vecinilor, cari *nu* erau proprietari.

1) Potrivit obiceiului, facem loc aci și unei păreri deosebite de cea exprimată în cronicile trecute, aceasta pentru orientarea deplină a cititorilor. (N. R.)

2) C. Giurescu, Vechimea rumâniei în țara Românească și legătura lui Mihai Viteazu (An. Ac. 1915). Același Despre rumâni (An. Ac. 1916). — Radu Rosetti, Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova, București 1907. — Iorga, Studii și doc. Vol. XVIII.

Urmașii familiilor boerești băștinașe, în rândul cărora intră și moșnenii sau razeșii, sunt reprezentanții de astăzi ai proprietarilor ab-antiquo.

Toată neînțelegerea în privința dreptului istoric asupra pământului provine din confuzia ce se face între moșneni sau razeși și țărani.

Moșnean sau razeș însemna, în trecutul românesc, proprietar de pământ.

Proprietatea pământului nu aparținea însă individului, ci familiei. Individul, reprezentant trecător al familiei sale, era numai un depozitar momentan. El nu putea dispune în mod absolut de pământul său. Moșia de băștină era căminul în jurul căruia se atrăgeau dealungul veacurilor vlăstarele aceluiaș neam. Eră indisolubilă legătura dintre moșie și familia considerată ca un lanț neîntrerupt ale căruia verigi le formează generațiile trecătoare. De aceia străinul nu se putea introduce în pământul familiei de cât ajungând să facă parte din ea prin înscrisire, înfiere, înfrățire.

Stăpânirea unui hotar eră, în consecință, în devălmășie între toți urmașii aceluiaș autor comun. Acești scoborători ai stăpânilor de odinioară ai hotarelor formau, laolaltă, clasa moșnenilor în Țara Românească, a razeșilor în Moldova, adică clasa proprietarilor de moșii, de ocine provenind dela un acelaș moș.

Din rândurile proprietarilor se recrutau dregătorii. Cu timpul, o diferențiere s'a produs între proprietari. Diferențierea s'a manifestat în două moduri. De-o parte, prin intrarea în dregătorii, unii proprietari dobândeau influență și avuție și se ridicau astfel deasupra semenilor lor. De altă parte, proprietarii ajunși astfel la o situație mai înfloritoare tindeau a se diferenția de semenii lor și prin hotărnicia părților lor de moșie de către codevălmași. Cuvântul moșnean sau razeș ajunge să desemneze pe proprietarul rămas pe de o parte fără influență, iar pe de altă parte în devălmășie asupra hotarului strămoșesc.

Este neîndoios că proprietarii deveniți influenți prin favoarea domnească sau prin împrejurări fericite, au profitat de situația lor spre a cumpăra, adesea cu silnicie, părțile codevălmașilor lor căzuți în nevoie. Asemenea cotropiri sau spoliațiuni se aseamănă însă cu orice contract modern în care una din părți alienează un bun al ei sub presiunea nevoei.

Sub greutatea birurilor, a pustuirilor de pe urma atâtor războaie și năvăliri, unii proprietari se pierdeau chiar în rândul rumânilor clăcași. De aci nu rezultă însă că toți sătenii de azi, urmași ai clăcașilor, sunt și urmași ai moșnenilor spoliați. Cu drept cuvânt observă Dimitrie Cantemir în Descrierea Moldovei, că numai «o parte din clăcași sunt din razeși care din sărăcie și-au vândut moșiile lor cele părintești».

O proprietate astfel formată, fie uneori și prin cotropire, a trecut apoi la urmașii cumpărătorului sau s'a înstrăinat în alte mâini, atât înainte cât și după intrarea în vigoare a codului civil. Ea nu mai poate fi pusă în discuție. Dar chiar dacă ar fi să se deschiză un astel de proces, el n'ar putea exista între proprietari de o parte și țărani de altă parte, în totalitatea lor, dar numai pentru fiecare caz în parte, între proprietarul actual și urmași dovediți ai spoliatului de altădată.

Țăranii de azi n'ar putea revendica în corpore, ca clasă, drepturi de proprietate asupra pământului, pentru că singura împrejurare că sunt țărani nu constituie dovada că sunt urmași ai moșnenilor deposedați.

De aceea este greșit a scrie totodată că «întreg pământul românesc a fost la început *proprietate țărănească liberă*» și că satele era alcătuite din mai mulți *moșneni*, moștenitori toți la un «loc ai moșiei, așa precum le-o lăsase strămoșul întemeietor al statului»¹⁾. Este greșit, din pricina confuziei ce se face între țărani și moșneni, ca și cum *toți* țăranii ar fi urmași ai moșnenilor.

Adevărul este, cum a dovedit Giurescu, că sub clasa proprietarilor, era o pătură flotantă a rumânilor (în Muntenia) sau vecinilor (în Moldova). Era o țărănime *fără pământ și iobagă*²⁾, a căreia existență se dovedește încă din pragul istoriei principatelor. O clasă de oameni neliberi, care se împărțeau, dăruiau, se dau de zestre, se vindeau, se mutau de pe o moșie pe alta, după voia proprietarului, și care foarte des fugeau dintr'un sat unde birurile se îndesau prin scăderea influenței proprietarului, spre a se așeza în satul unui ocrotitor mai puternic. Orice om fără pământ, care se așeza pe moșia altuia, cădea de drept în situația de rumân sau vecin. De aceea actele de reformă ale lui Constantin Vodă Mavrocordat între 1741—1749 dispun că pe viitor «oamenii străini ce vor veni să se așeze pe moșii, să nu se vecinească»³⁾.

Bine zicea deci încheierea majorității comitetului proprietarilor mari citită în divanul ad-hoc al Moldovei la 18 Decembrie 1857⁴⁾, că cea mai mare parte din țăranii Moldoveni au fost vecini, adică oameni fără moșie și greșea încheierea minorității că din început toți locuitorii din principate au fost moșneni⁵⁾.

* * *

1) Em. Panaitescu, Reforma agrară, în Calendarul Regina Maria, pag. 127.

2) Proprietarii ziceau *robi*. Vezi spre pildă protestul dela 1790 în Urechia, Ist. Rom. III, 329.

3) Rosetti, I. c. 316-322, 458-9. — Sturdza-Scheianu, Acte și legiuri privitoare la chestia țărănească, I, 71.

4) Doc. Renașt. VI, 350.

5) Ibid. 369.

Dar chestia proprietății, trebuie deosebită de a raporturilor pe care împrejurările economice ale veacurilor trecute le stabiliseră între proprietar și cei care-i populau moșia.

De oarece până aproape de tratatul dela Adrianopole care a deschis negoțul dunărean, nu pământul, ci numărul sătenilor făcea avuția proprietarului, acesta căuta să atragă pe moșie cât mai mulți locuitori cărora, în schimbul unor anumite redevențe, le conceda numeroase foloase. Aceste foloase, concesionate la început de proprietar în propriul său interes, au devenit cu timpul un *drept* de folosință, o servitute asupra proprietății pe care colonii, rumânii sau vecinii, veneau să se așeze. Acest drept nu decurgea însă din vre-un titlu de coproprietate al săteanului, căci eră același pentru săteanul băstinaș, cât și pentru colonul venit.

A nega deplinătatea proprietății în trecut pentru că proprietarul nu putea cere săteanului decât anumită dijmă sau un hotărât număr de zile de lucru, ar fi ca și când s'ar nega astăzi deplinătatea proprietății pentru că raporturile dintre proprietari și săteni sunt regulamentate, înseamnă a confunda două noțiuni deosebite, aceia a proprietății pământului cu aceia a raporturilor dintre proprietar și săteni în vederea exploatarei pământului, raporturi care au variat cu împrejurările economice.

Până la 1805 în Moldova¹⁾, până la Regulamentul organic în Muntenia, dreptul de folosință al săteanului se întindea asupra întregii moșii. Era un fel de arendare obligatorie, dar individuală către săteni sau o subarendare obligatorie în cazul când proprietarul își arenda moșia. Tendința cârmuirii de a înlătura pe arendașul intermediar se manifestă încă din a 2-a jumătate a sec. XVIII-lea printr'un drept de preferință acordat sătenilor la arendare²⁾. Este interesant de observat în această privință că încă de la 1803 boerii Moldovei preferau arendarea către toți locuitorii satului, decât la câțiva «din cei mai cu putere.... fiindcă aceia asupresc pe cei mai săraci³⁾». La 1815 Calimah desființează în Moldova dreptul de preferință al sătenilor la arendarea moșiilor, așa că «fiește-care din stăpânii moșiilor să fie slobod a-și vinde venitul moșiilor precum va voi și ori-cui va vrea⁴⁾». Dar firește, arendașul nu putea exploata moșia decât tot conform vechiului obicei, deci prin subarendare obligatorie.

Tratatul dela Adrianopol aduce o mare schimbare în situația economică a principatelor, și această schimbare se resimte în dispozițiile Regulamentului organic relative la raporturile dintre proprietari și săteni. Încheierea deja citată a comitetului proprietarilor mari, prezintă adunării ad-hoc a Moldovei, arată că în

1) Rosetti, I. c. 488.

2) Urechia, Ist. Rom. VIII, 616.

3) Rosetti, I. c. 344.

4) Urechia, Ist. Rom. X. B. 429.

vremea când populația era mai rară «proprietarii spre a putea trage măcar un mic folos din întinsele lor câmpii, pe care din lipsa brațelor sau a capitalurilor nu le puteau lucra, încuviințau «cu plăcere exploatarea lor ori-cui se îndatoră a le da măcar «dijmă». Când însă «populația s'a înmulțit,... când în urma repe-dei dezvoltări a comerțului, agricultura a luat o întindere așa de mare în cât puține moșii de câmp mai au încă locuri pentru creșterea vitelor... când prețurile pământului s'au suit la un grad proporționat cu acea dezvoltare; când, de altă parte, prețul lucrului, din cauza înmulțirii brațelor și a înlocuirii lor prin mai multe mașini, n'a putut crește întru aceiași proporție, Regulamentul organic... au și pus în proporție mai potrivită valoarea anuală a pământului ce proprietarul dă țăranului, cu lucrul ce acesta dă celui dintâi».

Dreptul de folosință al țăranului asupra întregii moșii a fost astfel, din cauza împrejurărilor noi economice, redus la 1805 în Moldova și de către Regulamentul organic în Muntenia. Până la începutul sec. al XIX-lea, țăranul suferea mai ales de abuzurile administrației, de vițiile unei organizații de Stat întemeiate pe privilegii și de exigențele străine, când ale Turciei pentru aprovizionarea chelerului împărătesc, când ale Austriei sau Rusiei pentru îndestularea oștilor de ocupație.

Străinii cari ne storceau astfel aveau interesul de a înegri pe proprietari pentru a arunca asupra acestora vina suferințelor. Rapoartele lor sunt pline de înduioșări interesate asupra stării țăranului român. Astfel au procedat Austriacii la 1790¹⁾, Kisseleff în tot timpul vremelnice sale cărmuiri dintre 1829—1834. Sistemul a fost reeditat în timpul ultimei ocupații nemțești. Adevărul este, că mai ales dela tratatul dela Adrianopol, dela deschiderea de noi debușuri pentru produsele agricole și creșterea valorii pământului, au început și proprietarii să ceară schimbarea modului de exploatare de până atunci.

Tendința proprietarilor a fost de a se liberă de arendările silite către săteni și de a ajunge la sistemul tocmelilor de bună voe. «Boerescul nu este un diit feudal — zice încheierea amintită «a marilor proprietari moldoveni —, nu este un privilegiu deșert «al boerimei, nu este o rămășiță a vecinătății, ci este un echivalent al întrebuiințării pământului ce locuitorii primesc spre a lor hrană dela proprietari, este prețul anual al posesiunii plătit în lucru proprietarilor... (chiar) nevoeriți».

Și adaugă încheierea: «Țăranii pot dar câștigă *proprietatea* «numai prin bună înțelegere cu proprietarii pe ale căror moși locuesc. Improprietărire de bună voe, pe care nimeni n'o împle-dică».

1) Urechia, ist. Rom. III, 329.

În discuțiile aprige dela 1864, Kogălniceanu greșea contestând proprietatea deplină. Barbu Catargi greșea contestând *dreptul* de folosință. Poate că soluția ar fi fost mai bună dacă protagoniștii ar fi fost mai puțin intransigenți asupra chestiei de principiu.

Reforma lui Kogălniceanu a sancționat reducerea dreptului de folosință făcută de Regulamentul organic, transformând tot odată acel drept în proprietate deplină asupra părții reduse. Cea laltă parte rămânea proprietarului moșiei în proprietate deplină și fără drept de folosință a țaranului asupra ei¹⁾.

Evaluarea prevăzută de decretul-lege pe baza tuturor elementelor, și chiar a «calității pământului dată de specialiști», ar fi desigur dreaptă dacă de altă parte nu s'ar fixa ca *maximum*, arenda regională înmulțită cu 20.

Prețurile regionale au fost stabilite pentru cazurile când proprietarul, de bună voia lui, arenda pământ țăranilor. Ele nu pot fi luate ca temel pentru determinarea prețului alienării definitive a pământului. Sistemul admis de decretul-lege stabilește un preț de favoare pentru cumpărător, în dauna vânzătorului silit. Proprietarul are dreptul, în loc de a recurge la arendare către săteni pe prețuri regionale, să-și exploateze pământul în regie și să obie astfel un câștig mult mai însemnat decât acea arenda. Săteanul împroprietărit, care va lucra în regie și cu cheltueli de exploatare reduse, va avea el acel câștig, de care expropriatul va fi de a pururea lipsit. De aceea împrejurarea că «operația im-

1) În numărul de Ianuarie al Convorbirilor Literare, d-l Mazilu declară că împărtășește „fără rezerve soluția adoptată pentru fixarea prețului pământului răscumpărat”. Se știe că chestia prețului constituie una din puținele rezerve pe care proprietarii le-au făcut față de decretul-lege relativ la expropriere.

A expropria înseamnă a lipsi pentru totdeauna pe cineva de capitalul său. Înseamnă a-l lipsi pentru totdeauna de foloasele de orice natură pe care, conform legilor, le putea trage din acel capital în prezent sau în viitor.

Capitalul-pământ ce se expropriează cuprinde și el două valori, una actuală, alta crescândă, în viitor.

Valoarea actuală eră determinată, ca pentru orice altă marfă, de complexul împrejurărilor economice. Această valoare se arată prin prețul de vindere-cumpărare el moșilor în ultimii ani, singura bază sigură de evaluare.

Evaluarea pe baza expertizelor instituțiilor de credit este greșită fiind sub realitate pentru că eră menită numai a garanta împrumutul și pentru că se făcea de obicei în raport cu împrumutul cerut.

Nici evaluarea pe baza contractelor de arendare încheiate de proprietari nu este mai dreaptă. Asemenea contracte erau des încheiate de femei în neputință de a îngriji mai de aproape de interesele lor de tutori nepăsători sau interesați, de funcționari cari nu-și puteau administra direct averea, de diverse categorii de proprietari care într'un anumit timp nu puteau întreprinde exploatare în regie, dar cărora le rămânea dreptul de a schimba în viitor modut de exploatare al pământului lor.

proprietării leagă pe țăran pentru 40 de ani»¹⁾ nu îndrăznește ca pământul să fie vândut țăranilor sub valoarea reală pe care ar fi putut fi vândut altui cumpărător.

Orice proprietar de pământ, ca de orice altă marfă, eră îndreptățit a crede, pe temeiul legilor țării, că deține un capital a căreia valoare de schimb își organizează traiul, împărțește moștenirile, constituie ipotecă, contractă angajamente de care rămâne legat și după expropriere.

Creșterea valorii pământului, fără intervenția nici a capitalului, nici a muncii proprietarului, adică renta, se datorește aceluiaș complex de împrejurări economice care au urcat diferitele feluri de acțiuni sau au scumpit prețul atâtor articole, adică au scumpit traiul, scumpire ce se repercută și asupra proprietarului care se expropriează. De aceea dreptatea cere ca măcar în parte renta să fie asigurată proprietarului. Acum însă că expropriatul va fi lipsit pentru totdeauna de această rentă, de care se va folosi în schimb în proprietățile lui, nu este abuziv a cere ca adevărata valoare actuală să fie integral plătită. Altfel se lovește nejustificat într-o singură categorie socială, aceea a proprietarilor de pământ.

Iată spre pildă o moștenire în care una din părți a luat pământ, socotit pe 800 lei pogonul, iar altă parte acțiuni pe valoarea zilei mult urcat față de cursul emisiunii. Vine exproprierea. Cu evaluarea cea mai bună din decretul-lege expropriatul nu va lua decât 600 lei de pogon, adică va înregistra o pierdere de cel puțin 200 lei de pogon, pe când deținătorul acțiunilor își va păstra capitalul neștirbit.

Dacă totuși considerații de înaltă ordine socială impun înlesniri în favoarea cumpărătorului țăran, acele considerații privesc de o potrivă toate categoriile sociale și toate trebuie să suporte consecințele, nu una singură, a proprietarilor de pământ, vânzători siliți.

Știm cu toții că exproprierea «nu se face pentru proprietari, ci este o reformă cu caracter fundamental social»²⁾, dar aceasta nu îndreptățește ca ea să se facă *împotriva* proprietarilor și ca sacrificii, — într-o proporție atât de mare — din partea unei singure categorii sociale.

IOAN C. FILITTI

1) Iosif Nădejde, marii proprietari și exproprierea, în ziarul *Izbanda* de Sâmbătă 16/29 Februarie.

2) Iosif Nădejde, ibid.

„DACIA-ROMANIA”

SOC. GENERALĂ DE ASIGURARE ÎN BUCUREȘTI
ÎNTEMEIATĂ LA 1871

Capital de acțiuni	Lei 4.609.000 deplin vărsați
Rezerve	54.502.926 „ „
Daune plătite de la înființarea Societății	276.326.168 „ „
Daune plătite în 1916 și 1917	15.547.607 „ „

Asigurări contra daunelor de :

INCENDIU, GRINDINA, TRANSPORT

Asigurări în ramurile :

VIATA, ACCIDENTE, FURTURI PRIN SPARGERE

BANCA AGRICOLĂ

SOCIETATE ANONIMĂ

Capital social 18.500.000 deplin vărsați. — Rezerve lei 10.737.231,50

Sediul Central : BUCUREȘTI, Strada Lipscanilor No. 1

Sucursale, Agenții și Reprezentanțe :

Brăila, Botoșani, Buzău, Craiova, Calafat, Constanța, Galați, Giurgiu,
Iasi, Roman, Călărași, Tecuci, T. Măgurele, Tulcea

Face toate operațiunile de bancă în general

Se fac împrumuturi ipotecare plătibile prin anuități în termen lung.
Emite în realizarea lor obligațiuni ipotecare 5 la sută admise
drept garanție și scutite de impozit și timbru, ca și
efecte de stat.

BANCA MARMOROSCH, BLANK & Co.

SOCIETATE ANONIMĂ

Capital lei 20.000.000. — Rezerve lei 15.000.000

Sediul : BUCUREȘTI

Sucursale : BRĂILA, GALAȚI, CONSTANȚA

Toate operațiunile de bancă în general.

Cumpărare și vânzare de efecte publice. Avansuri
pe valori în depozit și tot felul de transacțiuni
financiare. Emisii de Scrisori de Credit pentru
orice țară. Financieri și operațiuni de mărfuri.

„Credit Petrolifer“

Societate pentru Favorizarea dezvoltării Industriei
Petrolifere din România

Capital social autorizat lei 6.000.000; Capital efectiv lei 5.000.000
cu sediul în București: Strada Lipscani No. 10

Sucursala în Ploesti
Agenții în Băicoi, Buștenari și Moreni

EXECUTĂ:

Transporturi de Țitei

prin conductele sale proprii

Buștenari-Grăușor-Băicoi-Ploesti

Moreni-Băicoi-Ploesti

Tintea-Găgeni-Ploesti

Gopăceni-Scăioși

**Expedieri de petrol și toate deri-
vatele sale prin Vagoane-Cazane**

Pe compt propriu și prin închiriere

Adresa Telegrafică: „CREDIPETRO“, București

60 104742